

Затверджено
Наказ Вищого навчального закладу Укоопспілки
«Полтавський університет економіки
і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н

Форма № П - 4.04

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ»**
Інститут економіки, управління та інформаційних технологій
Форма навчання заочна
Кафедра фінансів та банківської справи

Допускається до захисту
Завідувач кафедри _____ В. В. Карцева
«_____» _____ 2019 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему:

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ
УКРАЇНИ**

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітня програма «Фінанси і кредит»
ступеня магістра

Виконавець роботи Токарева Аліна Геннадіївна

Науковий керівник к.е.н., доц. Гасій Олена Володимирівна

Рецензент

ПОЛТАВА 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПОБУДОВИ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ	6
1. Сутність, функції та принципи побудови банківської системи	6
1.2 Діяльність Національного банку України як регулятора стабільності банківської системи.....	15
1.3 Концептуальні засади функціонування банківських установ.....	26
Висновки за розділом 1	36
РОЗДІЛ 2 МОНІТОРИНГ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА ПРОБЛЕМИ ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ.....	38
2.1 Оцінка діяльності Національного банку України	38
2.2 Аналіз ресурсної бази банків України	48
2.3 Оцінка особливостей розміщення ресурсів банків.....	56
Висновки за розділом 2	66
РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	69
3.1 Удосконалення напрямів діяльності Національного банку України у контексті стратегічного розвитку вітчизняної банківської системи.....	69
3.2 Перспективи здійснення пасивних операцій банками в Україні.....	77
3.3 Напрями розвитку активних операцій вітчизняних банків.....	87
Висновки за розділом 3	98
ВИСНОВКИ.....	101
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	105
ДОДАТКИ.....	117

ВСТУП

В останні роки спостерігається чітка тенденція до збільшення економічної та політичної нестабільності на національному, регіональному і глобальному рівнях. Банківські системи, які акумулюють політичні, макроекономічні та інституціональні ризики, в умовах зростаючої нестабільності опиняються в найбільш несприятливому становищі. При цьому виникнення нестабільності безпосередньо у банківському секторі призводить до негативних наслідків розвитку економіки в цілому, а в деяких випадках провокує соціально-політичну кризу.

Вітчизняні банки проходять серйозну перевірку часом в умовах постійних економічних трансформацій. Швидка зміна умов функціонування, вплив зовнішнього середовища, необхідність внутрішніх перетворень зумовлюють постійне удосконалення банківської системи. Рівень розвитку економіки значною мірою залежить від стану банківської системи.

В умовах фінансової кризи банківська система України не мобілізувала і не реалізувала усі властиві їй стимулюючі можливості. Нерозв'язаними залишаються проблеми підвищення рівня капіталізації банків, управління ліквідністю, ефективності функціонування банківської системи, удосконалення державної стратегії розвитку банківської системи, яка б сприяла її надійній та ефективній діяльності. Отже, банківська система потребує удосконалення, розробки фундаментальних та прикладних засад її подальшого зміцнення, усунення негативних проявів, які мають місце в сучасній банківській практиці.

У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність проаналізувати теоретичні основи банківської системи, запропонувати рекомендації щодо поліпшення управління її розвитком, спрямувати цей розвиток у необхідне для економіки та суспільства русло.

Проблемам розвитку банківської системи України, обґрунтування сутності й механізму її функціонування, розроблення напрямів удосконалення

грошово-кредитних відносин присвячені праці таких провідних вчених як: О. Абакуменко, О. Васюренко, А. Гальчинський, О. Гасій, В. Геєць, О. Дзюблюк, С. Єгоричева, Н. Заславська, М. Крупка, О. Лаврушин, В. Масленніков, В. Міщенко, А. Мороз, С. Мочерний, Л. Примостка, М. Савлук, Т. Смовженко, К. Тагірбеков та інші. Разом з тим мінливість макроекономічної ситуації в країні зумовлює необхідність подальшого дослідження проблем та перспектив розвитку банківської системи України.

На підставі вище викладеного, тема дипломної роботи «Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України» є досить актуальною.

Мета дипломної роботи полягає в дослідженні теоретичних засад побудови і функціонування банківської системи, виокремлення проблем та обґрунтуванні перспектив її розвитку.

Відповідно до поставленої мети дослідження необхідно вирішити такі завдання:

- визначити сутність, функції та принципи побудови банківської системи;
- дослідити механізм регулювання банківської системи;
- охарактеризувати концептуальні засади функціонування банківських установ;
- оцінити діяльність Національного банку України в сучасних умовах;
- проаналізувати особливості розміщення ресурсів банків;
- оцінити особливості розміщення ресурсів банків;
- запропонувати удосконалення напрямів діяльності Національного банку України у контексті стратегічного розвитку вітчизняної банківської системи;
- обґрунтувати перспективи здійснення пасивних операцій банками в Україні;
- визначити напрями розвитку активних операцій вітчизняних банків.

Об'єктом дослідження є процеси функціонування банківської системи України.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти проблем та перспектив розвитку банківської системи України.

Виконання дипломної роботи базується на використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження фінансово-економічних явищ та процесів. Методи логічного узагальнення, системний, аналізу та порівняння – для розкриття теоретичних положень із визначення сутності банківської системи і діяльності банків; графічний та статистичні методи – для дослідження основних тенденцій розвитку вітчизняних банків; формалізації – для обґрунтування рекомендацій щодо розвитку активних банківських операцій.

Наукова новизна отриманих результатів дослідженням полягає у вдосконаленні принципів побудови банківської системи, а також розвитку концептуальних засад функціонування банківських установ, обґрунтуванні напрямів удосконалення діяльності Національного банку України у контексті стратегічного розвитку вітчизняної банківської системи та перспектив здійснення активних і пасивних операцій вітчизняними банками.

Практичне значення розроблених у дипломній роботі пропозицій полягає у тому, що вони спрямовані на виявлення проблем та обґрунтування перспектив розвитку банківської системи України.

Інформаційну основу написання дипломної роботи склали законодавчі та нормативно-правові документи з банківської діяльності, матеріали науково-практичних конференцій, публікації вітчизняних і зарубіжних вчених у фахових виданнях, присвячені проблемам функціонування банківської системи, ролі Національного банку України у забезпеченні стабільності її розвитку; офіційна статистична інформація.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

1.1 Сутність, функції та принципи побудови банківської системи

Функціональна специфіка діяльності банків зумовлює необхідність організаційно-правового виділення їх у самостійну, відносно замкнуту структуру, яка називається банківською системою. Банківська система – це складова кредитної системи, яка, в свою чергу, є складовою фінансової системи країни.

Банківська система стала предметом активних досліджень науковців пострадянських країн після переходу до побудови національних господарств на ринкових засадах. Деякі точки зору стосовно її сутності, наявні в економічній літературі, систематизовані у додатку А. Сформувалося декілька підходів до визначення змісту банківської системи, які можна охарактеризувати таким чином [31]:

- нормативно-правовий підхід, який міститься у законодавстві й підтримується рядом науковців [23; 92]. Так, згідно зі статтею 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність» до банківської системи входять Національний банк України та інші банки, а також філії іноземних банків, що створені й діють на території України відповідно до положень цього закону та інших законів України [79];

- суб'єктний або елементний підхід, відповідно до якого банківська система розглядається як сукупність банків, що діють на території країни [13; 92]. Крім банків, до елементів банківської системи деякі автори включають також спеціалізовані фінансові інститути (кредитні і (або) фінансові установи), які виконують банківські операції, але не мають статусу банку, а також різноманітні установи, які утворюють банківську інфраструктуру й забезпечують життєдіяльність фінансово-кредитних інститутів [29; 68].

Стосовно цього підходу зазначимо, що, безумовно, зміст будь-якої системи визначається, насамперед, характером її елементів, але система завжди є багатшим поняттям, ніж лише сукупність певних складових, оскільки включає їх взаємозв'язки, напрями розвитку, функціональну спрямованість;

– функціональний підхід, який поєднує елементи у систему на основі виконання ними певних економічних функцій [19; 22; 58]. Розвитком цієї думки можна вважати формулювання сутності банківської системи [19; 22] як законодавчо визначеної, чітко структурованої і субординованої сукупності фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність на постійній професійній основі й функціонально взаємопов'язані в самостійну економічну структуру;

– історичний підхід, що акцентує увагу на часовому вимірі формування банківської системи та національно-територіальній її прив'язці. У цьому випадку банківська система розглядається як специфічна економічна та організаційно-правова структура, що забезпечує функціонування грошового ринку й економіки в цілому і є сукупністю різноманітних видів банків, банківських інститутів та фінансових установ у їх взаємозв'язку, які існують в тій чи іншій країні в певний історичний період, або форма організації функціонування в країні спеціалізованих кредитних установ, що склалася історично й закріплена національними законами [32; 102].

Аналіз всіх зазначених підходів, які не суперечать, а доповнюють один одного, приводить до висновку, що сукупність різноманітних банківських установ певної країни є дійсно системою, оскільки її елементи об'єднані спільними функціями, цілями діяльності та єдиною правовою основою. Крім того, їй притаманні ознаки, які свідчать про системний характер такого об'єднання: цілісність, структурованість, взаємодія із зовнішнім середовищем, ієрархічність побудови, керованість та ін. [56; 59; 61].

Науковці В. В. Масленніков й Ю. А. Соколов звертають увагу ще на такий аспект банківської системи, як її поведінковий, біхевіоральний характер [58], яким визначається тип її відносин із зовнішнім середовищем (реактивний,

адаптивний, активний). Врахування поведінки системи дозволяє отримати додаткові знання щодо її функціонування та можливості його прогнозування: оцінюється міра впливу зовнішнього середовища на зміни, що постійно відбуваються у системі; спроможність системи самостійно трансформуватися під впливом зовнішніх факторів; здатність системи чинити зворотній вплив. Зазначена характеристика банківської системи набуває особливої актуальності у сучасних умовах поглиблення взаємозалежності та взаємообумовленості всіх економічних процесів у рамках не лише національної економіки, а й світового господарства.

Узагальнюючи вищевикладене, банківську систему, на нашу думку, можна визначити як складну структуровану цілісну сукупність різних за формою власності, організації та характером операцій банків, яка історично склалася у певній країні на основі її законодавства та яка постійно трансформується відповідно до внутрішніх закономірностей розвитку та зовнішніх впливів.

Із зазначеного вище випливає, що сутність банківської системи є не механічним повторенням суті банків, які її утворюють, а вже якісно новим, вищим рівнем економічних відносин, що характеризуються взаємодією банківських установ, визначаючи їхню роль в економіці не як кожної зокрема, а як цілісної системи. Ефективна діяльність банківської системи передбачає необхідність її ієрархічної побудови за дворівневим принципом, що пов'язано з потребою оптимально організувати відносини між різними її ланками та забезпечити належну координацію і регулювання їхньої діяльності, тобто:

I рівень (вищий) – центральний банк;

II рівень (нижчий) – інші банківські установи.

Однак, слід зауважити, що історія розвитку банківських систем наводить приклади однорівневих, що передбачає горизонтальні зв'язки між банками з універсалізацією або спеціалізацією їх операцій і функцій. Усі банки, що діють у країні, перебувають на одній ієрархічній сходинці, виконують специфічні функції з кредитно-розрахункового обслуговування клієнтури. Такий принцип

побудови банківської системи характерний для економічно слаборозвинутих країн, а також для країн з адміністративно-командним типом економічної системи [64].

Для поглиблення теоретичного уявлення щодо сутності банківської системи варто застосувати системний підхід, згідно з якою система є чимось більшим, ніж проста сукупність її елементів. Специфіка системного підходу полягає у тому, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта, виявлення різноманітних внутрішніх та зовнішніх зв'язків складного явища та зведення їх у єдиний комплекс.

Банківська система є, безперечно, системним утворенням, яке має загальні (дворівневість та універсальність) та специфічні властивості, обумовлені умовами функціонування національної економіки (табл. 1.1). Тому поняття банківської системи, відповідно до системного підходу, описується не лише складом банківських установ, а й взаємодією між ними та їх клієнтами, що й визначає соціально-економічну орієнтацію діяльності банківської системи, спрямованість, насамперед, на підвищення ефективності реального сектора та рівня добробуту населення.

Кожна окремо взята банківська установа є лише елементом системи. Перебуваючи у динамічних взаємозв'язках один з одним та з зовнішнім середовищем, ці банківські інститути реалізують кінцеву мету своєї діяльності: збільшення вартості власного бізнесу у процесі використання та примноження економічного й фінансового потенціалу держави.

Одночасно функціонування сукупності банківських установ як системи має на меті створення нових кредитних ресурсів (ефект грошово-кредитного мультиплікатора), у тому числі, для підтримки економіки, та всебічне задоволення потреб її суб'єктів в отриманні банківських послуг. Кожен елемент сам по собі не може реалізувати поставлену мету. Отже, формування та реалізація загальної цілі діяльності банківських установ трансформує їх у системне утворення з певною, достатньо складною внутрішньою структурою. Особливості банківської системи як системного утворення наведені у табл. 1.1.

Таблиця 1.1 – Характерні риси банківської системи

Риса	Зміст
Загальні	
Невипадкова сукупність елементів, специфічність	До БС, крім банківських установ, не можна включати інших суб'єктів фінансового ринку, функції яких відрізняються від банківських. Однотипні елементи (банки) підпорядковуються однаковим цілям.
Складність	Наявність значної кількості елементів, складний характер взаємодії між ними та функцій, що виконуються, ієрархічний характер управління, вплив різноманітних непередбачуваних факторів
Динамічність	Проявляється у змінюваності банківської системи під впливом зовнішніх факторів та внутрішніх управлінських рішень, її вдосконаленні, інноваційному розвитку.
Адаптивність	Здатність банківської системи пристосовуватися до зміни економічної ситуації в країні, вибирати варіанти поведінки відповідно до нових цілей
Відкритість	Банківська система доповнюється новими елементами, які мають спільні з нею властивості, а також позбавляється певних елементів через ліквідацію й реорганізацію; взаємодіє із зовнішнім середовищем
Самоорганізованість	Зв'язки між елементами визначеним чином упорядковані через наявність нормативно-регулюючих та внутрішніх контактів. Елементи банківської системи мають розвиватися завдяки механізмам, характерним для системи
Синергізм	Банківська система має інтеграційні властивості, які не притаманні жодному з елементів окремо. Це здатність створювати нові гроші та найповніше задовольнити потреби економіки у банківських послугах
Цілісність	Банківська система одержує інтегральний результат лише завдяки взаємодії компонентів, які є різноякісними, проте одночасно сумісними. При потребі елементи системи можуть стати взаємозамінними
Цілеспрямованість	Банківська система має можливість й прагнення до формування цілей у самій системі, які мали б відповідати основній меті та завданням Концепції розвитку банківської системи України
Специфічні	
Дворівнева побудова	Чітке функціональне розмежування між банками першого і другого рівнів
Централізоване регулювання	Регулювання діяльності кожного банку окремо і банківської діяльності в цілому з боку центрального банку
Гнучке поєднання високого рівня централізованої керованості	Зберігається повна економічна незалежність банківських установ та відповідальність за результати своєї діяльності в кожному банку, який входить у систему.
Наявність загальносистемної інфраструктури	Забезпечується ефективне функціонування окремого банку, а також взаємодія банків

Джерело: складено на основі опрацювання [31; 56; 58; 59]

Деякі автори не погоджуються з визначенням БС як відкритої системи, мотивуючи це існуванням банківської таємниці. Проте таке обмеження стосується не всієї інформації про діяльність банку, а лише відомостей, чітко зазначених у статті 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність». При цьому статтею 62 встановлюється порядок розкриття банківської таємниці, що вказує на її не абсолютний, а відносний характер [79].

Теорія систем визначає відкриту систему як таку, що перебуває у стані

постійної взаємодії (обміну) з оточуючим середовищем, причому об'єктом обміну може бути не лише інформація, а, зокрема, енергія та матерія. Банківська система за своїм призначенням, виконуючи функції фінансового посередника, приймає вхідні фінансові потоки й створює вихідні, без чого її діяльність втрачає сенс. Крім того, вона не може існувати, не отримуючи ззовні великих обсягів різноманітних даних, а фінансова інформація, що нею генерується, виступає для господарюючих суб'єктів орієнтирами економічної поведінки.

Банківська система як частина соціально-економічної складової національної економіки повинна бути економічним механізмом сприяння її розвитку. Її роль у цьому може бути охарактеризована функціями, які, одночасно, поглиблюють наукове уявлення про сутність цього поняття (рис. 1.1). Слід зазначити, що функції банківської системи вже знайшли, певним чином, відображення у науковій літературі [3; 4; 20; 66; 86].

Рисунок 1.1 – Роль банківської системи в розвитку економіки

Джерело: узагальнено за [3; 15; 19; 20; 66]

Жодна з цілей, визначених на рис. 1.1 не під силу окремому банку. Тільки скоординоване об'єднання їх у систему робить досягнення їх реальними. Досягнення вище зазначених цілей можливе через виконання функцій

банківською системою.

Погоджуючись із М. І. Савлуком, виділимо такі функції банківської системи [20]:

1) трансформаційну – базується на аналогічній функції окремих банків і полягає в зміні (трансформації) якісних характеристик грошових потоків, що проходять через банки, трансформуючи ресурси грошового ринку за строками, обсягами, ризиками і в територіальному розрізі;

2) емісійну – створення платіжних засобів і регулювання грошового обороту, тобто банківська система оперативно змінює масу грошей в обігу, управляє пропозицією грошей. Це досягається з використанням методів та інструментів грошово-кредитної політики центрального банку, реалізацію якої забезпечує система в цілому;

3) стабілізаційну – забезпечення стабільності банківської діяльності та грошового ринку, що виявляється: по-перше, у прийнятті низки законів та інших нормативних актів, що регламентують діяльність усіх її ланок; по-друге, у взаємодії банків між собою з використанням інструментів міжбанківського та грошового ринків.

Характер і умови функціонування банківських систем визначаються законодавчо і в кожній країні, мають певні особливості, оскільки їх формування відбувалось у різних історичних умовах, у різні періоди розвитку національних економік. Виокремлюють такі загальні принципи організації та діяльності сучасних банківських систем: дворівнева побудова; розподіл функцій центрального та всіх інших банків; контроль і регулювання діяльності банків другого рівня з боку центрального банку; центральний банк не бере участі у конкуренції на внутрішніх грошових ринках.

Дворівнева побудова — ключовий принцип побудови банківських систем у ринкових економіках, це є однією з найбільш характерних особливостей у діяльності сучасних банківських систем. Дворівневність банківської системи характеризується чітким законодавчим розмежуванням прав та обов'язків кожної ланки системи, а також небанківських фінансово-кредитних установ.

Формування сучасної банківської системи України розпочалося з проголошенням незалежності у 1991 р. Етапи формування сучасної банківської системи України систематизовано в додатку Б. Започаткував формування в Україні власної банківської системи ринкового типу Закон України «Про банки і банківську діяльність» [79], ухвалений Верховною Радою 20 березня 1991 р.

Елементи банківської системи України як основи її побудови визначені в законодавстві, що суттєво полегшує вирішення питання про критерій віднесення тих або інших формувань до цієї системи. Елементний склад банківської системи, закріплений у ст. 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність» представляється логічним, оскільки в цьому випадку банківська система містить у собі Національний банк, інші банки, а також філії іноземних банків створені і діючі на території України відповідно до положень цього Закону та інших законів України» [79].

В Україні першим рівнем банківської системи є Національний банк України, діяльність якого регулюється нормативно-правовими актами у сфері банківської діяльності, насамперед, Законом України «Про Національний банк України» [81]. Отже, ієрархічну будову банківської системи України відобразимо на рис. 1.2.

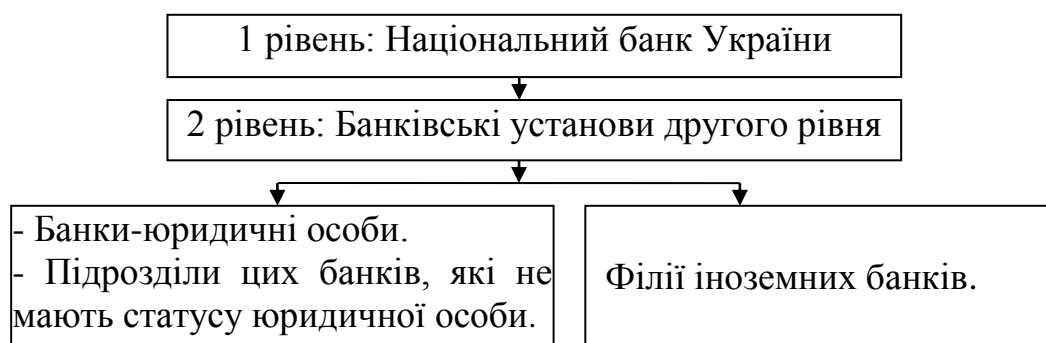

Рисунок 1.2 – Ієрархічна будова банківської системи України

Джерело: складено за [79].

Банки другого рівня юридично й економічно відокремлені. Ці банки обслуговують економічних суб'єктів – учасників грошового обороту, зокрема фірми, домашні господарства, державні структури. Саме через ці банки

банківська система обслуговує народне господарство відповідно до завдань, які впливають з грошово-кредитної політики центрального банку.

Враховуючи тісний взаємозв'язок банків з економікою країни, необхідно звернути увагу на ще одну рису, яка характеризує банківську систему щодо її загального стану. Як і вся економіка, банківська система постійно розвивається, навіть якщо цей процес переривається тимчасовими спадами і регресом, що може бути пов'язано з відповідними змінами в економічній системі. Тому діяльність банків не можна розглядати у відриві від виробництва й обігу матеріальних та нематеріальних благ, а ефективний розвиток банківської системи має поєднуватись з усіма іншими сферами життєдіяльності суспільства й економіки. На практиці це означає, що характер, цілі, тенденції, напрямки діяльності банків, перелік і умови надання ними тих чи інших послуг мають бути адекватними реальним потребам національної економіки та суспільства. Таким чином, без сильної економіки неможливо мати сильні банки, і навпаки: для розвитку економіки необхідна кредитна та інвестиційна підтримка банків.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження сутності банківської системи, зазначимо, що її слід розглядати як: територіально розташовану сукупність банківських установ різних типів, які функціонують в єдиному соціально-економічному та інформаційному середовищі держави, підпорядковуючись центральному банку; складову фінансової інфраструктури, яка здійснює фінансування процесу відтворення виробництва через надання банківських послуг, сприяє покращенню інвестиційного клімату; основний сегмент фінансового ринку, що визначає ефективність його функціонування й перспективи розвитку, а також механізм збалансованості функціонування грошової системи і грошового обігу держави.

Втім, дослідження банківської системи не може вважатися завершеним без детальної характеристики її рівнів. Враховуючи, що банківська діяльність супроводжується зовнішніми й внутрішніми банківськими ризиками, це створює додаткові підстави для підвищеного нагляду з боку держави в особі уповноважених органів.

1.2 Структура та основні компоненти механізму регулювання банківської системи

Ефективне функціонування банківської системи – необхідна умова розвитку ринкових відносин, яка об'єктивно визначає ключову роль центрального банку щодо регулювання банківської діяльності.

Основна мета регулювання банківської діяльності – це правове забезпечення стабільного розвитку і діяльності банків України та створення належного конкурентного середовища на фінансовому ринку, забезпечення захисту інтересів вкладників і клієнтів банків, створення сприятливих умов для розвитку економіки України та підтримки вітчизняного товаровиробника [79].

Державне регулювання діяльності банків здійснюється Національним банком України. Розглядаючи основи забезпечення фінансової стійкості та стабільності на макрорівні, слід враховувати, що відповідно до Конституції України його основною функцією є забезпечення стабільності грошової одиниці України. Виконуючи цю основну функцію Національний банк України відповідно до Закону України "Про Національний банк України" сприяє дотриманню стійкості банківської системи на основі [81] грошово-кредитного регулювання, яке впливає на обсяг і структуру грошової маси в обігу, тим самим, визначає обсяг ресурсів банків, які можуть бути використані для кредитних вкладень в економіку. Таке регулювання здійснюється шляхом:

- проведення процентної політики, яка реалізується шляхом встановлення і зміни офіційних процентних ставок (облікової ставки, ставки рефінансування, ставки "овернайт" (ломбардна) та інших), за якими Центральний банк надає кредити банкам та уряду. При цьому, зменшуючи або збільшуючи рівень процентних ставок, НБУ впливає на відповідне збільшення або зменшення попиту комерційних банків на кредит, а зрештою — і на обсяг грошової маси в обігу;

– визначення та регулювання норм обов’язкових резервів для інших банків з метою забезпечення своєчасного здійснення платежів клієнтів та підтримки необхідного рівня ліквідності комерційного банку. Обов’язковому резервуванню підлягають усі залучені та обліковані на балансі банку кошти юридичних та фізичних осіб як у національній, так і в іноземній валюті, за винятком коштів, залучених від інших банків та іноземних інвестицій, отриманих від міжнародних фінансових установ. При цьому Національний банк України для різних видів зобов’язань встановлює диференційовані нормативи обов’язкового резервування залежно від: природи зобов’язань (депозити, ощадні вклади, кошти в розрахунках, поточні рахунки клієнтів, рахунки бюджетних організацій тощо); строку зобов’язань або пасивів (короткострокові пасиви, довгострокові пасиви). Для збільшення пропозиції грошей Національний банк України зменшує норматив обов’язкового резервування, а для зменшення пропозиції грошей норматив обов’язкового резервування збільшується;

– проведення операцій на відкритому ринку з цінними паперами та валютних інтервенцій на валютному ринку. Механізм використання цього інструменту грошово-кредитного регулювання такий: коли Центральний банк купує цінні папери у інших банків, на кореспондентські рахунки банків надходять відповідні суми, а отже, з’являється можливість розширювати активні операції, що зрештою збільшує грошову масу в обігу. Коли Національний банк продає банкам цінні папери, відповідні кошти списуються з кореспондентських рахунків банків, що зменшує грошову масу в обігу. Більшість таких операцій проводиться за допомогою операцій РЕПО.

Організаційно-правовий прямий вплив на діяльність банків через виконання функцій Національним банком, пов’язаних з утворенням законодавчих та інших умов, які дозволяють банкам другого рівня підтримувати їх фінансовий стан на належному рівні. До них відносяться такі методи як ліцензування банківської діяльності, ведення державного реєстру банків, встановлення правил ведення банківських операцій та їх

бухгалтерського обліку, організація і здійснення валютного контролю за банками, які отримують ліцензії НБУ на здійснення валютних операцій та інші, визначені Законом України "Про Національний банк України" [81].

Законодавство визначило головні мінімальні вимоги та обмеження банківської діяльності. Найважливіші такі: банки можуть створюватися лише у формі публічного акціонерного товариства або кооперативного банку; мінімальний розмір статутного та регулятивного капіталу банку; формування та збільшення статутного капіталу може відбуватися винятково шляхом грошових внесків і лише з підтверджених джерел; голова та члени правління, головний бухгалтер, власники істотної участі в банку повинні мати бездоганну ділову репутацію; банкам заборонено інвестувати кошти в підприємства й установи, статут яких передбачає повну відповідальність власників; банкам заборонена діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі та страхування.

Національний банк України з метою забезпечення фінансової стабільності банківської системи підвищив вимоги до мінімального розміру регулятивного капіталу банків. Так, згідно Інструкції "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні" від 28.08.2001 № 368 мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1), що отримав банківську ліцензію після 11 липня 2014 року, має становити 500 мільйонів гривень. Банківські установи, що здійснюють банківську діяльність, мають привести мінімальний розмір регулятивного капіталу банку (Н1), що отримав банківську ліцензію до 11 липня 2014 року, до нових мінімальних рівнів [36]. Згідно з Концепцією реформування банківської системи, підготовленою НБУ, докапіталізація банків має завершитися до 2024 року [51].

Важливим зовнішнім методом є реєстрація та ліцензування, через який НБУ обмежує доступ до банківської системи ненадійних інвесторів, попереджаючи можливість виникнення фінансових проблем, обмежує відкриття філій і відділень фінансово неефективним банкам, що могло б спричинити ще більші проблеми у їхній діяльності, а також управляє придбанням та збільшенням істотної участі в банку. Шляхом надання та

відкликання ліцензії, письмових дозволів на здійснення окремих видів банківських операцій, Національний банк допускає до їхнього виконання тільки надійні банківські установи, чим стимулює проблемні банки поліпшувати свій фінансовий стан.

Метод, який спрямований на виконання усіх інших зовнішніх методів, – це примусові заходи впливу. Саме вони підтримують жорстку дисципліну у банківській системі, всупереч усьому змушують її досить ефективно функціонувати. До них належить, передусім, примусова реорганізація проблемних банків і призначення у них тимчасової адміністрації, яка повністю перебирає функції керівництва, і займається оздоровленням банку. Інші заходи НБУ – накладання штрафів, підвищення резервів, припинення здійснення окремих операцій з високим ризиком, а також граничний захід – відкликання банківської ліцензії та ініціювання ліквідації банку.

Держава регулює банківською системою не тільки через Національний банк, а й через оподаткування. Податкове регулювання банківської діяльності повинно виконуватись особливо обережно, оскільки банки не створюють нового продукту і є лише посередниками. Внаслідок надмірного оподаткування відбуватиметься суттєве здорожчання банківських кредитів і виникне відтік коштів з фінансової системи країни, що згубно позначиться й на інших секторах економіки.

Слід зазначити, що банківське регулювання - одна із функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства. А саме, Національний банк України установлює порядок визначення регулятивного капіталу банку та такі економічні нормативи, що є обов'язковими до виконання всіма банками [36].

Національний банк України постійно перевіряє діяльність банків з дотримання нормативів. Офіційна інформація щодо динаміки дотримання банками України економічних нормативів НБУ наведена в додатку В [71].

Як свідчать дані додатку В, зниження за останні десять років динаміки нормативу достатності капіталу по банківській системі Н2 із 18,08% у 2009 р. до 16,18% у 2018 р. відбулось внаслідок трикратної девальвації національної валюти, яка призвела до зменшення відносного обсягу регулятивного капіталу і відповідного скорочення нормативу адекватності регулятивного капіталу (Н2) в цілому по системі банків (додаток Г, рис. Г.1, рис. Г.1). На кореспондентському рахунку НБУ та на рахунках із залучення коштів на депозитні сертифікати НБУ обліковується понад 100 млрд. грн., що свідчить про суттєві дисбаланси і надмірний структурний профіцит ліквідності у банківській системі, тобто це гроші, що використовуються в економіці неефективно і потребують реформування управління банківською ліквідністю з боку НБУ. Станом на 01.01.2019 р. показник нормативу великих кредитних ризиків (Н8) у цілому по банківській системі становив 176,23%. Показник нормативу максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами Н9 в цілому по системі банків на 01.01.2016 р. становив 36,72%, на 01.01.2019 р. 10,41%. На зазначену дату показник порушувався банками всіх груп (додаток Г, рис. Г. 3, рис. Г. 4).

Крім регулятивної функції, економічні нормативи виконують функцію мінімізації банківських ризиків. Обмеження у проведенні окремих банківських операцій у зв'язку з необхідністю дотримання нормативів сприяє проведенню керівництвом банку більш зваженої кредитної, валютної політики, господарської діяльності, змушує нараховувати резервні фонди та капітал.

За невиконання банками резервних вимог до них застосовуються штрафні санкції. Невиконання економічних нормативів не передбачає сплати штрафних санкцій, але систематичне їх невиконання може призвести до застосування з боку регулятора заходів адміністративного впливу, введення обмежень на виконання банком тих чи інших операцій та спричинити жорсткіші санкції. А саме, для забезпечення дотримання законодавства України і встановлених нормативів в процесі банківської діяльності, а також з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників здійснюється

банківський нагляд. Банківський нагляд здійснюється Департаментом банківського нагляду (додаток Д) за двома методами [79; 81]:

- безвиїзний (дистанційний) нагляд, що ґрунтується на аналізі банківської звітності, що регулярно надається органам банківського нагляду і дає їм можливість поновлювати інформацію про фінансовий стан банків;
- виїзне інспектування банків, тобто охоплення банків виїзними інспекціями НБУ.

Якщо за результатами безвиїзного нагляду або інспекційної перевірки встановлено факти невиконання банками економічних нормативів, то до банків мають застосовуватися заходи впливу згідно зі статтею 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність» та відповідними нормативно-правовими актами Національного банку з питань застосування заходів впливу. Для введення щоденного контролю за діяльністю банків і виконанням ними вимог Національного банку щодо усунення допущених порушень може встановлюватися особливий режим контролю за їх діяльністю. У разі виконання банком прийнятих зобов'язань та покращання показників діяльності банку Національний банк може достроково відмінити застосовані заходи впливу на визначений строк (частково або зовсім).

У зв'язку із розглядом регулятивної діяльності за участю центрального банку на макрорівні, доцільно і правомірно розглянути загальний механізм регулювання банківської системи, що, на нашу думку, являє собою набір певних методів та інструментів, які є у розпорядженні суб'єктів регулювання, що діють відповідно до функцій та принципів регулювання, застосування яких дає змогу вирішити окреслені завдання та досягти поставленої мети – стабільного функціонування системи.

Так, серед елементів механізму регулювання банківської системи слід виділити суб'єкти та об'єкти регулювання, цілі, завдання, принципи, функції, методи, інструменти та результати регулювання (рис. 1.3).

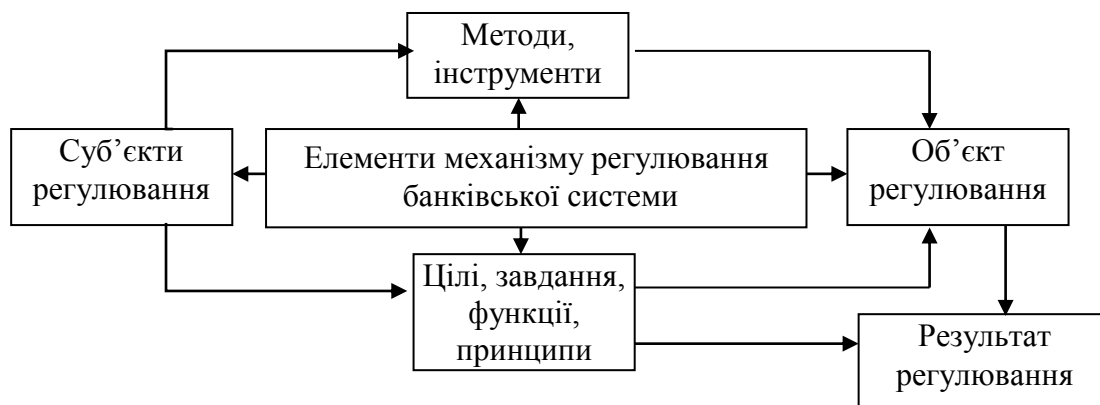

Рисунок 1.3 – Складові механізму регулювання банківської системи

Джерело: складено автором за [5; 26; 60; 62]

Так, суб'єктом, що здійснює регулювання банківської системи, слід віднести Національний банк України та інші органи державної влади, а об'єктом регулювання виступає сама банківська система.

Усі функції Національного банку України [81] можна умовно поділити на дві групи. Перша група – це функції, притаманні Національному банку України як банківській установі. Друга група – це функції, які характеризують Національний банк України як орган державного управління. Головною функцією є здійснення банківського регулювання та нагляду, що реалізується у наступних формах [79; 81]:

I. Адміністративне регулювання: реєстрація банків і ліцензування їх діяльності; встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків; застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру; нагляд за діяльністю банків; надання рекомендацій щодо діяльності банків.

II. Індикативне регулювання: встановлення обов'язкових економічних нормативів; визначення норм обов'язкових резервів для банків; встановлення норм відрахувань до резервів на покриття ризиків від активних банківських операцій; визначення процентної політики; рефінансування банків; кореспондентських відносин; управління золотовалютними резервами, включаючи валютні інтервенції; операцій з цінними паперами на відкритому ринку; імпорту та експорту капіталу.

Цілі, які необхідно досягти в результаті регулюючого процесу, можна поділити на фундаментальні та інструментальні.

Фундаментальні цілі – це такі цілі, які не потребують додаткового обґрунтування. Інструментальні цілі – це цілі, які є інструментами досягнення фундаментальних цілей [100]. Звісно до фундаментальних цілей регулювання банківської діяльності слід віднести забезпечення стабільності функціонування банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів. Вниз по ієрархічній сходинці знаходяться цілі нижчого порядку – інструментальні, до них належать: розробка дієвої та ефективної законодавчої бази, запобігання виникненню ризиків, системної кризи та інші.

Досить часто теоретики та практики ототожнюють дві різні за змістом наукові категорії «методи» та «інструменти». Найчастіше метод трактують як засіб досягнення будь-якої мети, вирішення конкретного завдання; сукупність прийомів або операцій практичного чи теоретичного засвоєння дійсності [12].

Інструмент, в свою чергу, розуміють як предмет, пристрій, механізм, машина або алгоритм, що використовується для впливу на об'єкт, його зміну або вимір [32] з метою досягнення корисного ефекту; засіб впливу на об'єкт, перетворення і створення об'єкта.

На нашу думку метод - це сукупність інструментів, за допомогою яких здійснюється вплив на об'єкт. Відповідно, під методом банківського регулювання розуміємо сукупність інструментів, за допомогою яких здійснюється вплив на банківську систему через виконання органами державної влади своїх повноважень у сфері банківського регулювання.

Р. Бернд поділяє методи банківського регулювання на превентивні, що застосовуються для уникнення можливих негативних наслідків за тієї чи іншої економічної ситуації, та протекційні, що вживаються для захисту від уже існуючої ситуації [8]. Українські вчені А. О. Єпіфанов та О. П. Орлюк поділяють методи державного регулювання у сфері економіки на адміністративні та економічні [34; 66].

Серед більшості вітчизняних науковців найбільш розповсюджена думка,

що державне регулювання здійснюється завдяки використанню прямих та непрямих методів [98; 108]. Зазвичай до прямих методів відносять адміністративні, а до непрямих – економічні.

На нашу думку, за функціональним підходом можна згрупувати методи банківського регулювання в залежності від їх призначення. Так, для стратегічної перебудови доцільно використовувати методи, що впливають на структуру банківської системи, при якому відбувається зміна її внутрішнього стану, а для оперативних перетворень – методи, що впливають на поведінку банків, дозволяючи їм швидко пристосовуватися до умов зовнішнього середовища. В даному контексті методи впливу на структуру банківської системи є структурними, а на поведінку банківських установ – поведінкові.

За допомогою структурних методів регулювання банківська система набуває таких параметрів та властивостей, що дають змогу сформувати таку її структуру, яка буде ефективно функціонувати виконуючи покладені на неї функції, швидко та адекватно пристосовуватися до зовнішніх змін, мати здатність до саморегуляції та саморозвитку. До структурних методів слід віднести: реєстрація та ліцензування банків, надання дозволів на проведення окремих операцій; реорганізація банківських установ; вимоги та обмеження щодо діяльності банків; санкцій адміністративного чи фінансового характеру.

Отже, до методів, що впливають на поведінку банків слід віднести: встановлення обов'язкових економічних нормативів, відрахувань до резервних, страхових та інших фондів; механізм обов'язкового резервування; проведення операцій на відкритому ринку; відсоткову, валютну, податкову та бюджетну політики.

Сутність будь-якого поняття краще за все розкривають функції (див. табл. 1.3), які воно виконує, та принципи реалізації (законності, цілеспрямованості, когерентності, відповідальності, збалансованості інтересів, прозорості, операційної незалежності, відповідальності), що наведені в додатку Е.

Таблиця 1.3 – Функції регулювання банківської системи

Функція	Зміст функції
Організаційна	означає, що для досягнення економічної стабільності необхідно створити ряд певних правил, якими банківські інститути будуть керуватися, реалізуючи свою політику
Захисна	формування та сприяння безпеці функціонування організацій банківської системи та захист інтересів їхніх клієнтів
Стабілізаційна	пов'язана насамперед з тією значною роллю, яку банки відіграють у сучасній економіці. Це насамперед використання різноманітних запобіжних заходів щодо усунення дестабілізаційних елементів у діяльності банківських установ
Координаційна	функція, що забезпечує узгодження дій у просторі і часі між відповідними органами державної влади, міжнародними та саморегулювальними організаціями, що здійснюють регулювання діяльності банків, банківською системою в цілому та зовнішнім середовищем для найбільш швидшого та ефективного досягнення стабільності банківської системи
Контрольна	проведення перевірок організацій банківської системи з метою дотримання вимог чинного законодавства, запобігання виникненню кризових ситуацій в їх роботі
Аналітична	передбачає збір інформації, аналіз та оцінку результатів діяльності банківських установ і макроекономічних показників країни, які мають безпосередній вплив на банківський сектор. Це дає можливість вчасно реагувати на дестабілізуючі фактори розвитку банківської системи та вживати відповідних запобіжних заходів
Методологічна	полягає у розробленні системи понять, методів, принципів, норм, методик, способів і засобів організації діяльності, необхідних при здійсненні банківського регулювання
Інформаційна	передбачає отримання та надання офіційних відомостей про стан банківської системи для потреб внутрішнього та зовнішнього користування
Стимулююча	стимулювання ефективної взаємодії банківської системи з іншими секторами економіки

Джерело: запропоновано автором на основі узагальнення [46; 67; 89; 95; 105; 106]

Отже, підсумовуючи вищезазначене схематично представимо структуру механізму регулювання банківської системи (рис. 1.4).

Таким чином, за підсумками дослідження механізму регулювання банківської системи зробимо акценти на наступних висновках:

- серед елементів механізму регулювання було виділено суб'єкти та об'єкти регулювання, цілі, завдання, принципи, функції, методи, інструменти та результати регулювання;

- здійснено ранжування цілей регулювання на фундаментальні та інструментальні, що дозволить підвищити оперативність їх досягнення;

Рисунок 1.4 – Структура механізму регулювання банківської системи на сучасному етапі

Джерело: удосконалено автором за [26; 31; 63; 67]

- представлена класифікація методів та інструментів банківського регулювання в залежності від функціонального призначення, що поділяє їх на структурні та поведінкові;

- процес регулювання забезпечується завдяки виконанню наступних функцій: організаційної, захисної, стабілізаційної, координаційної, аналітичної, методологічної, інформаційної;

- правильність та точність реалізації регулюючої політики відбувається завдяки дотриманню принципів регулювання, таких як: еластичність, послідовність, справедливість, достатність, законність, цілеспрямованість, когерентність, збалансованість інтересів, прозорість, операційна незалежність, відповідальність;

- дієвість представленого механізму сприяє досягненню фінансової стабільності банківської системи, рівноважного стану банківського ринку, а також формуванню конкурентного середовища.

Таким чином, механізм регулювання банківської діяльності – це набір певних методів та інструментів, які є у розпорядженні суб'єктів регулювання, що діють відповідно до функцій та принципів регулювання, застосування яких дає змогу вирішити окреслені завдання та досягти поставленої мети – стабільного функціонування системи. Так, серед елементів механізму регулювання виокремлено суб'єкти та об'єкти регулювання, цілі, завдання, принципи, функції, методи, інструменти та результати регулювання.

1.3 Концептуальні засади функціонування банківських установ

Банківські установи – це другий рівень ієрархії дворівневої банківської системи. Вони відіграють ключову роль в кредитно-фінансовій системі держави, концентруючи основну частину її ресурсів.

В економічній літературі відсутнє однозначне трактування поняття

"банк" [11; 19; 20; 22; 30; 42], а також його ролі на фінансовому ринку й місця в економічному процесі. До сутності банку слід підходити з юридичної та економічної точки зору. У першому випадку це розгляд тих операцій, які згідно із законодавчою базою держави належать до банківської діяльності. В Україні діяльність банків другого рівня регулюється Законом України "Про банки і банківську діяльність", згідно з яким, банк – юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків [79].

З економічного погляду банк є підприємством, яке виробляє особливий, специфічний продукт – гроші, платіжні інструменти. Крім цього, банки надають послуги грошового характеру [34].

Основне призначення банку – посередництво в переміщенні грошових коштів від кредиторів до позичальників, від продавців до покупців. Особливостями банків порівняно з іншими фінансово-кредитними установами є те, що вони: по-перше, здійснюють подвійний обмін борговими зобов'язаннями, а по-друге, приймають на себе безумовні зобов'язання з фіксованою сумою боргу перед юридичними та фізичними особами.

Крім даних підходів, сутність банку можна з'ясувати на підставі аналізу його функцій. У найбільш агрегованому вигляді, з погляду вирішення основних цілей і завдань, покладених на банки, можна виділити такі групи функцій [34; 42]:

- платіжно-розрахункова – посередництво банків у платежах і розрахунках;
- ощадно-капіталотворча – залучення тимчасово вільних ресурсів суспільства;
- кредитно-інвестиційна – розміщення залучених коштів завдяки механізму створення кредитних знарядь обігу.

В ринковій економіці функціонують різні види банків, які класифікуються за певними ознаками. Наведемо основні ознаки класифікації банків в Україні на рис. 1.5.

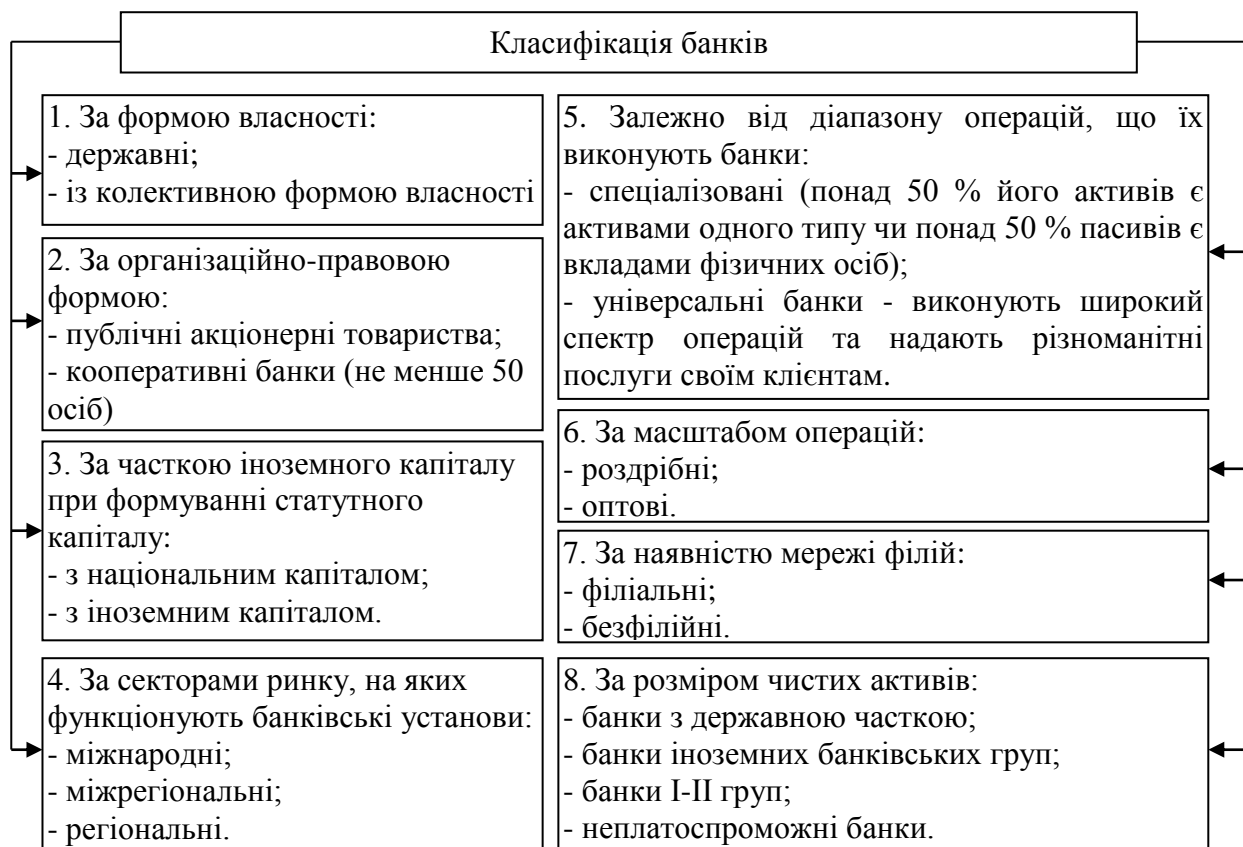

Рисунок 1.5 – Класифікація банків другого рівня банківської системи
Джерело: узагальнено автором на основі [11; 19; 20; 22; 30; 34; 71]

Класифікація вітчизняних банків за величиною їх чистих активів дозволяє робити висновки про рівень концентрації активів і капіталу у банківській системі України. А саме, як свідчать дані рис. 1.6 кількість банків, що відносяться до групи приватних в Україні є найбільшою (50 банків), їх питома вага в загальній сукупності банків залишається значною (понад 64,9%). При цьому, у 2019 році у їх розпорядженні концентрувалося 15,0% активів банківської системи України, тоді як у групі банків іноземних банківських груп, до якої входять лише 21 банк, було зосереджено 31,2% від загальної суми активів.

Станом на 01.01.2019 року ліцензію Національного банку України мали 77 банківських установи (в т.ч. 37 банків з іноземним капіталом). Зважаючи на несприятливу економіко-політичну ситуацію в країні та виведення

Національним банком з ринку неплатоспроможних банків (в т.ч. таких, що порушували законодавство з питань легалізації та відмивання коштів злочинним шляхом та фінансування тероризму), кількість банківських установ протягом 2013-2019 рр. суттєво зменшилась.

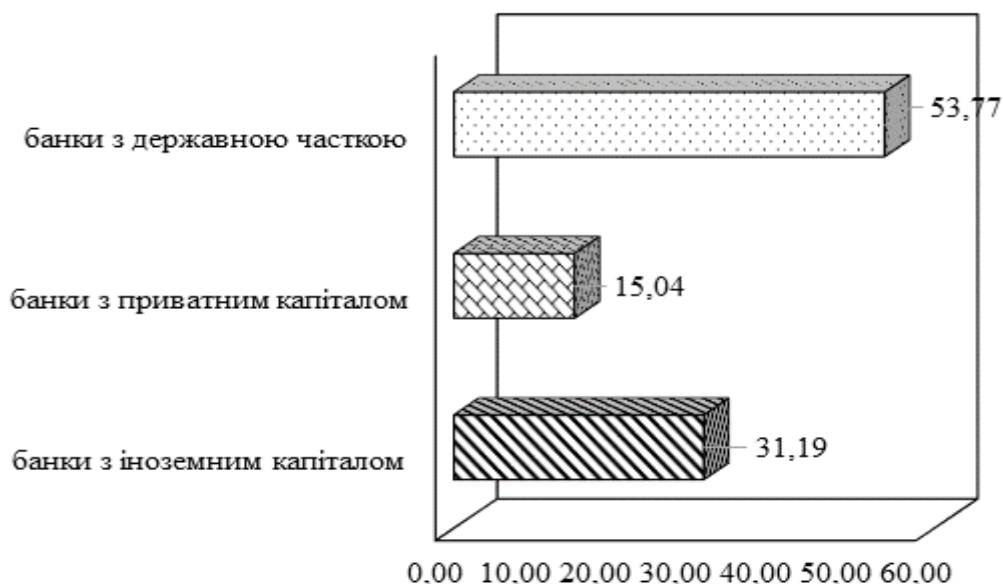

Рисунок 1.6 – Рівень концентрації активів серед банків України за станом на 01.01.2019 р.

Джерело: побудовано автором за офіційними даними Національного банку України [71]

Детальна інформація про динаміку зміни кількості банків України відображена нижче, на рис. 1.7.

Кількість банків з іноземним капіталом в Україні постійно зростала до 2012 року. Так, за останні шість років частка банків з іноземним капіталом зросла з 30,1% у 2012 р. до 48,1% у 2018 р., при одночасному зменшенні їх кількості з 53 до 37 банків (Додаток Ж).

Такий вихід іноземного капіталу із банківської системи України виник по причині складного становища на ринку фінансових і банківських послуг. Кооперативних банків в Україні немає, хоча спроби створити такий банк були у 2002 р.

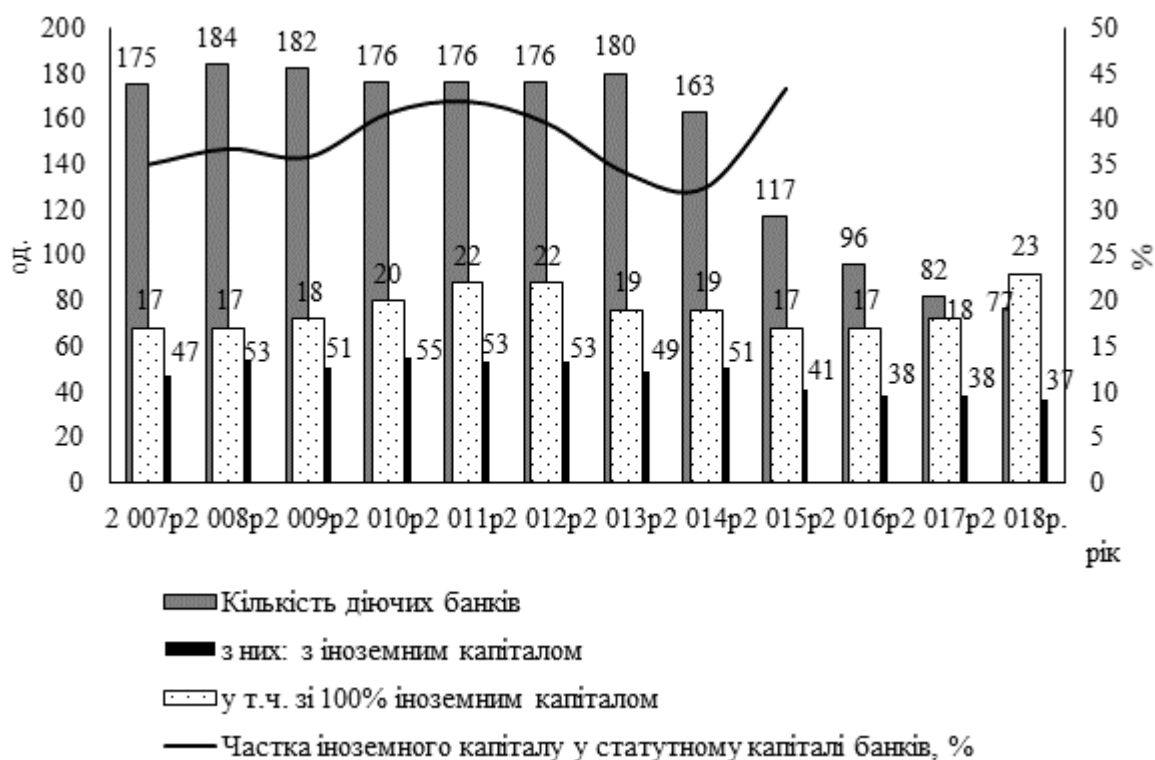

Рисунок 1.7 – Динаміка зміни кількості банків України за 2007-2018 рр.

Примітка. Після 2015 р. відсутня інформація щодо частки іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %

Джерело: побудовано автором за офіційними даними НБУ [71]

Фундамент, на якому базується робота банку і банківської системи, будується на систематичному виконанні їх функцій та здійсненні банківського обслуговування. У сучасній теорії банківської справи, як правило, застосовується поділ банківських операцій на три групи за економічним змістом та порядком відображення балансі [49]:

- 1) активні операції – спрямовані на використання ресурсів банку (наприклад, надання кредитів);
- 2) пасивні операції – спрямовані на залучення коштів. Власний капітал банку, наявний під час його утворення, становить незначну частину його ресурсів. Головна частина – депозити клієнтів;
- 3) комісійно-посередницькі операції – це посередницька діяльність банку: обслуговування платежів клієнтів, отримання грошей за борговими зобов'язаннями (векселями, чеками), за дорученням своїх клієнтів, інкасація,

зберігання валютних цінностей та цінних паперів тощо.

Схематично ті операції, що відображаються в балансі, зобразимо в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Активні і пасивні операції банку [34; 49]

Активні операції		Пасивні операції		
Грошові кошти	Акумулявання коштів на кореспондентському рахунку в НБУ. Акумулявання коштів у касі. Розміщення коштів на кореспондентських рахунках в інших банках (рахунки ностро). Розміщення коштів у депозити в інших банках.	Формування статутного капіталу. Формування резервного фонду. Формування страхових фондів. Формування фондів економічного стимулювання. Формування інших фондів спеціального призначення. Формування і розподіл прибутку.	Власні ресурси	Власний капітал
Кредитний портфель	Надання кредитів юридичним особам у національній та іноземній валюті (у тому числі прострочені та пролонговані). Надання кредитів у національній валюті фізичним особам (у тому числі прострочені та пролонговані). Надання міжбанківських кредитів у національній та іноземній валюті (у тому числі прострочені та пролонговані)	Мобілізація коштів вкладників (юридичних та фізичних осіб) на рахунки. Мобілізація коштів банків-кореспондентів на кореспондентські рахунки, відкриті в даному банку (рахунки лоро). Мобілізація коштів вкладників (юридичних та фізичних осіб) на строкові депозитні рахунки. Мобілізація коштів інших банків на строкові депозитні рахунки.	Залучені ресурси	Зобов'язання
Портфель цінних паперів	Вкладення в державні та корпоративні цінні папери, що обліковуються: - у торговельному портфелі цінних паперів; - у портфелі цінних паперів, що утримуються до погашення; - у портфелі цінних паперів на продаж.			
Інвестиційний портфель	Вкладення в державні та корпоративні цінні папери на інвестиційні цілі. Вкладення в статутні капітали підприємств та організацій.	Отримання кредитів в національній та іноземній валюті від інших банків. Отримання кредитів в національній валюті в НБУ. Емісія та розміщення власних боргових цінних паперів банку	Позичені ресурси	
Майно та нематеріальні активи	Вкладення в основні засоби Вкладення в товарно-матеріальні цінності Вкладення в нематеріальні активи			

У діяльності банків є операції, які не належать до вищенаведених, оскільки їх проведення не пов'язане із залученням чи розміщенням ресурсів. Їх виділяють в окрему групу – комісійно-посередницькі операції, або додаткові (позабалансові) операції (фінансові послуги). Вони є супровідними щодо здійснення основних банківських операцій та спрямовані на задоволення потреб клієнтів і збільшення доходів банку. Серед них важливе місце належить гарантійним, посередницьким та іншим подібним операціям. Такі операції обліковуються не в балансі, а за позабалансовими рахунками та називають нетрадиційними послугами (відповідно, під традиційними послугами розуміють виконання базових (основних) операцій, розглянутих вище). До їхніх характерних ознак відносяться наступні:

- для надання більшості послуг банкам не потрібно залучати додаткові ресурси;

- доходи від надання послуг банки одержують у вигляді комісійних, які обчислюють пропорційно сумі активу чи зобов'язання незалежно від часу або є завчасно фіксованими;

- у разі надання зазначених послуг діяльність банків спрямована на вчинення юридичних і фактичних дій, які безпосередньо не породжують матеріальних наслідків у традиційному розумінні або зовсім не повинні завершуватися ними;

- у разі виконання комісійно-посередницьких операцій не відбувається збільшення банківських вимог, вони слабо підвищують банківські ризики і не передбачають формування спеціальних резервів.

Для виконання усіх перелічених операцій та надання банківських послуг банкам потрібно отримати у центрального банку дозвіл, оскільки банківська діяльність підлягає обов'язковому ліцензуванню. Перелік операцій, що підлягають ліцензуванню, визначено Законом України "Про банки і банківську діяльність" [79]. Ліцензування має на меті обмежити здійснення банківських операцій тільки тими юридичними особами, які мають дозвіл на їх проведення від уповноваженого органу.

Відповідно до Положення НБУ "Про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів" [84] питання про можливість видачі банківської ліцензії розглядається НБУ на підставі клопотання банку за умови наявності документів, які підтверджують дотримання наступних встановлених вимог: заповнення про наявність приміщень, забезпеченість належним банківським обладнанням, комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням та комунікаційними засобами, потрібними для надання банківських, фінансових послуг та здійснення іншої діяльності.

На підставі банківської ліцензії банк має право здійснювати банківську діяльність шляхом надання наступних банківських послуг (операцій):

- залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;
- відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах;
- розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Банк має право надавати своїм клієнтам (крім банків) фінансові послуги, у тому числі шляхом укладення з юридичними особами (комерційними агентами) агентських договорів. Перелік таких фінансових послуг встановлюється Національним банком України. Згідно з Законом України «Про банки і банківську діяльність» банк, крім надання фінансових послуг, має право здійснювати також діяльність щодо [79]: інвестицій; випуску власних цінних паперів; випуску, розповсюдження та проведення лотерей; зберігання цінностей або надання в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа; інкасації коштів та перевезення валютних цінностей; ведення реєстрів власників іменних цінних паперів (крім власних акцій); надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських та інших фінансових послуг.

Згідно з вітчизняним законодавством, банківськими підрозділами без

статусу юридичної особи є філії та представництва, які на даний час можуть створювати як вітчизняні, так й іноземні банки. Внутрішніми структурними підрозділами як банків, так й їх філій вважаються безбалансові відділення, які залишаються основним каналом банківського обслуговування фізичних осіб та представників малого бізнесу, та пункти обміну валюти.

Банки в межах отриманої ліцензії на здійснення банківських операцій можуть видавати своїм філіям дозвіл на право здійснення визначених головним банком операцій у межах дозволених Національним банком України. Необхідно враховувати, що існують такі операції, які за чинним законодавством банкам забороняється виконувати, а саме: діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних та інвестиційних монет), та страхування (крім виконання функцій страхового посередника).

Основними причинами відкликання ліцензії є: недостовірність інформації в документах, наданих для отримання ліцензії; нездатність створеного банку розпочати протягом року виконання банківських операцій; порушення норм національного законодавства чи нормативних актів регулятивного органу банків; виникнення становища, що загрожує інтересам вкладників, кредиторів та інвесторів; неможливість приведення банку у правову відповідність з вимогами законодавства; недоцільність виконання плану тимчасової адміністрації щодо реорганізації банку тощо.

В економічній літературі виділяють такі принципи здійснення банківських операцій [6]:

- правовий характер та законність здійснення банківських операцій;
- виконання банківських операцій банком самостійно в межах реально залучених (наявних) ресурсів;
- банківські операції проводяться в інтересах клієнта та самого банку на взаємовигідних умовах;
- надання кредитів банк здійснює з урахуванням кредитоспроможності позичальника;

- при здійсненні банківських операцій використовується право вільного вибору клієнтом банку для обслуговування;
- при проведенні банківських операцій банк прагне до скорочення готівкового обігу;
- універсализація банківських операцій, підвищення їх якості, застосування нових прогресивних банківських технологій при здійсненні банківських операцій;
- прискорення обігу коштів з метою збільшення прибутку;
- розширення кореспондентських відносин між банками, участь банків у наданні спільних кредитів;
- здійснення банками зовнішньоекономічної діяльності, участь в міжнародних розрахунках та ін.

Таким чином, дослідивши основи функціонування банків, можна зробити висновок, що банк є самостійним суб'єктом господарювання, юридичною особою, що здійснює професійне управління ресурсами суспільства в їх грошовому виразі й виконує відповідні специфічні функції в економіці на законній підставі та під юрисдикцією державних органів, що забезпечують регулювання і контроль банківської діяльності. Мета банківської діяльності – комплексне, високоякісне обслуговування юридичних і фізичних осіб, задоволення суспільних потреб у банківських продуктах та послугах. Банківська діяльність здійснюється на основі визначених принципів, їй притаманні особливі риси. Роль банків в економічному розвитку держави визначається його функціями, які можна поділити на основні та додаткові. Тому аналіз та оцінка кількісних та якісних аспектів банківської діяльності є вкрай важливою, оскільки в сучасних умовах ведення банківського бізнесу необхідно здійснювати постійний моніторинг процесів, що характерні для вітчизняної банківської системи.

Висновки за розділом 1

Банківська система – це складова кредитної системи. Економічний зміст сутності поняття банківської системи можна розглядати через три підходи, що не суперечать, а доповнюють один одного: нормативно-правовий, суб'єктний або елементний підхід, функціональний та історичний підходи. Під банківською системою можна розуміти територіально розташовану сукупність банківських установ різних типів, які функціонують в єдиному соціально-економічному та інформаційному середовищі держави, підпорядковуючись центральному банку; складову фінансової інфраструктури, яка здійснює фінансування процесу відтворення виробництва через надання банківських послуг, сприяє покращенню інвестиційного клімату; основний сегмент фінансового ринку, що визначає ефективність його функціонування й перспективи розвитку, а також механізм збалансованості функціонування грошової системи і грошового обігу держави.

Ефективна діяльність банківської системи передбачає необхідність її ієрархічної побудови за дворівневим принципом (центральный банк – інші банківські установи), що пов'язано з потребою оптимально організувати відносини між різними її ланками та забезпечити належну координацію і регулювання їхньої діяльності. Характерними рисами банківської системи елементів, специфічність, складність, динамічність, адаптивність, відкритість, самоорганізованість, синергізм, цілісність, цілеспрямованість, дворівнева побудова, централізоване регулювання, гнучке поєднання високого рівня централізованої керованості, наявність загальносистемної інфраструктури. Банківська система виконує трансформаційну, емісійну, стабілізаційну функції.

Державне регулювання діяльності банків здійснює Національний банк України шляхом проведення процентної політики; визначення та регулювання норм обов'язкових резервів для інших банків з метою забезпечення своєчасного здійснення платежів клієнтів та підтримки необхідного рівня ліквідності банку;

проведення операцій на відкритому ринку з цінними паперами та валютних інтервенцій на валютному ринку. Організаційно-правовий прямий вплив на діяльність банків здійснюється через ліцензування банківської діяльності, ведення державного реєстру банків, встановлення правил ведення банківських операцій та їх бухгалтерського обліку, організація і здійснення валютного контролю за банками, які отримують ліцензії НБУ на здійснення валютних операцій та інші.

Структура механізму регулювання банківської системи характеризується набором елементів, до яких відносимо суб'єкти та об'єкти регулювання, цілі, завдання, принципи, функції, методи, інструменти та результати регулювання. Під механізмом регулювання банківської діяльності розумітимемо набір певних методів та інструментів, які є у розпорядженні суб'єктів регулювання, що діють відповідно до функцій та принципів регулювання, застосування яких дає змогу вирішити окреслені завдання та досягти поставленої мети – стабільного функціонування системи.

Сутність банку розкрито через його діяльність, що полягає у професійному управлінні грошовими ресурсами й виконанні інших специфічних функцій на законних підставах під юрисдикцією державних органів, що забезпечують регулювання і контроль банківської діяльності. Метою банківської діяльності в сучасних умовах є комплексне, високоякісне обслуговування клієнтів та задоволення суспільних потреб у банківських продуктах й послугах. Роль банків в економічному розвитку держави визначається функціями, які можна поділити на основні та додаткові. Банківська діяльність здійснюється на основі визначених принципів, дотримання яких є обов'язковим.

РОЗДІЛ 2

МОНІТОРИНГ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ТА
ПРОБЛЕМИ ЇЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ

2.1 Оцінка діяльності Національного банку України

Національний банк України є центральним банком та головною ланкою банківської системи країни. Без його результативної діяльності неможливий її розвиток, оскільки він значною мірою несе відповідальність за стійкість функціонування банківської системи, безпеку та стабільність, організовуючи та контролюючи її діяльність.

Діяльність як будь-якого центрального банку, так і Національного банку України зокрема, пов'язана з емісією грошових знаків – готівки (готівкова емісія) та з емісією депозитних грошей (безготівкова емісія). Крім того, як емісійний центр держави НБУ має широкі повноваження щодо організації та регулювання готівкового обігу.

В табл. 2.1 представлені дані, що характеризують грошову масу, що обслуговує грошовий оборот в Україні за 2008-2018 рр.

Як свідчать дані табл. 2.1 за період 2008-2018 рр. готівкові кошти випущені в обіг НБУ постійно збільшувались з року в рік. Мінімальне їх зростання мало місце в 2015 р. – 100,84%, а максимальне в 2013 р. – 120,31%.

Постійно збільшувався також показник грошової бази. З врахуванням того, що ці гроші не беруть участь у кредитному банківському обороті і додатково не збільшують масу грошей в обігу, а тільки є базою для її зростання, можна заключити, що за період 2008-2018 рр. можливості по забезпеченню зростання маси грошей збільшились в 2,6 рази.

Грошова маса за період, що розглядається, також суттєво зросла – в 2,48 рази. При цьому питома вага готівкових коштів випущених в обіг на протязі періоду 2008-2018 рр. перевищує 29,91%, що в порівнянні з економічно розвинутими країнами є досить значною.

Таблиця 2.1 – Грошова маса, що обслуговує грошовий оборот в Україні за 2008-2018 рр. (на кінець року)

Показники		Період										
		2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016р.	2017 р.	2018 р.
Готівкові кошти, випущені в обіг	Усього, млн. грн.	186671	194965	225692	239885	255283	307139	333194	336000	341059	361544	400119
	Темпи зростання, у % до попереднього року	–	104,44	115,76	106,29	106,41	120,31	108,48	100,84	101,51	106,01	110,67
Грошова база	Усього, млн грн.	167538	170536	200092	209565	222786	261870	304811	308237	381575	399057	435798
	Темпи зростання, у % до попереднього року	–	101,79	117,33	104,73	106,31	117,54	116,40	101,12	123,79	104,58	109,21
Агрегат МЗ	Усього, млн грн.	515727	487298	597872	685515	773199	908994	956728	994062	1102700	1208859	1277635
	Темпи зростання, у % до попереднього року	–	94,49	122,69	114,66	112,79	117,56	105,25	103,90	110,93	109,63	105,69
Питома вага готівкових коштів випущених в обіг в агрегаті МЗ, %		36,19	40,00	37,75	34,99	33,02	33,79	34,83	33,80	30,93	29,91	31,32

Примітка. Розраховано на основі офіційних даних НБУ [9; 70]

Як свідчить вищенаведене у табл. 2.1, в Україні готівковий обіг продовжує відігравати в грошовій і платіжній системах значну роль, пов'язану здебільшого з обслуговуванням населення в процесі формування і реалізації його грошових доходів. Тенденції розвитку готівкового обігу відбивають економічні процеси, що мають місце в Україні. Ситуація на готівковому ринку грошей розвивається нерівномірно і характеризується нестабільністю.

Емісію депозитних грошей НБУ здійснює разом з банками через механізм грошово-кредитної мультиплікації. Так, центральний банк установлює для банків норму обов'язкового резервування частини залучених коштів.

Збільшення норми резервування змінює співвідношення між обов'язковими та надлишковими резервами і відповідно зменшує можливості банків щодо надання позичок, а отже, і можливості щодо депозитної емісії, і навпаки. Розмір надлишкових резервів і характер їх використання і банки визначають самостійно, але на їх рішення впливають різні чинники.

В Україні норми обов'язкового резервування були використані в 1992 р. і на початковому етапі розвитку України були основним інструментом для регулювання грошово-кредитного ринку.

У табл. 2.2 наведені норми обов'язкового резервування за строковими депозитами нефінансових корпорацій та домашніх господарств та за коштами на поточних рахунках та депозитами на вимогу нефінансових корпорацій та домашніх господарств. З допомогою цієї таблиці відслідковуємо їх зміни.

Таблиця 2.2 – Норми обов'язкового резервування в Україні з 2004-2011 рр., % [9; 70]

Період	Норми обов'язкового резервування, %			
	За строковими депозитами нефінансових корпорацій та домашніх господарств		За коштами на поточних рахунках та депозитами на вимогу нефінансових корпорацій та домашніх господарств	
	в національній валюті	в іноземній валюті	в національній валюті	в іноземній валюті
01.10.2004-24.12.2004	7	7	8	8
25.12.2004-31.08.2005	6	6	7	7
01.09.2005-09.05.2006	6	6	8	8
10.05.2006-31.07.2006	2	3	3	5
01.08.2006-04.12.2008	0,5	4	1	5
05.12.2008-04.01.2009	0	3	0	5
05.01.2009-31.01.2009	0	4	0	7
01.02.2009-30.06.2011	0	4	0	7

За період 2004-2013 рр. простежується проциклічний характер використання норм обов'язкового резервування. Особливо виразно це проявлялося в 2006-2008 рр., коли норми резервування досягали мінімальних значень. Підвищення нормативних резервних вимог із жовтня 2004 року по травень 2006 року пояснюється необхідністю подолання інфляційних тенденцій

в економіці, головною причиною яких було посилення фінансової нестабільності під час президентських виборів [74].

Починаючи з другої половини 2011 року НБУ починає активно використовувати даний інструмент, запроваджуючи більш жорсткі вимоги до формування резервів (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Норми обов'язкового резервування в Україні з 2011-2013 рр. ,% [9; 70]

Період	за строковими депозитами не фінансових корпорацій та домашніх господарств			за коштами на поточних рахунках та депозитах на вимогу нефінансових корпорацій та домашніх господарств		за коштами, залученими іншими депозитними корпораціями від інших депозитних корпорацій-нерезидентів та інших фінансових корпорацій-нерезидентів		
	у національній валюті	в іноземній валюті		у національній валюті	в іноземній валюті	у національній валюті	в іноземній валюті (крім російських рублів)	у російських рублях
		коротко-строкові	довго-строкові					
01.07.2011-29.11.2011	0	6	2	0	8	0	2	2
30.11.2011-30.03.2012	0	7,5	2	0	8	0	2	2
31.03.2012-29.06.2012	0	8	2	0	8,5	0	2	0
30.06.2012-30.06.2013	0	9	3	0	10	0	3	0

Посилення зовнішньоекономічних ризиків через невизначеність і нестабільність на міжнародних фінансових ринках, зменшення доходів від міжнародної торгівлі через погіршення кон'юнктури на світових товарних ринках, посилення попиту на іноземну валюту та висока ймовірність відпливу капіталу за кордон в період з IV кварталу 2011 р. – I півріччя 2012 р. змусили Національний банк України внести певні корективи у формування обов'язкових резервів. З метою недопущення у банківській системі ризиків з іноземною валютою, подібних до періоду кінця 2008 – початку 2009 рр. і для підвищення якісної складової ресурсної бази, Постановою Правління Національного банку

України від 16.06.2012 р. № 248 [76] підвищено нормативи обов'язкових резервів на залучені кошти в іноземній валюті для формування обов'язкових резервів. На залучені кошти у національній валюті нормативи обов'язкового резервування залишилися незмінними (нульова ставка).

Починаючи з 01.07.2013 року НБУ вносить певні корективи у формування обов'язкових резервів (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Норми обов'язкового резервування в Україні з 2013-2014 рр. ,% [9; 70]

Період	за строковими депозитами не фінансових корпорацій та домашніх господарств			за коштами на поточних рахунках та депозитах на вимогу нефінансових корпорацій та домашніх господарств			за коштами, залученими іншими депозитними корпораціями від інших депозитних корпорацій-нерезидентів та інших фінансових корпорацій-нерезидентів		
	у національній валюті	в іноземній валюті		у національній валюті	в іноземній валюті		у національній валюті	в іноземній валюті (крім російських рублів)	у російських рублях
		короткострокові	довгострокові		нефінансові корпорації	домашні господарства			
01.07.2013-29.09.2013	0	10	5	0	10	15	0	5	0
30.09.2013-18.08.2014	0	10	7	0	10	15	0	5	0
19.08.2014-30.12.2014	0	10	7	0	10	15	0	5	5

Підвищено нормативи обов'язкових резервів на залучені довгострокові кошти в іноземній валюті для формування обов'язкових резервів за строковими депозитами нефінансових корпорацій та домашніх господарств на 2 %. Окрім того фіксує окремо норматив обов'язкового резервування в Україні в іноземній валюті за коштами на поточних рахунках та депозитах на вимогу для нефінансових корпорацій та домашніх господарств на рівні 10% та 15% відповідно.

Починаючи з 31 грудня 2014 р. НБУ встановлює нормативи обов'язкових резервів за строковими депозитами на рівні 3%, за коштами на поточних рахунках та депозитами на вимогу на рівні 6,5%.

В цілому можна зробити висновки про мінімальне використання Національним банком України інструменту обов'язкового резервування для здійснення впливу на діяльність банків.

В умовах складної економічної та політичної ситуації в країні, погіршення ринкових очікувань і різкого зменшення банківських депозитів Національний банк України з метою сприяння стабільності банківської системи активно проводив операції з підтримання ліквідності банків, сконцентрувавши свої зусилля на найбільш прозорих та зрозумілих стандартних інструментах рефінансування банків.

Процентні ставки за операціями рефінансування певною мірою відображають попит на відповідні види кредитів (рис. 2.1).

Дані, представлені на рис. 2.1, свідчать, що ставки в 2009 р. за всіма кредитами рефінансування були найбільшими за досліджуваний період, оскільки у зв'язку з кризовою ситуацією банки потребували додаткових ресурсів.

Рисунок 2.1 – Процентні ставки рефінансування за 2008-2018 рр., (ставки в річному обчисленні на кінець року), %

Примітка. Побудовано на основі офіційних даних НБУ [9]

А після кризового періоду спостерігається помітне зменшення ставок за всіма кредитами НБУ, оскільки ситуація в банківській системі покращилася і в банків зменшилася потреба в залученні коштів шляхом кредитування центральним банком. В 2014 р. відбулось знову зростання ставок рефінансування, оскільки мала місце фінансово-економічна криза, каталізатором якої стали воєнні дії та в 2015 р. продовжилось зростання. Починаючи із 2016 р. ситуація дещо стабілізувалася, що зумовило незначне зниження ставок.

Що ж стосується процентної політики, то починаючи з 2009 р. вона була направлена на збільшення ресурсної бази банків та активізацію процесів кредитування економіки (рис. 2.2).

Рисунок 2.2 – Динаміка середньозваженої ставки за всіма інструментами та облікової ставки за 2008-2018 рр., (на кінець року), %

Примітка. Побудовано на основі офіційних даних НБУ [9]

З цієї метою протягом 2008-2013 рр. облікова ставка з кожним роком зменшується. Найнижчий рівень облікової ставки протягом вказаного періоду характерний для 2013 р. – 6,5 %. Серед чинників, що визначили рішення НБУ із зниження облікової ставки, були низькі девальваційні очікування ринку та

істотне зростання ресурсної бази банків. Середньозважена ставка за всіма інструментами в 2008-2013 роках також має тенденцію до зменшення.

В 2014-2015 рр. відбулось суттєве зростання як облікової ставки НБУ, так і середньозваженої ставки за всіма інструментами на кінець періоду, що спричинено фінансово-економічною кризою внаслідок воєнних дій.

Процентна політика Національного банку України в 2014-2018 рр. спрямовувалася на підвищення внутрішньої вартості гривні й сприяння зменшенню девальваційного та інфляційного тиску.

Національний банк України у межах своїх повноважень щодо забезпечення стабільності гривні впливає на формування офіційного валютного курсу в результаті купівлі-продажу іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку України. НБУ встановлює офіційний курс гривні до іноземних валют без зобов'язання здійснювати за ним операції з купівлі-продажу. Динаміка офіційного курсу гривні (середній за період) до іноземних валют, встановленого Національним банком України, за 2008-2018 рр. наведена на рис. 2.3.

Дані, наведені на рис. 2.3 свідчать, що за період 2008-2018 рр. офіційний курс гривні по відношенню до долара, євро та російського рубля суттєво зріс. За 2009 рік гривня за офіційним курсом знецінилася до євро на 40,99%, до долара США на 47,92% та до російського рубля на 17,06%. Період 2009-2013 рр. характеризувався відносно незначними змінами валютного курсу гривні до вище зазначених валют.

Динаміка показника валютного курсу в 2014 р. формувалася під впливом складної політичної ситуації в країні та розгортання воєнного конфлікту в східних її областях, що призвело до суттєвого знецінення гривні.

За 2014 рік гривня за офіційним курсом знецінилася до долара США на 48,71%. Динаміка курсу гривні до інших світових валют віддзеркалювала кон'юнктуру міжнародних ринків, на яких, зокрема, спостерігалися коливання пари євро – долар США. За підсумками 2014 року мало місце послаблення євро відносно долара США. У зв'язку з цим гривня за

офіційним курсом за рік знецінилася відносно євро на 48,09%. 2015 р. відзначився подальшою девальвацією гривні, що було спричинено складною політичною та економічною ситуацією в країні та посилено панічними настроями населення та бізнесу. За період 2008-2018 рр. офіційний курс гривні зріс по відношенню до долара більше ніж в п'ять разів, по відношенню до євро більше ніж в 4 рази, по відношенню до російського рубля – в 2,07 рази.

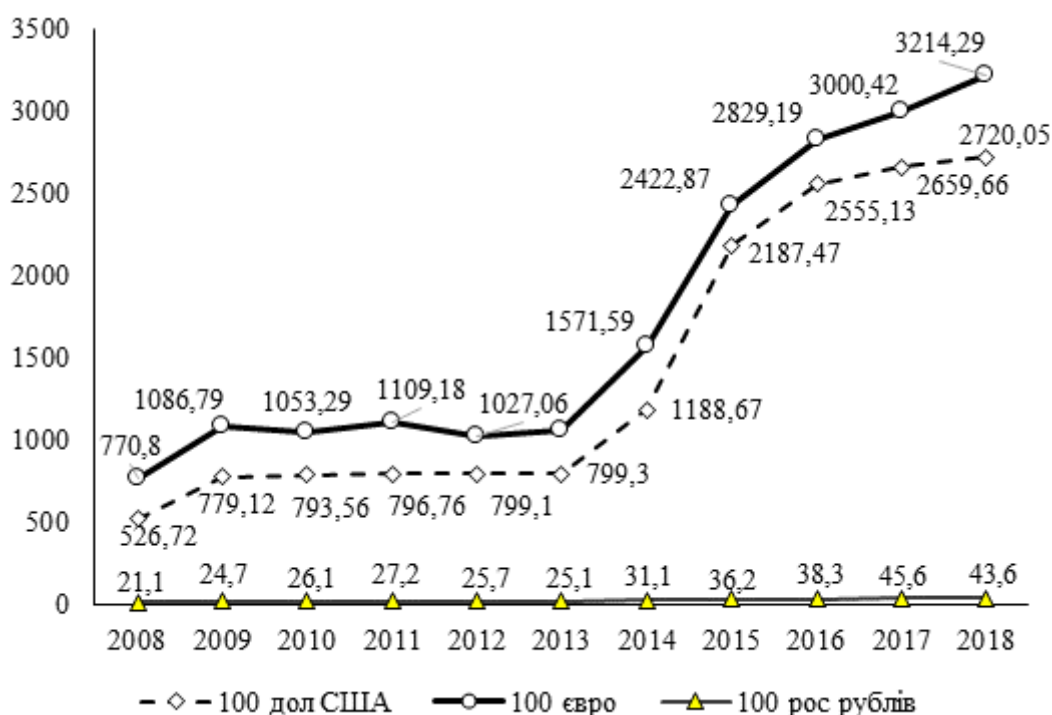

Рисунок 2.3 – Динаміка офіційного курсу гривні до іноземних валют, встановленого Національним банком України, за 2008-2018 рр., (середній за період), грн.

Примітка. Побудовано на основі офіційних даних НБУ [9]

Національний банк України з метою зниження напруги, яка виникла в 2014-2015 рр. на грошово-кредитному ринку, запроваджував комплекс антикризових заходів, що знаходило відображення в монетарній політиці, яка зазнала кардинальних змін.

Так, в 2014 р. було: введено в дію механізм оперативного підтримання ліквідності банків, які мали відплив строкових вкладів фізичних осіб, шляхом проведення позачергових тендерів з підтримання ліквідності банків строком до

360 днів; здійснювалася підтримка ліквідності банків шляхом надання стабілізаційних кредитів; зменшено частку обов'язкових резервів, яка має формуватися банками на окремому рахунку в Національному банку України та поступово встановлено порядок формування та зберігання всіма банками обов'язкових резервів на кореспондентському рахунку в Національному банку України; зменшено частку мінімального обсягу обов'язкових резервів, який має зберігатися щоденно на початок операційного дня на кореспондентському рахунку банків; уніфіковано залежно від строку залучення коштів нормативи обов'язкового резервування та замість восьми нормативів обов'язкового резервування встановлено два нормативи; дозволено банкам зараховувати в покриття обов'язкових резервів, що формуються та зберігаються на кореспондентському рахунку, частину залишків готівки в касі банку в національній валюті; здійснено підтримку ліквідності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб шляхом надання кредитів; поєднано застосовування адміністративних та ринкових заходів впливу на валютний ринок України.

В 2015 р. Національний банк України продовжував ґрунтовну роботу, яка б надала йому змогу розпочати перехід до інфляційного таргетування вже у 2016 році і наблизити інфляцію в Україні до цільового рівня.

По-перше, у відповідь на стрімку девальвацію національної валюти та відповідне прискорення споживчої інфляції в першому кварталі Національний банк зробив монетарні умови достатньо жорсткими. Зокрема, у лютому-березні було вдвічі підвищено облікову ставку – з 14,5% до 30% річних. Це стало однією з важливих передумов формування відносно сталого безінфляційного тренду, який, у свою чергу, дав Національному банку можливість розпочати в серпні послаблення монетарної політики. У результаті поступово було наближено облікову ставку з 30% до 22% річних.

По-друге, Національний банк активізував підготовку для переходу до режиму інфляційного таргетування, за якого монетарна політика спрямована на забезпечення цінової стабільності. У серпні Правління Національного банку

ухвалило проект Стратегії монетарної політики на наступні чотири роки, який має схвалити Рада Національного банку України. Цей документ передбачає траєкторію досягнення того рівня інфляції, який ми вважаємо оптимальним для України, а саме 5%. Цільовий показник інфляції становитиме 12% у 2016 році, 8% – у 2017-му, 6% – у 2018-му, 5% – до кінця 2019 року.

У рамках підготовки до нового режиму насамперед було створено інституційні передумови для його функціонування. Національний банк отримав інституційну незалежність та законодавчий мандат щодо пріоритету цінової стабільності. Було покладено край домінуванню фіскальної політики над монетарною. Також налагоджено роботу Комітету з монетарної політики, прийняття Правлінням рішень з монетарної політики згідно з оголошеним графіком, щоквартальну публікацію Інфляційного звіту і системні комунікації з монетарної політики.

Водночас привели інструменти, механізми та процедури у відповідність до стандартів режиму інфляційного таргетування. На валютному ринку зберегли гнучке курсоутворення, запровадивши валютні аукціони для згладжування надмірних коливань курсу [88].

Отже, Національний банк України активно здійснює діяльність за всіма напрямками, які притаманні діяльності центрального банку, намагаючись забезпечувати стабільність грошової одиниці України та захищати інтереси вкладників та інших кредиторів банків, виходячи із пріоритетності підтримки цінової стабільності в державі.

2.2 Аналіз ресурсної бази банків України

Банківські ресурси являють собою власні кошти банку, а також кошти, залучені та запозичені на фінансовому ринку, які використовуються для здійснення активних операцій та надання послуг з метою отримання прибутку

Сукупний обсяг зобов'язань українських банків протягом дванадцяти років різноспрямовану динаміку. Динаміку зобов'язань та власного капіталу банківської системи України представлено на рис. 2.4.

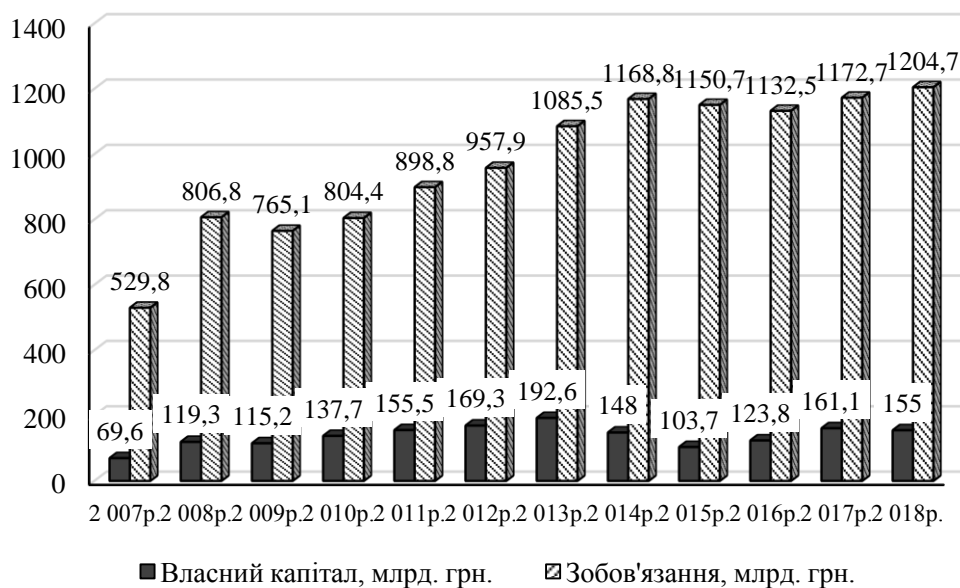

Рисунок 2.4 – Динаміка зобов'язань банків України за 2007-2018 рр., млрд. грн.

Примітка. Побудовано за [69]

Аналіз та оцінка ресурсної бази банків України показали, що внаслідок процесу поглиблення нестабільності фінансового ринку України, що посилюються, ускладнено систему управління в банках, у тому числі щодо формування їх ресурсної бази.

Відомо, що саме внески клієнтів на депозитні рахунки відіграють важливу роль у формуванні ресурсної бази банківської системи та є визначником ступеня довіри і визнання діяльності банків вкладниками. Тому більш актуальним має стати детальний їх розгляд, що можливо здійснити за офіційними даними центрального банку, наведеними в таблиці 2.5.

Як свідчать дані табл. 2.5, протягом аналізованого періоду за 2007-2018 рр. відбулося зростання показників структури власних банківських ресурсів, що характеризує їх відсоток у всіх ресурсах банківської системи. Так, у 2008 р. частка власного капіталу склала 11,61%, а вже у 2013 р. – 15,07% при

подальшому загальному зменшенні. Зниження власних ресурсів у їх сукупному обсязі характеризує погіршення захисту клієнтів банків, які мають відкриті рахунки.

Таблиця 2.5 – Показники банківської системи України у частині формування ресурсів за 2008-2018 рр.

Показник	Станом на 01.01											
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Пасиви, млн. грн.	599396	926086	880302	942088	1054280	1127192	1278095	1316852	1254385	1256299	1333831	1359703
Власний капітал, млн. грн.	69578	119263	115175	137725	155487	169320	192599	148023	103713	123784	161108	154960
у т.ч. статутний капітал	42873	82454	119189	145857	171865	175204	185239	180150	206387	414668	495377	465532
Зобов'язання, млн. грн.	529818	806823	765127	804363	898793	957872	1085496	1168829	1150672	1132515	1172723	1204743
у т.ч. кошти фізичних осіб, млн. грн.	163482	213219	210006	270733	306205	364003	433726	416371	389060	437152	478100	508457
у т.ч. кошти суб'єктів господарювання, млн. грн.	111995	143928	115204	144038	186213	202550	234948	261372	317626	369913	403955	406367

Примітка. Складно за [69].

За даними рис. 2.5 також визначимо перевищення 100% статутного капіталу вітчизняних банків у їх власних ресурсах, крім 2007-2008 рр., 2013 р. Для прикладу, у 2016-2018 рр. показник більше 300%.

Як видно з рис. 2.5 за 2016-2018 роки показник стрімко зріс до понад 200%, що, на нашу думку, пов'язано поглинанням складових власних ресурсів непокритим збитком вітчизняних банківських установ (додаток И). Достатньо скрутна ситуація відмічається серед банків, котрі знаходяться у статусі неплатоспроможності, банків з державною часткою та банків іноземних банківських груп. Структура власного капіталу та частка в ньому статутного капіталу становили 65,7% й 28,8%, а непокритий збиток 71,6% та 27,6%. На нашу думку, потрібно змінювати дану ситуацію, оскільки це може викликати порушення діяльності усієї банківської системи України.

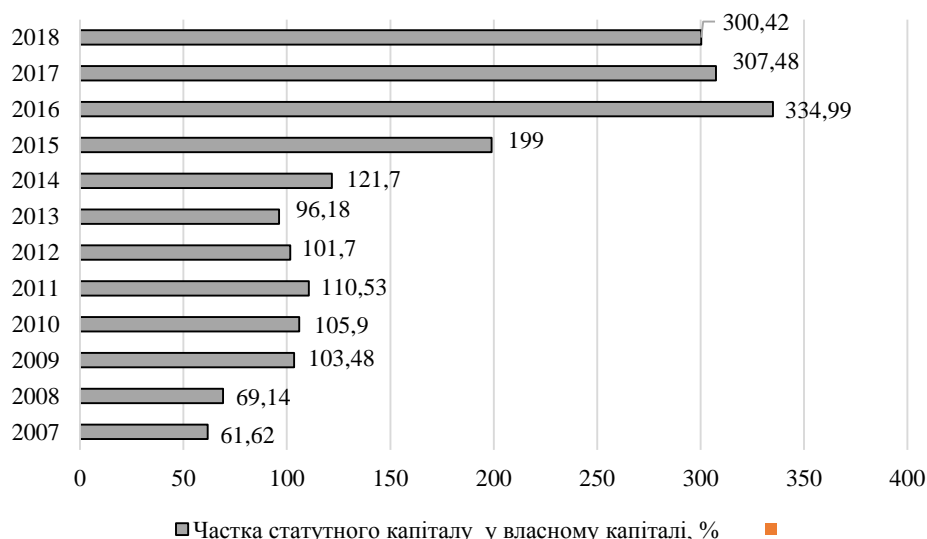

Рисунок 2.5 – Частка статутного капіталу у власному капіталі банків, %

Примітка. Побудовано за [69]

Сукупний обсяг зобов'язань українських банків протягом аналізованого періоду зріс понад як 2 рази і на кінець 2018 року досяг 1204,7 млрд. грн. Протягом 2017 року сукупний обсяг клієнтського портфелю банківської системи України збільшився на 6,4% та станом на 01.01.2018 р. відповідав 858,4 млрд. грн. Незважаючи на визнання неплатоспроможними ряду банківських установ, їх вплив на загальний обсяг зобов'язань був незначним, оскільки депозитний портфель цих установ був досить малим.

З початку 2007 року обсяг коштів фізичних осіб у банківській системі України зріс на 345,0 млрд. грн. до 508,5 млрд грн, що становить 42,2% від усіх зобов'язань банків. Варто зазначити, що темпи приросту депозитів фізичних осіб у 2016-2018 роках випереджали темпи приросту зобов'язань банків (рис. 2.6). Так їх розмір протягом 2018 року збільшився на 6,35%, що відповідає сумі у 30,4 млрд. грн. і становив 508,5 млрд. грн. станом на 01. 01. 2019 р. Однак зростання за банками різних груп відбувалось вкрай нерівномірно.

Кошти населення займають ключову нішу в загальному обсязі банківських ресурсів. За період, що аналізується, їх частка у структурі зобов'язань зросла з 26,43% у 2008 р. до 42,2% в 2018 р. та 23,02% та 33,73%

в структурі пасивів відповідно. При розгляді структури коштів населення було виявлено переважання строкових депозитів.

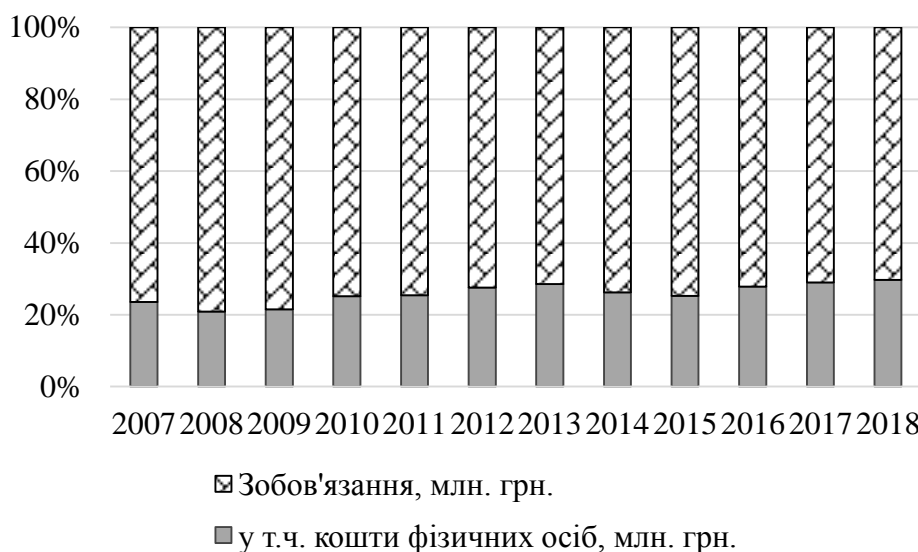

Рисунок 2.6 – Динаміка змін коштів фізичних осіб порівняно із зобов'язаннями банків України

Примітка. Побудовано за [69]

За строковим характером в клієнтському портфелі переважають короткострокові депозитні вклади строком до 1 року. Слід зауважити, що в 2018 року депозитний ринок продовжує демонструвати ознаки відновлення, обсяг залучених депозитів в цьому році продовжує показувати зростання.

Частка коштів, залучених в іноземній валюті протягом 2018 року зменшилася, проте в сукупному клієнтському портфелі продовжує залишатися значною (45,7% на початок року, та 43,5% за підсумками 2018 року). Протягом I кв. 2018 року НБУ двічі підвищував облікову ставку – з 14,5% станом на початок року до 17% річних. У зв'язку з цим банки призупинили зниження ставок за депозитами населення: вартість 12-місячних депозитів для фізичних осіб у гривні зберігається на рівні 14,2% протягом останніх 5 місяців. Разом з цим, триває поступове зниження ставок за валютними депозитами, які оновили черговий історичний мінімум [72].

Клієнтський портфель юридичних осіб протягом 2018 року збільшився на 0,6% (-2,4 млрд. грн.) та станом на 01.01.2019 р. складав 406,4 млрд. грн. При

цьому, збільшення коштів юридичних осіб відбувалося в основному за рахунок збільшення залишків коштів, й викликано в основному сезонним впливом. На динаміку показника знаний вплив мають курсові різниці.

За даними табл. 2.5 можемо відмітити, що частка коштів фізичних осіб та коштів юридичних осіб в сукупних зобов'язаннях вітчизняних банків має значні розриви, а саме 42,5-75,9 відсотків, у сукупних пасивах банківських установ – 36,9-67,3%.

На рис. 2.6 наведено динаміку як депозитів фізичних осіб, так і динаміку строкових коштів фізичних осіб в банках України.

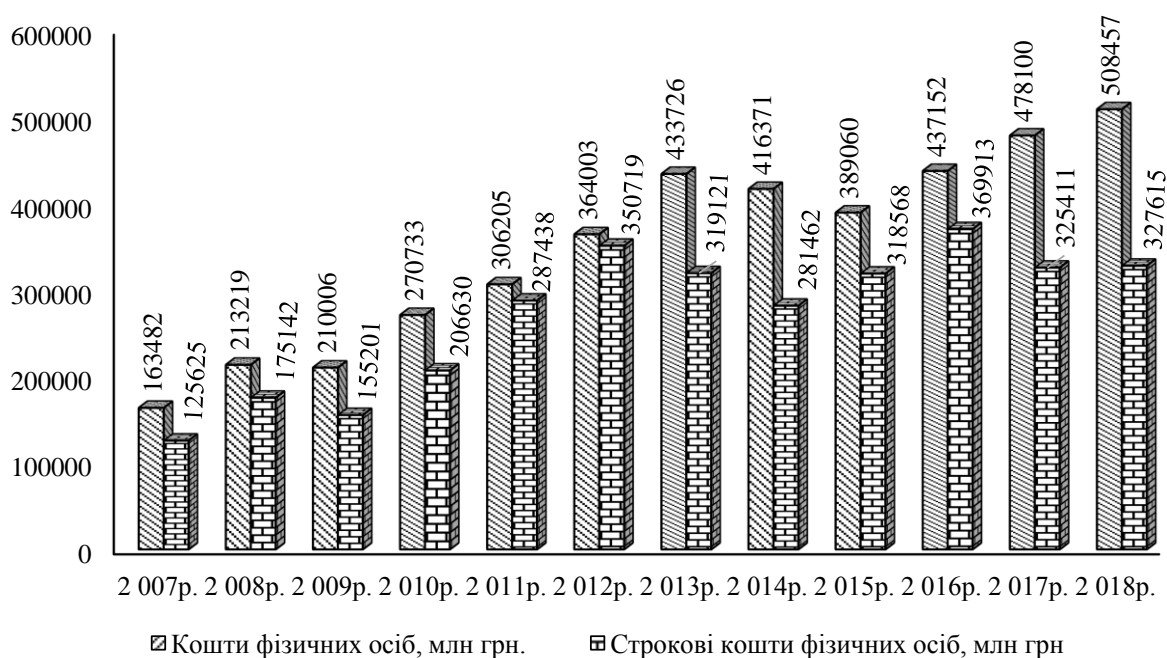

Рисунок 2.6 – Динаміка депозитів фізичних осіб в банках України за 2008-2018 рр., млн. грн.

Примітка. Побудовано за [69]

Дані рис. 2.6 свідчать, що динаміка депозитів фізичних осіб та динаміка строкових коштів фізичних осіб в банках України за період 2008-2018 рр. є однаковою: в абсолютному вимірі зростають кошти фізичних осіб – зростають і їх строкові кошти і навпаки.

Частка строкових коштів фізичних осіб в загальній сумі коштів фізичних осіб за 2008-2018 рр. представлена на рис. 2.7.

Рисунок 2.7 – Динаміка частки строкових коштів фізичних осіб в загальній сумі коштів фізичних осіб за 2008-2018 рр., у %

Примітка. Побудовано за [69]

Дані представлені на рис. 2.7 показують, що частка строкових коштів фізичних осіб в загальній сумі коштів фізичних осіб за період 2008-2018 рр. не мала чітко вираженої тенденції зміни. Даний показник то зростав, то зменшувався. Максимальне значення частки строкових коштів фізичних осіб в загальній сумі коштів фізичних осіб за період, що аналізується склало 82,14% на 01.01.2009 р., а мінімальне – 96,35% на 01.01. 2013 р.

Вцілому дані рис. 2.6 та рис. 2.7. свідчать, про те, що фізичні особи при виникненні кризових явищ в економіці не лише зменшують обсяги депозитів в банках України та обсяги строкових коштів, а й змінюють структуру депозитів – зменшують частку строкових депозитів.

Дані рис. 2.8 показують, що суб'єкти господарювання постійно збільшували обсяги коштів в банках України за період 2008-2018 рр., виключення лише 2009 р. При цьому динаміка зміни обсягів строкових коштів суб'єктів господарювання є однаковою в порівнянні із зміною обсягів строкових коштів фізичних осіб в банках України – зростання протягом 2008 р. та 2010-2013 рр. і зменшення протягом 2009 р. та 2014-2015 рр.

Рисунок 2.8 – Динаміка коштів суб'єктів господарювання в банках України за 2008-2018 рр., млн. грн.

Примітка. Побудовано на основі офіційних даних НБУ [69]

Частка строкових коштів суб'єктів господарювання за період 2008-2018 рр. (рис. 2.9) є значно меншою, ніж частка строкових коштів фізичних осіб за аналогічний період (рис. 2.7). При цьому динаміка зміни даних показників також є різною. Так максимальне значення даного показника було станом на 01.01.2009 р. та становило 50,96%, а мінімальне значення – 26,79% у 2017 р. та 27,16% – на кінець періоду, що аналізується.

Рисунок 2.9 – Динаміка частки строкових коштів суб'єктів господарювання в загальній сумі коштів суб'єктів господарювання за 2008-2018 рр., у %

Примітка. Побудовано на основі офіційних даних НБУ [69]

Незначна частка строкових коштів суб'єктів господарювання негативно впливає на стійкість ресурсної бази банків. Перевага коштів до запитання не дозволяє банку, в повній мірі, використовувати залучені кошти та планомірно здійснювати розміщення цих коштів. З іншого боку, кошти до запитання значно дешевші, що позитивно відображається на процентній маржі банку.

Структура залучених клієнтських коштів дозволяє прогнозувати потребу в ліквідних коштах для погашення зобов'язань за депозитами та отриманими кредитами. Клієнтські кошти, на обсяг яких припадає основна частина залучених ресурсів, є базисом для підтримки надійності банку.

Наведені дані показують, що кошти суб'єктів господарювання є значним залученим фінансовим ресурсом для банків України, але з врахуванням ступеню строковості, можна заключити, що цей ресурс є менш «надійним» в порівнянні з коштами фізичних осіб. Але обсяги коштів суб'єктів господарювання в банках України зростають, навіть в економічно складних умовах в державі.

Отже, ресурсна база банків в Україні за період 2008-2018 рр. постійно змінюється як в частині власних ресурсів, так і залучених, що обумовлено багатьма факторами як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Саме тому для банків надзвичайно важливим є питання формування ефективної депозитної політики, яка була б здатною адаптуватися до постійних змін у динамічному і складному ринковому середовищі.

2.3 Оцінка особливостей розміщення ресурсів банків

В сучасній ринковій економіці кредити є невід'ємною частинною економічної системи, взаємозв'язків між її суб'єктами та важливою складовою економічних відносин. На сьогодні кредит опосередковує всі стадії виробничого процесу і сприяє ефективному використанню обмежених ресурсів, а також підвищенню рентабельності виробництва [91].

Збалансоване зростання обсягу активів і поліпшення їхньої якості є необхідною умовою досягнення і підтримання стабільного функціонування й розвитку банків, їхнього позитивного впливу на розвиток економіки України.

Збільшення банківських активів великою мірою визначається проведенням кредитних операцій банками. Кредитні операції для комерційного банку – важливий вид діяльності, що приносить основну частину доходу. Вони відображають сутність банківської діяльності та є однією з визначальних функцій банківської установи.

Оцінку особливостей розміщення ресурсів банків України розпочнемо з аналізу динаміки їх кредитних вкладень (табл. 2.6).

Наведені у табл. 2.6 дані, свідчать про те, що банки за період 2008-2018 рр. збільшили обсяги наданих кредитів майже в 2 рази. При цьому за період, що аналізується відсутня чітка тенденція зміни даного показника – зростання чи спадання. Темпи зростання показників найвищими були в 2008 р., що склало 163,23%, а найменші припали на 2009 р. – 94,33%.

Обсяги кредитування банками суб'єктів господарювання за період 2008-2018 рр. суттєво зросли з 276184 млн. грн. до 919071 млн. грн. Приріст кредитів, отриманих суб'єктами господарювання, за щорічними розрахунками складав понад 100%, за виключенням 2015 р., коли його значення становило 97,92% відповідно.

Відбулось зростання обсягів кредитування населення на 43226 млн. грн. за 2008-2018 роки. У цей час темпи приросту даного показника за результатами

2008 року були досить значними (75 %), але були періоди зменшення кредитування домогосподарств, а саме в 2009-2012 рр. та в 2015 р., що, на нашу думку, визначило результат по системі в цілому.

Тому, можемо зауважити, що протягом 2008-2018 рр. відбулося формування чіткої тенденції перевищення кредитів, наданих у сектор підприємництва, над кредитуванням домогосподарств, що є наслідком звуження цього виду кредитної діяльності банків, та спрямованість кредитної політики банків на підтримку юридичних осіб.

Таблиця 2.6 – Динаміка обсягів кредитних вкладень банків України за період 2008-2018 рр.

Показники		Станом на 01.01.											
		2008 р	2009 р	2010 р	2011 р	2012 р	2013 р	2014 р	2015 р	2016 р	2017р.	2018р.	2019р.
Кредити банків	Разом, млн грн.	485368	792244	747348	755038	825320	815327	911402	1006358	965093	1005923	1036745	1118860
	Темпи приросту, у %	–	163,23	94,33	101,03	109,31	98,79	111,78	110,42	95,90	104,23	103,06	107,92
Кредити, що надані суб'єктам господарювання	Разом, млн грн.	276184	472584	474991	508288	580907	609202	698777	802582	785918	847092	864412	919071
	Темпи приросту, у %	–	171,11	100,51	107,01	114,29	104,87	114,70	114,86	97,92	107,78	102,04	106,32
Кредити, надані населенню, млн. грн.	Разом, млн грн.	153633	268857	222538	186540	174650	161775	167773	179040	152371	157385	170774	196859
	Темпи приросту, у %	–	175,00	82,77	83,82	93,63	92,63	103,71	106,72	85,10	103,29	108,51	115,27
Частка кредитів, що надані суб'єктам господарювання в кредитному портфелі банків, %		56,90	59,65	63,56	67,32	70,38	74,71	76,67	79,75	81,43	84,21	83,38	82,14
Частка кредитів населення в кредитному портфелі банків, %		31,65	33,94	29,78	24,71	21,16	19,84	18,41	17,79	15,79	15,65	16,47	17,59

Примітка. Складено за [69]

Це підтверджує показник частки кредитів, що надані підприємствам: підвищився з 56,90% за результатами 2007 р. до 82,14% у 2018 р. відповідно. В той же час частка кредитів населення мала тенденцію до зменшення, за

виключенням лише 2008 р., коли можна спостерігати збільшення на 2,29 в.п. У 2018 р. це показник становив 17,89%.

Ефективна організація кредитної діяльності відіграє важливу роль для банків України, так як більшу частину активів банківської системи представлено саме кредитними вкладеннями.

Варто зауважити, що незважаючи на зменшення кількості банків та труднощі у їх діяльності, спостерігається перевищення частки кредитного портфеля в активах комерційних банків України. Однак, банки мають низку проблем, що відібражається у роботі з позичальниками і невиконання ними фінансових зобов'язань перед кредиторами. Наведемо динаміку складових показників простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів (рис. 2.10).

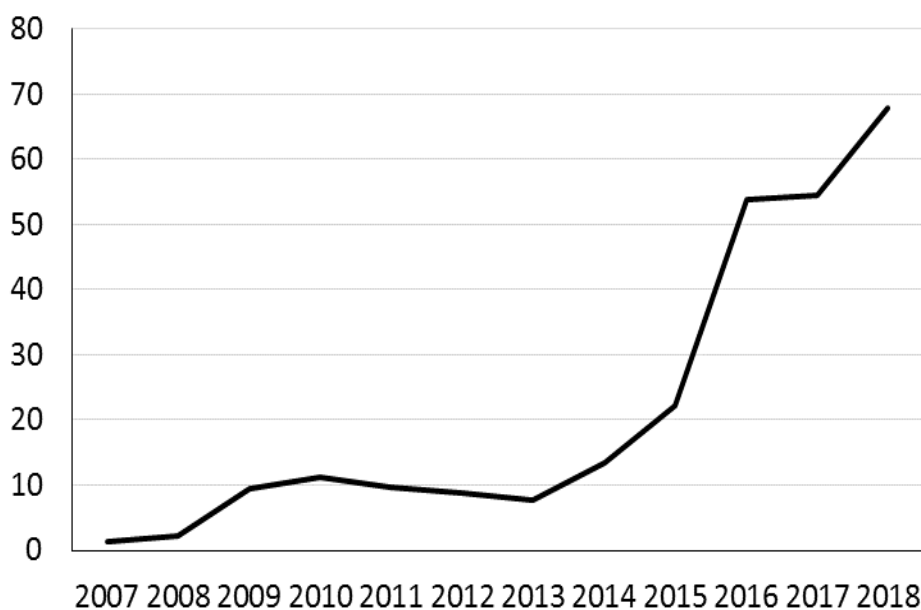

Рисунок 2.10 – Динаміка простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів за 2008-2018 рр., у %

Примітка. Побудовано за [69]

Виходячи з представлених даних рис. 2.10 можна зробити висновок, що протягом 2008-2018 рр. істотно погіршилась якість кредитних портфелів банків.

Частка простроченої заборгованості за кредитами на 01.01.2018 у загальній сумі кредитів зросла на 0,84% і становила 54,54% порівняно з попереднім періодом (на 01.01.2017 – 53,70%) [37, 71, 91]. Переважно це непрацюючі кредити, за якими банки повинні створювати резерви під кредитні ризики, що прямо впливає на інвестиційні можливості банківських установ. Для порівняння: частка простроченої заборгованості за кредитами на 01.01.2016 становила 21,10%, що на 33,44% більше, ніж за аналізований період. Це свідчить про те, що банківським установам потрібно у більших обсягах створювати резерви під кредитні операції та якісніше проводити перевірку платоспроможності позичальників [91]. Таким чином, низька якість активів негативно впливає на рентабельність, гальмує кредитну активність і має вплив на ліквідність банків, обтяжених проблемними кредитами.

Необхідно зауважити, що міжнародні рейтингові агентства у своїх оцінках зазначають показники обсягів проблемної заборгованості вищі за офіційні. Так по результатам 2013 року міжнародне рейтингове агентство Standard & Poor's оцінив частку проблемних кредитів у банківському секторі в 40% сукупного обсягу кредитів. Moody's оцінили частку проблемних кредитів українських банків у 35% загального обсягу. Для порівняння, у 2009 р. за даними міжнародного рейтингового агентства FitchRatings обсяг проблемної заборгованості склав 50%, а в 2010 р. – 56%, у 2018 р. – 60% [107].

На думку фінансових аналітиків відмінності між оцінками міжнародних рейтингових агентств та офіційних даних Національного банку України щодо рівня проблемної заборгованості в портфелях українських банків обумовлені використанням єдиного підходу розрахунку оцінки показників для різних країн міжнародними рейтинговими агентствами. Тобто останні не враховують національні особливості економіки та кон'юнктури ринку [109].

Стрімке збільшення частки проблемної заборгованості в кредитному портфелі банку, згідно вітчизняного банківського законодавства, в свою чергу зумовлює значні відрахування в резерви на покриття втрат за кредитними операціями. Чим більші суми відрахування в резерви під кредитні ризики

водночас із зростанням витрати банків на адміністрування проблемних кредитів, тим менш ефективно використовується банківський капітал [25].

На рис. 2.11 наведемо динаміку показників формування резервів за активними операціями банків у сукупному обсязі кредитного портфеля.

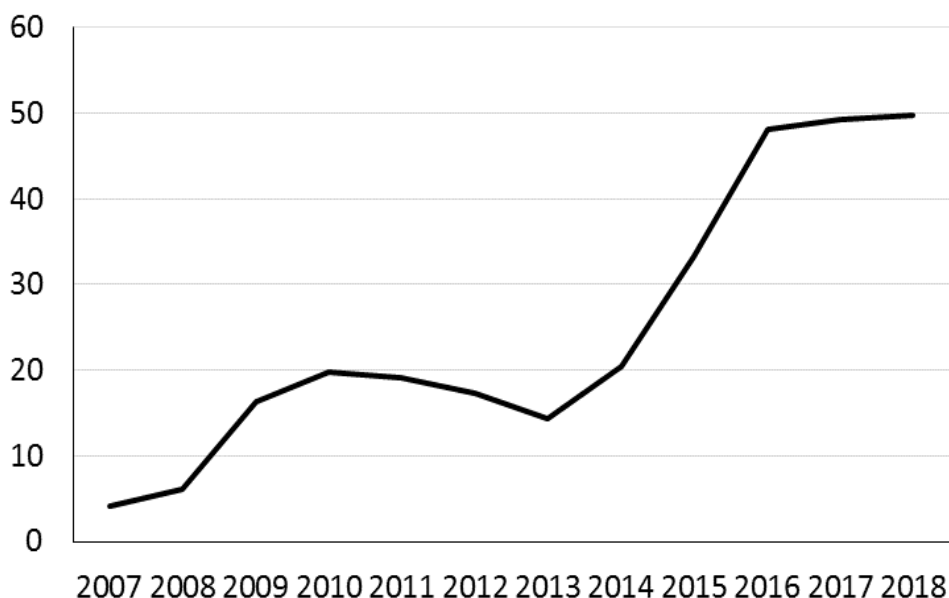

Рисунок 2.11 – Динаміка частки резервів за активними операціями до обсягу наданих кредитів 2008-2018 рр., %

Примітка. Побудовано за [69]

Починаючи з 2014 р. спостерігається тенденція до суттєвого збільшення обсягів резервів та сум відрахувань для відшкодування можливих утрат за кредитними операціями. Якщо сума загальних резервів у 2014 р. становила 131252 млн. грн., то в 2016 р. вона зростає майже у чотири рази та становить 516 985 млн. грн., а в 2018 р. їх частка досягла рівня 49,73% [5]. Збільшення відрахувань на резерви за активними кредитними операціями спричинене зміною підходів НБУ до здійснення відрахувань на резерви. Таким чином, банки страхують себе від можливих утрат у разі неплатоспроможності позичальника [37].

Як свідчать наведені дані рис. 2.11 на проміжку з 2007 р. по 2015 р. частка резервів за активними операціями до обсягу наданих кредитів суттєво перевищує частку простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі

кредитів. Динаміка зміни даних показників є однаковою. З 2016 р. по 2018 р. ситуація стає протилежною, коли питома вага простроченої заборгованості перевищує можливості банків по формуванню резервів за активними операціями.

Показник відношення обсягу резервів під активні операції банків до обсягу наданих кредитів за період 2008-2018 рр. зріс із 4,16 до 49,73%, тобто зріс майже в 12 разів. Особливо стрімко цей показник зростав в 2009 та 2014-2018 рр.

Дуже високі розрахункові значення вищенаведених показників структури якості кредитного портфеля відмічно в період з 2009 р. по 2011 рр. та в період з 2014 р. по 2017 рр. Зменшення чистого процентного доходу за кредитними операціями свідчить про негативні тенденції в роботі банків України, та зниження ефективності дій за кредитними операціями (додаток К) .

Ефективна діяльність банків на кредитному ринку є основною складовою фінансової стійкості банківської системи, яка відіграє провідну роль в економіці України на шляху ринкових трансформацій [91]. В табл. 2.7 представлені показники розвитку економіки та кредитних банківських операцій за 2008-2018 рр.

Таблиця 2.7 – Показники розвитку економіки та кредитних банківських операцій за 2008-2018 рр.

Показник	Станом на 01.01											
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Обсяг ВВП, млн. грн.	720731	948056	913345	1094607	1299991	1404669	1465198	1566728	1979458	2383182	2982920	3558706
Активи БСУ, млн. грн.	599396	926086	880302	942088	1054280	1127192	1278095	1316852	1254385	1256299	1333831	1359703
Кредити, надані банками України, усього, млн. грн.	485368	792244	747348	755030	825320	815327	911402	1006358	965093	1005923	1036745	1118860
Кредити, що надані підприємствам, млн. грн.	276184	472584	474991	508288	580907	609202	698777	802582	785918	847092	864412	919071
Кредити, надані населенню, млн. грн.	153633	268857	222538	186540	174650	161775	167773	179040	152371	157385	170774	196859

Питома вага кредитів, наданих банками України в їх активах , %	80,98	85,55	84,90	80,14	78,28	72,33	71,31	76,42	76,94	80,07	77,73	82,29

Продовження табл. 2.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Питома вага кредитів, що надані підприємствам в активах банків, %	46,08	51,03	53,96	53,95	55,10	54,04	54,67	60,95	62,65	67,43	64,81	67,59
Питома вага кредитів, що надані населенню в активах банків, %	25,63	29,03	25,28	19,80	16,57	14,35	13,13	13,60	12,15	12,53	12,80	14,48
Питома вага банківських кредитних вкладень у ВВП, %	67,34	83,57	81,82	68,98	63,47	58,04	62,20	64,23	48,76	42,21	34,76	31,44
Частка кредитів, що надані підприємствам у ВВП, %	38,32	49,85	52,01	46,44	44,69	43,37	47,69	51,23	39,70	35,54	28,98	25,83

Примітка. Розраховано за [9; 69; 70]

Дані табл. 2.7 показують, що частка кредитів, які надані банківськими учтановами України в їх сукупних активах за період 2008-2018 рр. перевищує 70%, що є свідчення надання банками переваги саме кредитним операціям. Однак, темпи зростання ВВП значно активніші, ніж обсяги наданих кредитів. До 2014 р. спостерігається практично лінійний зв'язок між показниками. Із настанням системної банківської кризи суттєвого збільшення розміру кредитів не спостерігається, хоча ВВП зростає швидкими темпами. Основною причиною такого явища є недовіра споживача до банківських установ. Наслідками цього стали значні втрати обігових коштів підприємств реального сектору економіки. Загалом економіка України втратила 35–56% кредитної підтримки банківського сектору, а частина зібраних із населення та бізнесу коштів обслуговує надлишкову ліквідність банків, яка нерівномірно розподілена між банками і не йде на кредитування та стимулювання розвитку економіки [37].

Інвестиційна діяльність банків дуже схожа за своєю суттю з кредитними операціями. Ця схожість обумовлена тим, що і в першому, і в другому випадку має місце використання банківських ресурсів з метою отримання прибутку. В табл. 2.8 представлені показники, що характеризують вкладення в цінні папери банками України за 2008-2018 рр.

Таблиця 2.8 – Динаміка показників, що характеризують вкладення в цінні папери банками України за 2008-2018 рр.

Показник	Станом на 01.01											
	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.
Обсяг ВВП, млн. грн.	720731	948056	913345	1094607	1299991	1404669	1465198	1566728	1979458	2383182	2982920	3558706
Активи банків, млн. грн.	599396	926086	880302	942088	1054280	1127192	1278095	1316852	1254385	1256299	1333831	1359703
Вкладення в цінні папери банками України, млн. грн.	28693	40610	39335	83559	87719	96340	138287	168928	198841	332273	425803	480615
Питома вага вкладень в цінні папери в активах банків, %	4,79	4,38	4,47	8,87	8,32	8,55	10,82	12,83	15,85	26,45	31,92	35,35
Питома вага вкладень в цінні папери банками у ВВП, %	3,98	4,28	4,31	7,63	6,75	6,86	9,44	10,78	10,05	13,94	14,27	13,51

Примітка. Розраховано на основі офіційних даних НБУ [9; 69, 70]

Дані табл. 2.8 показують, що вкладення банками України в цінні папери за 2008-2018 рр. поступово збільшувались (виключення 2009 р. зменшення на 1275 млн. грн.) і зросли майже в 17 разів до 480615 млн. грн. станом на 01.01.2019 р. Відповідно і зросла питома вага вкладень в цінні папери в активах банків з 4,79% до 35,35%. Збільшилась також і частка вкладень в цінні папери банками у ВВП з 3,98% до 13,51%, тобто приріст склав 9,53 п.п. Як свідчить вищенаведене, банки України активізують свою інвестиційну діяльність.

З врахуванням питомої ваги банківських кредитних вкладень у ВВП та питомої ваги вкладень у цінні папери банками у ВВП за період 2008-2018 рр. можна заключити, що банки України здійснюючи активні операції суттєво впливають на розвиток економіки України.

Отже, на основі вищенаведеного можна виділити основні проблеми розвитку вітчизняної банківської системи, які доцільно поділити на зовнішні, які лежать поза її межами, і внутрішні, які обумовлені внутрішньо-банківськими особливостями їх функціонування в конкурентному середовищі.

Кредитна діяльність на національному рівні окреслює коло ключових цілей і завдань банківської діяльності, характеризує конкретні прийоми, способи і методи її реалізації з метою максимізації дохідності кредитних операцій та досягнення прийнятного рівня ризиків банківської діяльності у сфері кредитування. Проаналізувавши сучасний стан кредитування домогосподарств та суб'єктів господарської діяльності виявлено зменшення частки кредитів, наданих фізичним особам, у загальному обсязі кредитування і збільшення частки кредитів наданих суб'єктам підприємництва, переважання споживчих кредитів у структурі кредитів, наданих фізичним особам.

Слід констатувати, що розвиток кредитування в сучасних умовах економічного розвитку держави має тенденцію до зниження. При виведенні з ринку банківських послуг банківських установ залишається високим рівень процентних ставок за кредитами. Відбулося погіршення якості кредитного портфеля вітчизняних банків, що в результаті відображається на зниженні дохідності кредитних операцій банківських установ та зростанні рівня кредитного ризику.

Вирішення цих проблем передбачає систематичну роботу щодо підвищення якості та ефективності управління кредитним портфелем на макро та мікрорівнях. Банківське кредитування для розвитку потребує досягнення умов макроекономічної стабільності, тому для покращення ситуації в кредитуванні потрібна системна стабілізація економічних, політичних, соціальних умов та державна підтримка не лише банківського, а реального сектору економіки.

Висновки за розділом 2

Національний банк України активно здійснює діяльність за всіма напрямками, які притаманні діяльності центрального банку, намагаючись забезпечувати стабільність грошової одиниці України й захищати інтереси вкладників та інших кредиторів банків, виходячи із пріоритетності підтримки цінової стабільності в державі. У процесі проведеного моніторингу розвитку банківської системи України було виявлено, що Національний банк України за період 2008–2018 рр. постійно збільшував обсяги випуску в обіг готівки за одночасного збільшення показника грошової бази. Національний банк України як центральний банк держави брав участь разом із банками у процесі емісії депозитних грошей через механізм грошово-кредитної мультиплікації.

Одним з інструментів, які застосовував НБУ для стабілізації грошової сфери, були норми обов'язкового резервування. НБУ періодично вносив певні корективи у формування обов'язкових резервів, використовував стандартні інструменти рефінансування з метою підтримання ліквідності банків та сприяння стабільності банківської системи. За умови виникнення кризових явищ у банківській системі (2009 р., 2014–2018 рр.) відбувалось зростання як ставок рефінансування, так і облікової ставки. Динаміка показника офіційного курсу гривні до іноземних валют за період 2008–2018 рр. засвідчила суттєве знецінення гривні відносно іноземних валют. З метою зниження напруги в банківській системі під час кризових періодів Національний банк України застосовував антикризові заходи. Загалом проведена робота за період 2008–2018 рр. дозволила йому розпочати перехід до інфляційного таргетування і наблизити показники інфляції до цільового рівня.

Ресурсна база вітчизняних банків за 2008-2018 рр. постійно змінювалася як в частині власних ресурсів, так і залучених, а обсяги зобов'язань банків значно перевищують їх власний капітал. Негативно на стійкість ресурсної бази банків впливає частка строкових коштів суб'єктів господарювання, де

переважають короткострокові ресурси. Про погіршення довіри до банків свідчить зменшення як абсолютного обсягу коштів фізичних осіб, залучених банками, так і їх частки в загальній сумі, причинами чого є зниження рівня доходів населення та висока тінізація економіки України. При цьому, девальвація гривні суттєво прискорила темпи відтоку депозитних ресурсів з банківської системи.

Особливостями розміщення ресурсів банками за період 2008-2018 рр. є: орієнтація кредитної політики на співпрацю із суб'єктами господарювання, перевищення обсягів кредитування суб'єктів господарювання над кредитуванням фізичних осіб; зростання частки кредитів, що надані суб'єктам господарювання при зниженні частки кредитів, що надані населенню; зростання проблем у кредитних портфелях банків та погіршення їх якості; зростання відрахувань в резерви на покриття втрат за кредитними операціями, що зменшує ефективність використання банківського капіталу; пріоритетність кредитних з усіх активних операцій для банків; орієнтація кредитної політики вітчизняних банків на стимулювання внутрішнього попиту на ринку через кредитування суб'єктів господарювання, що підтверджує показник частки кредитів, що надані суб'єктам господарювання у ВВП; активізація банківської інвестиційної діяльності.

Проблемами, які чинять найбільший вплив на розвиток банківської системи України ззовні, є: складна економічно-політична ситуація в державі, повільні темпи ринкових перетворень вітчизняної економіки; наявність макроекономічних диспропорцій; нестійкий і недостатньо прозорий фінансовий стан значної кількості підприємств; недостатній розвиток фондового ринку, ринку нерухомості, відсутність ринку землі; низький рівень довіри з боку населення до банків, недостатній рівень захисту прав кредиторів і вкладників та інші. Внутрішніми проблемами є: досить значна готівкова складова грошової маси, девальвація гривні, недостатнє використання центральним банком інструментів грошово-кредитної політики, нераціональне використання власного капіталу банками, зменшення обсягів та структури депозитів

населення, орієнтація кредитної політики банків на співпрацю з підприємствами, недостатній рівень управління банківськими ризиками, не ефективна організація кредитної діяльності банками, що впливає на збільшення частки простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів та частки резервів за активними операціями банків.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1 Удосконалення напрямів діяльності Національного банку України у контексті стратегічного розвитку вітчизняної банківської системи

Економічна криза, знецінення національних грошей, системна банківська криза, що відбуваються в Україні, є джерелом подальшої нестабільності і гальмування розвитку економіки, зростання безробіття, поглиблення бідності та загострення соціально-політичних ризиків. У цих умовах ні Урядом, ні Національним банком України не представлено системне стратегічне бачення і цілісний комплекс дій, спрямованих на вихід з кризи та прискорення економічного зростання, що об'єднало б суспільство, підвищило довіру до влади і визначило шлях консолідації зусиль.

В умовах зовнішньої воєнної агресії такий стан може мати критичні наслідки для держави, тому розробка і успішна реалізація Стратегії розвитку банківської системи є завданнями рівня національної безпеки. У цьому документі напрями діяльності Національного банку України мають бути чітко окресленими.

На сьогодні Національним банком реалізується Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [45], яка, поруч з певними позитивними моментами, містить суттєві недоліки та протиріччя. Далеко не повним переліком таких протиріч є наступні:

- Програма не містить глибоких аналітичних висновків щодо причин девальвації, інфляції і банківської кризи та відповідно не дає системного бачення шляхів їх подолання; не виключено, що саме цим пояснюються помилкові дії Національного банку, які поглиблюють кризу, демонетизацію реального сектору економіки і, зокрема, суперечать Європейським стандартам і директивам;

– в умовах жорсткої конкуренції на глобальному ринку, наближення світу до четвертої промислової революції і технологічної відсталості економіки України Програма не дає стратегічного бачення шляхів створення фінансових передумов розвитку економіки, підвищення її конкурентного статусу і розбудови потужної клієнтської бази для банківської системи, що є основою фінансово стабільного і прибуткового банківського бізнесу;

– декларація головної мети Програми про наближення до стандартів ЄС і створення цивілізованого конкурентного ринку суперечить визначенню її цілі – зменшенню кількості банків і здійсненню непрозорих процедур ліквідації банків. В Європейських документах і директивах не ставиться ціль зменшення кількості банків, тому що це суперечить принципам ринкової економіки. У Німеччині кількість банків перевищує півтори тисячі, серед яких значну частку становлять малі і середні банки [110]. Вони мають підтримку як установи, що кредитують малий і середній бізнес, забезпечують фінансову основу для децентралізації та задовольняють місцевий попит на фінансові послуги;

– військовий конфлікт на сході у Програмі віднесено до внутрішніх шоків вітчизняної економіки.

Очевидно, що потрібно розробляти Стратегію розвитку банківської системи України, яка б враховувала специфіку системної кризи. Ця Стратегія могла б стимулювати розробку НБУ разом з експертною спільнотою Економічної стратегії, спрямованої на прискорене зростання через високотехнологічну індустріалізацію України, а також вдосконалення існуючої Програми реформування фінансового сектору.

На основі поглибленого аналізу причин кризових процесів у банківській системі наведемо модель Стратегії розвитку банківської системи.

Головними цілями реалізації Стратегії розвитку банківської системи повинні стати:

– розбудова фінансово потужної і стабільної банківської системи, яка буде ефективно виконувати свою основну функцію – оптимальний перерозподіл капіталу для фінансового забезпечення прискореного розвитку

економіки через індустріалізацію, інновації, створення кластерів високотехнологічних галузей виробництва товарів і послуг, розвиток науки, освіти і добробуту населення в цілому;

– забезпечення стабільності національної грошової одиниці і у зовнішньому вимірі (валютний курс), і у внутрішньому (рівень інфляції), що є Конституційною функцією Національного банку України. Стабільні національні гроші – це базовий інститут монетарного і економічного суверенітету країни, який є основою для реалізації стратегії прискореного економічного зростання.

Логічна структура Стратегії розвитку банківської системи включає п'ять блоків:

1) систематизацію глобальних, макроекономічних і регуляторних впливів на банківський сектор та поглиблену діагностику причин валютної і банківської кризи;

2) визначення основних пріоритетів розвитку економіки, а також головної мети і завдань Стратегії банківської системи як комплексу інститутів, що сприяють досягненню цих пріоритетів;

3) систему стратегічних, тактичних і термінових заходів для реалізації Стратегії;

4) інституційні механізми і план заходів з реалізації Стратегії (дорожню карту);

5) принципи моніторингу реалізації Стратегії та оцінки її впливу.

Концептуальний підхід Стратегії полягає у тому, що банківський сектор повинен стати фінансово стабільною, прибутковою системою, яка виконує функцію оптимального перерозподілу капіталу в економіці і є головним кредитором її інтенсивного розвитку. Тобто банківська система повинна стати ефективним інструментом досягнення макроекономічних пріоритетів держави.

Головною метою реалізації Стратегії розвитку банківської системи України є розбудова фінансово потужної, прибуткової і стабільної банківської системи, яка ефективно виконує свою основну функцію – оптимальний

перерозподіл капіталу в економіці для фінансування інтенсивного стійкого економічного зростання на основі високотехнологічної індустріалізації, розвитку інфраструктури, науки, освіти і добробуту населення в цілому.

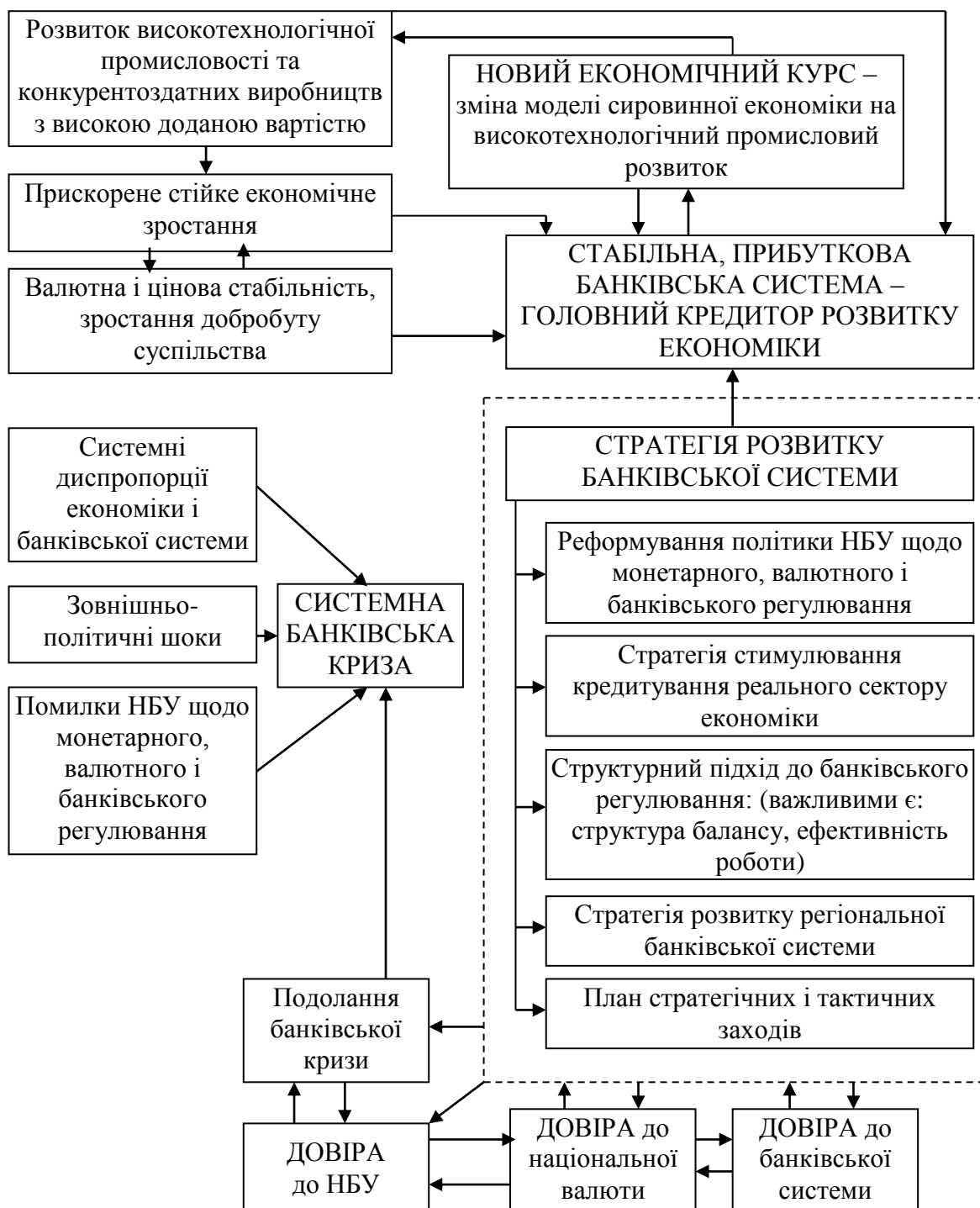

Рисунок 3.1 – Концептуальна основа Стратегії розвитку банківської системи України

Джерело: удосконалено автором за [31; 45; 101]

Досягнення поставленої мети передбачає виконання наступних стратегічних цілей:

I. Підвищення якості політики Національного банку України, зокрема: а) реалізація реформи монетарної політики через розвиток її операційної системи для вирівнювання накопичених монетарних дисбалансів, оптимального управління ліквідністю, оптимізації процентної політики; б) оптимізація валютного регулювання і валютно-курсової політики для забезпечення валютної стабільності; в) вдосконалення банківського регулювання і банківського нагляду; г) створення ефективної та дієвої Ради НБУ і розвиток при Раді НБУ потужного науково-дослідницького і експертно-аналітичного центру для розробки і моніторингу реалізації Стратегії монетарної політики, спрямованої на забезпечення валютної стабільності і помірних темпів інфляції, та створення монетарних передумов переходу від моделі сировинного приросту до високотехнологічної промислової економіки.

II. Підвищення довіри суспільства до Національного банку України, банківської системи і національної валюти.

III. Розбудова банківської системи як комплексу рівноправних, різних за розмірами, спеціалізацією і бізнес-моделями банків, які є фінансово здоровими, конкурентоздатними, стабільними, спрямованими на довгострокову перспективу розвитку в Україні, кредитування реального сектору економіки, інноваційний та інвестиційний розвиток.

Беззаперечним є аргумент, що державі в особі НБУ необхідно переглянути політику у напрямі забезпечення підтримки невеликого банківського бізнесу у регіонах, який, до того ж, завжди залишиться вітчизняним [31].

IV. Розвиток цивілізованого конкурентного ринку банківських послуг на базі сучасної ринкової інфраструктури, нових технологій, дотримання антимонопольного законодавства, недопущення рейдерства.

IV. Розвиток процесів банківського кредитування реального сектору, зокрема високотехнологічного виробництва, малого та середнього бізнесу,

мікрофінансування для сприяння зростанню економіки і підвищенню зайнятості.

V. Розвиток регіональної банківської діяльності шляхом стимулювання розвитку різних за розміром регіональних банків.

Визначення просторових або кількісних критеріїв діяльності регіональних банків – розташування тільки у межах одного регіону або зазначення частки зобов'язань та активів, «прив'язаних» до регіону реєстрації – у подальшому має отримати законодавче закріплення. На нашу думку, мінімальний розмір статутного капіталу банків, які декларують свій статус як регіональні, потрібно встановити саме на рівні нормативу, що діє у ЄС, тобто за поточним курсом національної валюти – приблизно 150 млн. грн., оскільки це, як мінімум, не створить проблем при перспективній гармонізації з європейським банківським законодавством.

Одночасно потрібно встановлення для регіональних банків деяких знижених нормативів діяльності (зокрема, адекватності капіталу на рівні 8%, що відповідає міжнародним стандартам Базеля–III), диференційованої системи оподаткування, яка стимулюватиме розташування банків у депресивних регіонах, їх капіталізацію за рахунок прибутку й спрямування кредитних ресурсів у реальну економіку.

Для реалізації стратегічних цілей необхідне виконання тактичних завдань: привернення уваги суспільства і стимулювання негайного призначення відповідальних членів Ради НБУ для розробки і затвердження ними середньострокової Стратегії монетарної політики, Основних засад грошово-кредитної політики на 2017 рік, стимулювання Правління до проведення ефективної реформи монетарної політики згідно Стратегії монетарної політики; підготовка змін до Закону «Про Національний банк України»; розробка Програми стимулювання банківського кредитування реального сектору економіки, зокрема високотехнологічних підприємств, експортоорієнтованих виробництв з високою доданою вартістю, малого і середнього бізнесу, розробка проекту закону «Про банківське кредитування

економіки»; розробка Стратегії розвитку малих і середніх банків як фінансових драйверів інтенсивного розвитку малого і середнього бізнесу; розробка проекту закону «Про валютне регулювання» замість Декрету Кабінету Міністрів України "Про систему валютного регулювання і валютного контролю"; ефективне вирішення питань реструктуризації проблемної заборгованості за кредитами, наданими в іноземній валюті.

Разом з діями органів державного регулювання банківською системою щодо розробки і впровадження нового економічного курсу реалізація цієї Стратегії Національним банком дозволить отримати синергетичні ефекти – потужну вітчизняну банківську систему та високотехнологічну промислову економіку з розвиненою наукою, освітою, сектором послуг й ефективною агропромисловою галуззю; стійке прискорене зростання економічної могутності країни на основі інклюзивного розвитку (розвиток, що включає широкі верстви населення в його створення і використання результатів), кардинального підвищення зайнятості населення і добробуту всього суспільства, а значить соціально-політичної стабільності і національної безпеки.

Реформування монетарної і валютної політики НБУ з метою для забезпечення валютної стабільності, зниження інфляції і створення монетарних передумов економічного зростання має здійснюватися за визначеними напрямками.

На першому етапі для оптимізації управління ліквідністю банківської системи, валютної стабілізації і зниження інфляції має бути здійснений перехід від домінування операцій постійного доступу до дискреційної монетарної політики, спрямованої на досягнення оптимального рівня банківської ліквідності і стимулювання кредитування реального сектору, що дозволить створити альтернативний фіксованому курсу «якір» для валютної і цінової стабільності; після цього поступово послабити валютні обмеження з одночасним стимулюванням припливу валютних коштів експортерів в країну для стійкої стабілізації валютного ринку.

Для переходу до дискреційної монетарної політики, спрямованої на оптимальний рівень банківської ліквідності і стимулювання кредитування реального сектору, необхідними є дії у такій послідовності:

1. У якості основних операцій управління ліквідністю банківської системи розвинути використання операцій РЕПО та інших операцій на відкритому ринку щодо надання і мобілізації ліквідності.

2. Оптимізувати інструментальну структуру, процентні ставки та обсяги операцій монетарної політики для валютної стабілізації і одночасного поступового розвитку механізмів ринкового курсоутворення.

3. Одночасно з розвитком операцій першої групи необхідно вивести операції постійного доступу Національного банку із розряду конкурентно привабливих через розширення коридору процентних ставок за цими операціями за рахунок зниження ставок за депозитами овернайт НБУ

4. Оптимізувати визначення ключової ставки монетарної політики, рівень якої повинен бути цільовим для ставок міжбанківського ринку.

5. Супроводжувати розвиток операцій на відкритому ринку виваженою, професійною комунікаційною політикою для пояснення змісту переходу до більш розвиненої монетарної політики і дискреційного управління ліквідністю.

6. Після активізації роботи міжбанківського ринку і подолання його фрагментації розробити і впровадити заходи політики обов'язкового резервування з позицій оптимізації її параметрів та створення помірного структурного дефіциту ліквідності у банківській системі для забезпечення керованості процентних ставок монетарним регулятором і відновлення кредитування економіки.

7. Запровадити інструменти і операції монетарної політики для стимулювання банківського кредитування реального сектору економіки, особливо високотехнологічної промисловості, малого та середнього бізнесу.

8. Запровадити інструменти та операції монетарної політики, які переорієнтовуватимуть кошти, що задіяні у розкручуванні спіралі профіциту ліквідності на кредитування реального сектору економіки.

9. Після зміни операційної системи монетарної політики послабити валютні обмеження, зокрема для експортерів, та ініціювати разом з Урядом заходи щодо стимулювання надходження у країну валютної виручки експортерів, наприклад шляхом автоматичного повернення їм ПДВ.

На другому етапі за умов успішного виконання заходів першого етапу стратегії необхідною є стабілізація інфляції на стало низькому рівні і підтримка стійких темпів економічного зростання. На цьому етапі стане можливим перехід до режиму гнучкого інфляційного таргетування, що передбачає оптимальний компроміс між забезпеченням цінової стабільності і стимулюванням економічного зростання.

На нашу думку, сукупний ефект від зазначених заходів безумовно сприятиме відновленню довіри до банківської системи та підвищенню капіталізації банківської системи України, а також підвищить конкурентоспроможність вітчизняних банків на світовому фінансовому ринку та забезпечить фінансову стабільність національної економіки на шляху інтеграції у світове господарство. Це, у свою чергу, стимулюватиме розвиток реального сектора економіки і створить умови для формування стабільного конкурентного середовища у банківській сфері та національної безпеки країни в цілому.

3.2 Перспективи здійснення пасивних операцій банками в Україні

Сучасний етап розвитку вітчизняної економіки характеризується підвищенням вимог до банківської системи, яка повинна сприяти стійкому економічному зростанню та підвищенню конкурентоспроможності господарського комплексу. Це обумовлено особливою роллю банків як провідних фінансових посередників, що забезпечують переміщення фінансових

ресурсів між окремими регіонами, галузями господарства та суб'єктами економіки з метою задоволення їх потреб та запитів. Вказані процеси вимагають від банків адекватного нарощування обсягів, оптимізації структури та вдосконалення організації ресурсної бази, тобто вираженого здійснення пасивних операцій. З цією метою банкам необхідно здійснювати управління ресурсами.

На рівні держави управління ресурсами банків відбувається через Національний банк України з використанням різноманітних інструментів, які діють для всіх банків однаково.

Однак вплив Національного банку хоча й істотний, але все-таки залишається опосередкованим, адже банки самостійно, відповідно до стратегії розвитку, створюють ресурсний потенціал.

При цьому їм необхідно виконувати вимоги Національного банку України про дотримання банками встановлених економічних нормативів, а також проводити збалансовану пасивну й активну політику.

Управління власним капіталом являє собою один з найважливіших напрямків стратегії банківського розвитку. При цьому формування основного капіталу є первинним завданням, а формування додаткового капіталу, яке залежить від результатів діяльності банку, є вторинним завданням.

Управління власним капіталом передбачає такі етапи:

1. Формування статутного фонду банку.
2. Розподіл прибутку і формування фондів банку.
3. Підтримання власного капіталу на рівні, достатньому для здійснення місії банку.

Особлива увага керівництва банків і контролюючих органів до управління капіталом пов'язана з функціями, які виконує капітал: забезпечення фінансової надійності банку, підтримання довіри з боку кредиторів та суспільства. Наявність певного, законодавчого встановленого розміру капіталу є умовою створення банківської установи та розширення діяльності. Сьогодні для багатьох українських банків проведення капіталізації – це питання

подальшого існування. Проблеми пошуку її джерел мають як зовнішній щодо банку характер (брак потенційних інвесторів, можливості більш прибуткового альтернативного розміщення коштів), так і внутрішній (тенденція до зниження рівня прибутковості операцій, конфлікти інтересів акціонерів).

В управлінні ресурсами банків значна роль повинна приділятися вкладним операціям. Для того щоб мобілізувати тимчасово вільні грошові кошти і перетворити їх у реальні кредитні ресурси, банки повинні здійснювати заходи, які стимулювали б залучення вкладів і забезпечували б їхню схоронність. Тобто пропонувати вкладникам широкий спектр видів вкладів, запроваджувати гнучку політику процентних ставок, які б задовольняли їхні потреби, пропонувати потенційним вкладникам більший комплекс високоякісних послуг з розміщення коштів і управління ними шляхом впровадження нової техніки і технології ведення банківських операцій із застосуванням різноманітних засобів: впровадження різних видів дебетових і кредитних карток; надання кредитів; застосування депозитних рахунків із комплексним режимом функціонування для здійснення платежів та отримання прийняттого рівня доходу.

У розвитку операцій по залученню грошових коштів важливе значення має якість обслуговування клієнтів – наявність інформації про умови залучення коштів у вклади, швидкість обслуговування, доброзичливе відношення до всіх клієнтів. Якість їх обслуговування багато в чому залежить від кваліфікації апарата банку, який повинен враховувати не тільки свої власні інтереси, але і інтереси клієнтів.

Регулятором у залученні ресурсів банками виступає також виплачуваний вкладникам розмір доходу, тобто процентів. За своїм економічним призначенням відсотки повинні стимулювати концентрацію вільних грошових коштів у банках, що можливо шляхом використання ними вільних і ринкових ставок депозитних відсотків.

Стимулюючий ефект відсотків по вкладах залежить головним чином від рівня і диференціації процентних ставок в залежності від виду, терміну вкладу,

періоду повідомлення про вилучення. Якщо при визначенні процентної ставки будуть враховані також темпи інфляції, то підвищиться цінність самих грошей, а збільшення вкладів допоможе зменшити ажіотажний попит на споживчому ринку. Крім того, збільшиться відповідальність держави і банків за ефективне використання грошових нагромаджень і заощаджень, що буде сприяти розвитку не тільки банку, але і народного господарства в цілому.

Важливим аспектом удосконалення інструментарію залучення клієнтів банку можна вважати розширення спектра банківських послуг, які б надавалися в комплексі із депозитним обслуговуванням. Це означає, що окрім традиційного розрахунково-касового обслуговування, банки надаватимуть своїм клієнтам ряд додаткових послуг, зокрема: ведення пенсійних рахунків, бухгалтерський облік операцій, нарахування та сплата податків, оплата комунальних послуг, розрахунки заробітної плати та інші.

Застосування комплексного обслуговування широко застосовується у банківській практиці розвинутих зарубіжних країн, і ефективність його доведена. Метод комплексного обслуговування значною мірою сприяє залученню додаткових коштів на різні види рахунків, а також вигідно відрізняє прогресивні банки-лідери від своїх конкурентів, котрі пропонують традиційний набір банківських послуг.

Перспективним напрямом удосконалення інструментарію залучення клієнтів банку може стати також розширення кола депозитних рахунків клієнтів з різноманітним режимом функціонування, що надаватиме вкладникам банку ряд додаткових можливостей для використання своїх заощаджень із прийнятним рівнем доходів. Зокрема, у співпраці банківських установ з різними групами клієнтів рекомендується використовувати депозитні рахунки змішаного режиму функціонування, котрі одночасно передбачають можливість їх використання для здійснення платежів та є своєрідними фінансовими інвестиціями, що приносять власнику дохід. Даний метод передбачає нове бачення депозитного рахунку змішаного типу, без чіткого розмежування депозитів на окремі види (до запитання, ощадні, строкові), що значно

розширює сферу його використання для клієнта і одночасно скорочує процентні витрати банку, оскільки передбачає дещо нижчий відсоток за зберігання коштів, проте надає можливість користування коштами.

Одним з напрямків роботи банків в області залучення ресурсів є використання різних видів цінних паперів, зокрема, сертифікатів. Варто також розвивати спектр банківських послуг для вкладників, що буде стимулювати внесення коштів на рахунки в банках.

З огляду на багатоплановість і складність процесу прийняття рішень при управлінні пасивами слід використовувати системний підхід, який складається із наступних напрямів:

- управління ліквідністю;
- управління ризиком процентної ставки;
- хеджування;
- управління валютним ризиком;
- управління капіталом.

Кожну із зазначених складових можна розглядати як окрему проблему, але в рамках інтегрованого підходу до управління пасивами необхідно проводити їх спільний аналіз у цілісній системі – банківській установі.

Проблема управління ресурсами, залученими банками, має не тільки кількісну, але і якісну сторону. Залучати ресурси без вивчення питання про їх розміщення недоцільно. Перед банками стоїть завдання ефективного розміщення ресурсів, які відшкодовували б втрати і приносили банку прибуток, а також забезпечували виконання вимог, які пред'являє НБУ по ліквідності банків. Це можливо при здійсненні банком тісної взаємозв'язки пасивних операцій з активними.

Можливості вітчизняних банків щодо планування власної діяльності зумовлені насамперед зовнішнім середовищем – економічною та політичною нестабільністю. Це призводить до невизначеності макроекономічних показників (приросту грошової маси, ВВП, інфляції); параметрів ринків, на яких доводиться працювати; мінливості законодавчого поля та правового

регулювання. Тому для банків часовим горизонтом планування, у рамках якого розробляються прогностні показники бізнес-плану, є рік; оперативне планування проводиться з розбивкою на квартали (місяці).

Розвиток планування гальмують фактори суб'єктивного характеру:

—самовпевненість керівництва на неусвідомлення необхідності планування;

—нерозробленість методичних засад і засобів планування в умовах нестабільності економіки.

Планування за своєю суттю є процесом формування цілей при передбачуваних обмеженнях з урахуванням початкових умов. Стратегічні цілі розкриваються у бізнес-плані та політиці банку, короткострокові – в оперативних (поточних) планах та бюджетах. Результати їх виконання є базою для коригування довгострокових цілей, що диктується постійними змінами ринкових умов.

Суть управління активами та пасивами полягає у формулюванні стратегії та здійсненні заходів, які допомагають привести структуру балансу у відповідність із його стратегічними програмами. Узагальнюючим моментом, якому підпорядковується управління, є формулювання завдання (місії). Як і будь-яка інша комерційна структура, банк прагне максимізувати свою ринкову значущість при збереженні прийняттого рівня ризику.

Ризик ліквідності – це ймовірність втрат, які несе банк, якщо не зможе задовольнити вимоги кредиторів. Даний ризик можна зменшити, збільшуючи обсяг ліквідних коштів, до яких має доступ банк у кожний конкретний момент часу. Однак це призводить до втрати доходів. Тому керівництву потрібно постійно шукати компроміс між рівнем ліквідності та прибутковості.

Перспективною стратегією управління ліквідності є збалансований підхід до управління активами та пасивами, коли частина очікуваного попиту на ліквідні кошти забезпечується за рахунок грошових коштів (каса та коррахунки в банках), надходжень від погашення кредитів, цінних паперів, тоді як інші потреби задовольняються за рахунок залучення міжбанківських кредитів,

припливу депозитів, емісії боргових цінних паперів. Здавалося б для визначення позиції ліквідності цілком природно розглядати активну та пасивну частини балансу спільно. Проте на практиці для цього необхідно створити певні умови. По-перше, менеджерам, відповідальним за управління ліквідністю, потрібно мати інформацію щодо діяльності всіх підрозділів банку, причетних до залучення та розміщення коштів. Крім того, внутрішніми положеннями банку повинні передбачатися можливість координації та контролю з боку спеціалістів з управління ліквідністю за проведенням активно-пасивних операцій, а також розкриватися процедури узгодження рішень. З огляду на оперативність рішень при поточному контролі ліквідності, багатоваріантності можливих умов і наслідків при довгостроковому плануванні ліквідності, особливого значення для успішного управління набуває програмне забезпечення процесу прийняття рішень.

При плануванні й аналізі ресурсної бази корисною та ефективною виявляється концепція фінансових потоків, коли операції банку розглядаються як рух грошових коштів у вигляді надходжень та вибуття, що постійно відбувається в процесі роботи установи.

Надходження до банку за певний період часу формують пропозицію ліквідних коштів, а використані банком кошти – це результат попиту на ліквідні кошти.

Ефективність управління ризиком ліквідності залежить від низки факторів, найважливішими з яких є склад клієнтів, доступ до ринків ресурсів, якість портфеля активів, навички менеджерів, відпрацьованість внутрішніх процедур та інструментацію планування, задоволення потреб у ліквідних коштах. У процесі управління ресурсами також необхідно вирішувати такі завдання:

- своєчасно провести розрахунки за зобов'язаннями при прийнятих витратах;
- задовольнити попит на кредит;

- підтримати оптимальну з точки зору ліквідності та прибутковості структуру пасивів;

- дотримуватися вимог щодо обов'язкових резервів, нормативів ліквідності.

Невідповідність обсягів попиту на ліквідні кошти можливостям банку щодо їх задоволення тісно пов'язана з рівнем ризику процентної ставки. Дефіцит чи надлишок ліквідних коштів визначається часовою структурою активів і пасивів, співвідношенням працюючих і необхідних для підтримання ліквідності коштів, що відповідно позначається на дохідності й витратності операцій. Ризик процентних ставок – це зміни рівня чистої процентної маржі при змінах ринкових ставок.

Серед ризиків, з якими стикаються банки у своїй діяльності, останніми роками найбільшу увагу приділяють ризику процентних ставок унаслідок їх мінливості та передбачуваності руху. Масштаб впливу ризику процентних ставок на фінансовий стан банку спонукає розробляти складні засоби його оцінки та контролю. Спроможність менеджменту “осідлати” цей вид ризику – вагома перевага у конкретній боротьбі. Якщо ризик надмірний або недостатньо контролюється та відстежується, це може призвести до серйозної загрози прибутковості внаслідок коливання:

- чистої процентної маржі при невідповідності обсягів активів і пасивів, чутливих до змін процентних ставок;

- вартості банківських активів, зобов'язань, позабалансових інструментів, оскільки теперішня вартість майбутніх грошових потоків змінюється зі зміною процентних ставок.

При управлінні ризиком процентних ставок менеджмент банку має вирішити такі завдання:

- досягти цільового рівня чистої процентної маржі, стабілізації чистого процентного доходу;

- передбачити рух процентних ставок, визначити тенденції ринку;

- встановити процентні ставки за залученими коштами, визначити динамічну структуру активів і пасивів на підставі геп-аналізу та дюрації;
- використовувати засоби хеджування.

Вищенаведене свідчить про необхідність поєднання різних методів, неможливості використання кожного з них окремо. Разом з тим варто мати на увазі, що кожний метод лише підказує правильний шлях прийняття рішення, показує ті чи інші сторони в розвитку банківських операцій. Тому важливим елементом процесу прийняття рішення є людський фактор, зокрема, рівень підготовки фахівців банку, котрі готують матеріали для прийняття рішення і від яких залежить прийняття конкретного рішення.

Управління ресурсами банків означає не тільки залучення і розміщення грошових коштів, але і визначення оптимальної структури джерел утворення для конкретного банку.

У формуванні оптимальної ресурсної бази банку існує послідовність, але насамперед слід визначити пріоритети окремих видів ресурсів, для чого робиться структурний аналіз формування бази банку у двох напрямках.

По-перше, на основі показників діяльності банку розраховується економічна ефективність ресурсів, беручи до уваги:

- витрати на кожен вид ресурсу, їхню питому вагу в відсоткових витратах і середню вартість кожного ресурсу;
- можливість банку при розміщенні конкретного ресурсу з урахуванням терміну залучення та одержання середньої маржі за результат діяльності.

По-друге, здійснюється суб'єктивний аналіз незалежності окремих факторів за певним критерієм. Цей аналіз менеджер банку може виконати самостійно або ж за допомогою іншої організаційної структури.

Вибір найкращого варіанта формування банківських ресурсів із багатьох можливих можна здійснити на основі рейтингової оцінки незалежності окремих елементів ресурсної бази від впливу економічних факторів. При нестабільній ситуації як у банківській системі, так і в цілому в економіці критерієм оцінки

слід вважати надійність побудови банківської діяльності з використанням того чи іншого ресурсу.

Із метою збільшення фінансової стійкості банку важливо оптимізувати співвідношення між такими складовими ресурсної бази, як статутний капітал, резервний капітал, умовно постійний залишок на поточних та інших рахунках клієнтів, строкові вклади підприємств і організацій, вклади громадян, міжбанківський кредит.

Використання окремих елементів банківських ресурсів дає змогу виділити основні напрями створення оптимальної ресурсної бази банку:

- формування банківського капіталу, адекватного для стабільної, прибуткової діяльності банку;
- визначення пріоритету коштів на поточних рахунках клієнтів над іншими борговими зобов'язаннями;
- поступове збільшення частки строкових депозитів та емісії цінних паперів власного боргу в міру розвитку ринкових відносин;
- використання міжбанківського кредиту переважно як засобу захищення ліквідності банку.

Таким чином банки повинні підтримувати визначене співвідношення між власними і залученими коштами. Надмірна наявність залучених коштів посилює ризик і підвищує потенційну загрозу неплатоспроможності банку, а також можливість попадання його під «контроль» інших банків і кредиторів, що може дозволити останнім впливати як на поточну діяльність, так і на проведення банком кредитної політики в цілому.

Переважне формування банківських ресурсів за рахунок власного капіталу – також не краща політика для банку. Це зв'язано, зокрема, з можливістю втрати певною групою акціонерів контролю над банком, зниженням рівня виплачуваних дивідендів і ринкової вартості акцій. Як наслідок, незбалансованість у структурі капіталу (значна питома вага власного капіталу або залучених коштів) може привести до погіршення показників, що

характеризують діяльність банку, до зниження його іміджу на ринку грошових ресурсів.

Отже, основна мета банку – вибрати таку структуру банківського капіталу, яка при найменших витратах на формування банківських ресурсів буде сприяти підтримці стабільного рівня дивідендів і доходів, а також репутації банку на рівні, достатньому для залучення їм необхідних грошових ресурсів на вигідних умовах.

На нашу думку, управління банківськими ресурсами – складна і багатогранна проблема, що не має однозначної відповіді і потребує щоденного аналізу стану не тільки банківських активів і пасивів, але і перспектив розвитку економіки країни в цілому.

3.3 Напрями здійснення активних операцій вітчизняних банків

Сталий розвиток України можливий лише за умови достатніх обсягів інвестиційних ресурсів для здійснення структурних зрушень у господарському комплексі країни. Цього можна досягти через активізацію банківських установ до фінансування економіки, що проявляється в здійсненні активних операцій банків.

Сучасна ж ситуація в українській економіці диктує необхідність активізації діяльності банків як посередників в акумулюванні та перерозподілі тимчасово вільних коштів.

Основою активних операцій банку є їх кредитна діяльність, яка регламентується кредитною політикою.

Існує думка, що перегляд кредитної політики має здійснюватися не рідше як один раз на рік. Ми вважаємо, що українські банки при жорсткій конкуренції та сучасних умовах змушені коригувати свою кредитну політику значно частіше. Це зумовило необхідністю створення в банках спеціальної

структури – комітету з кредитної політики, який підпорядкований спостережній раді банку.

Створення раціональної стратегії реалізації ефективної кредитної політики банку можливе лише за рахунок поєднання зусиль декількох банківських підрозділів, так як виконання комплексу банківських послуг та операцій вимагає: обліку особливостей руху грошових коштів кожного клієнта; розподілу грошових коштів за сумами, строками, дохідністю; встановлення відсоткових ставок по кожній групі грошових засобів клієнта; формування для активних операцій банку портфеля залучених ресурсів, детермінованих за обсягами, строками, вартістю; оптимізації відсоткових витрат банку в межах даної фінансової технології.

Звідси випливає, що кредитна політика банку повинна бути спрямована як на зростання обсягів активів, так і на підвищення їх якості.

В рамках обмежень НБУ, попиту клієнтів, адаптивності до кожного банку при наявності жорсткої конкуренції, неоднорідності підходів до формування ресурсної бази, а також факторів зовнішнього походження (фінансова криза світового рівня) ускладнюється формування кредитної політики банку.

Варто наголосити на тому, що формування кредитної політики відбувається, коли вже сформульована загальна стратегія кредитної діяльності банку, саме в рамках цієї стратегії визначені пріоритетні цілі формування кредитного портфеля з урахуванням сформованих умов кон'юнктури ринку, зовнішнього середовища та власних можливостей банку.

Вважаємо, що принципом є той факт, що комплекс заходів щодо формування та реалізації кредитної політики буде ефективним лише тоді, коли матиме системний характер та буде підпорядкований єдиній загальній стратегічній меті.

Можемо сформулювати мету розробки і реалізації кредитної політики банку, яка базується на обґрунтуванні необхідності і пріоритетності новаторських змін у кредитному секторі – це зростання ринкової вартості банку

за рахунок використання кредитної політики банку. При досягненні цієї мети попереднім кроком є максимізація прибутку банку, що носить економіко-соціальний характер, такий як: зниження ділової активності суб'єктів господарювання сприяє підвищенню вартості кредиту, а в наслідок цього знижуються, як соціальна захищеність населення так і обсяги самого кредитування. Але слід зазначити, що банк являє собою на ринку кредитних послуг відокремлений суб'єкт і в першу чергу на стадії розробки будуть враховуватися саме інтереси власників, а потім всіх інших суб'єктів кредитних відносин, які мають другорядні позиції.

Виходячи з вищесказаного, можемо виділити ряд завдань кредитної політики банку:

- зменшення рівня простроченої заборгованості в кредитній діяльності;
- підвищення рівня конкурентоспроможності;
- підвищення рівня прибутковості;
- підвищення ринкової вартості.

Принципи, мета, особливості з врахуванням факторів впливу, а також комплекс механізмів представлено в концепції формування і реалізації кредитної політики банку (рис. 3.2).

На нашу думку, до принципів формування кредитної політики банку варто віднести наступні:

- комплексність - комплексний характер повинні носити етапи створення і реалізації кредитної політики банку в силу необхідності поєднання процесу планування і його виконання для досягнення остаточної мети. Слід зазначити, що кредитну політику неможна виділяти, як першооснову діяльності, в силу того, що вона є складовою стратегії розвитку банку, яка повинна враховувати особливості депозитної діяльності, ліквідної позиції банку та інші;
- взаємозалежність – формування і вторинність механізму реалізації кредитної політики необхідно відокремити. Фактор часу корегує послідовності виконання дій будь якого механізму, обираючи першочерговість і подальшу логічність його роботи при наданні характеристики даному принципу.

– оптимальність – передбачає підвищити прибутковість і вартість кредитної установи при поєднанні оптимальних умов і переліку кредитних продуктів пропонувані суб'єктам господарської діяльності і фізичним особам. Один з головних принципів підходу це - оптимізація при виборі напрямків кредитування, суми, періоду, валюти кредитного договору і процентної ставки.

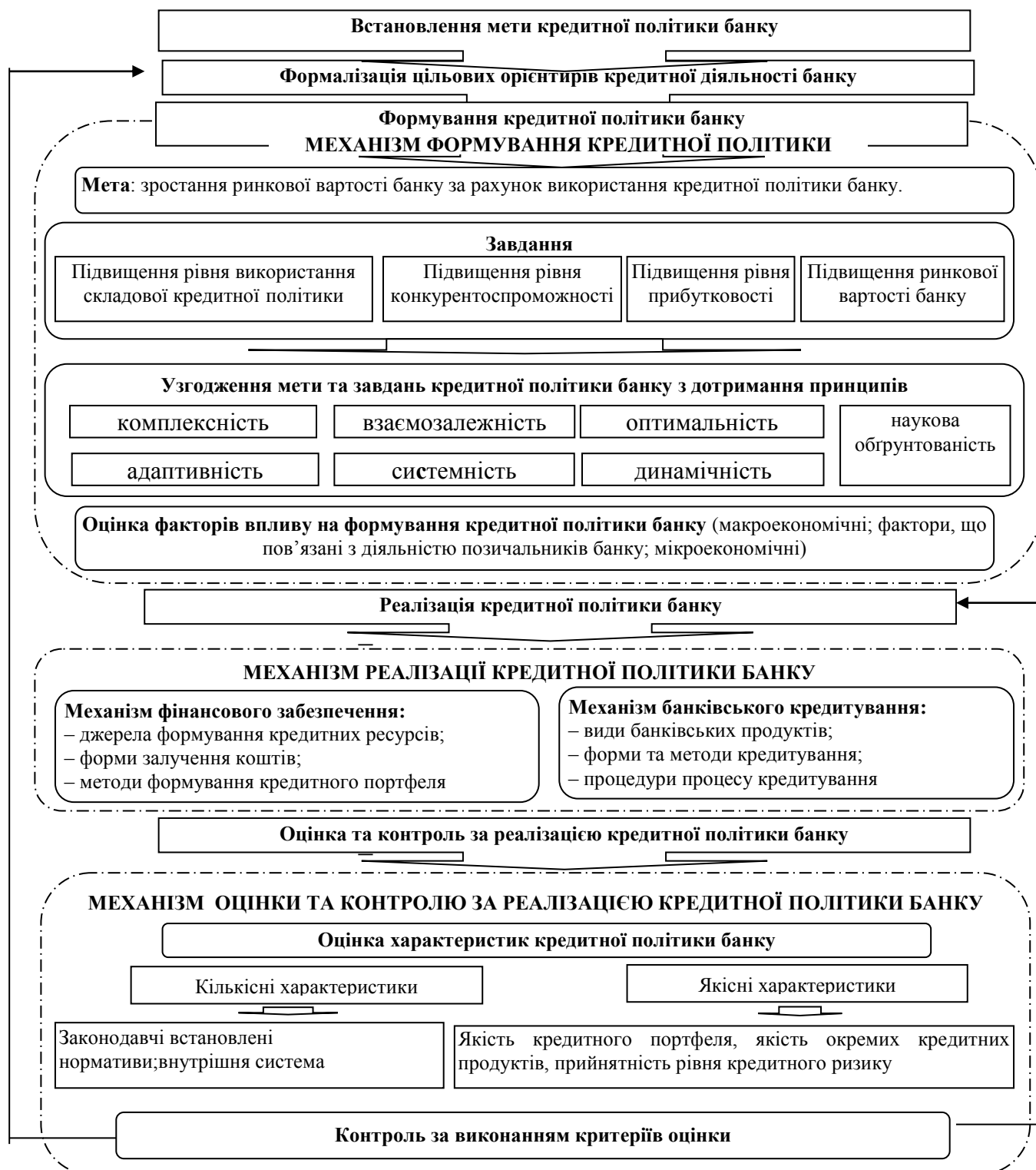

Рисунок 3.2 – Концепція формування та реалізації кредитної політики банку

Джерело: удосконалено автором на основі [35; 40; 48; 73; 96]

- адаптивність – передбачає наявність незначних деформацій в наукове
- обґрунтування – на наукових дослідженнях і розробках повинні базуватися всі пропозиції, які і виступати основою при ствердженні походження кредитних продуктів, їх модифікації, методів і механізмів при веденні кредитної справи;

- функціонуванні механізму формування і реалізації кредитної політики, які не змінюють її сутності та сприяють його використанню у будь яких умовах роботи банку в рамках діючого законодавства;

- системність – неоднорідні складові з характерними внутрішніми та зовнішніми зв'язками це є складовими кредитної політики, тому механізм її створення і реалізації необхідно не ускладнювати, а навпаки придати йому простоту та наділити адекватністю при прийнятті рішень, які змогли б сприяти підвищенню прибутковості і ринкової вартості банку;

- динамічність – під впливом факторів внутрішнього середовища, мікрооточення і макрооточення відбувається формування та реалізація кредитної політики банку, які змінюються у часі динамічно, тому при прийнятті рішень має бути динамічним процесом та максимально віддзеркалювати ситуацію, яка склалася в даний час на ринку кредитних продуктів. Шляхом розподілу на етапи (формування цілей, розробка пропозицій, прийняття рішень, попередня робота з видання і оформлення кредитів, управління кредитом) відбувається формування та реалізація кредитної політики банку, тому на основі динамічного програмування, яке сприяє практичному розв'язанню завдань підсистем кредитної політики повинно відбуватись моделювання ситуацій.

Зазначимо, що концепція кредитної політики банку в розгорнутому вигляді містить три складові:

- механізм формування кредитної політики, етапами якого виступають формування цілей, розробка пропозиції, прийняття рішень;

- механізм динамічної реалізації кредитної політики, етапами якого можна виділити попередня робота з видання і оформлення кредитів,

управління кредитом. Взаємозалежними елементами є всі складові механізму в наслідок того, що вони діють і змінюються на основі механізму формування;

- механізм контролю та регулювання кредитної політики банку.

Процес управління механізмом формування і реалізації кредитної політики має базуватися на системному підході, як методи перетворення складного в просте. При дослідженні сутності кредитної політики можемо стверджувати, що вона є досить складною системою з наявністю неоднорідних складових та характерними внутрішніми та зовнішніми зв'язками.

Використанню системного підходу в кредитній справі сприяє ряд обставин:

- ускладнення і розширення взаємозв'язків в кредитній справі;
- збільшення обсягу і швидкості змінювання в часі інформації;
- нестабільність мікро- і макрооточення;
- жорстка конкуренція на ринку кредитних продуктів.

Етап реалізації кредитної політики в діяльності банку відіграє особливу роль, тому, концепція повинна мати практичний характер і об'єктивно враховувати впливові фактори, такі як, макроекономічні та мікроекономічні.

Якщо практично отримані результати співпадають із запланованими показниками кредитним комітетом, то кредитна політика є успішною, але форс-мажорні обставини необхідно завжди враховувати. Слід підкреслити, що запропонована концепція потребує перегляду задач і виявлення нових пріоритетних напрямків подальшого розвитку кредитних відносин банку.

Можемо визначити, невід'ємною складовою механізму формування та реалізації кредитної політики банку є оцінювання кредитоспроможності його потенційних позичальників, на основі яких має формуватися методика визначення класу надійності позичальника. Тому проаналізувавши вже існуючі методи та моделі оцінки кредитоспроможності позичальників у вітчизняних банках, можемо розглянути такий метод кредитоспроможності позичальника банку – юридичної особи. До особливостей даного підходу можна віднести, те, що він орієнтований окремо на підприємства малого і середнього бізнесу, на

корпоративний сектор економіки, але базується на спільних положеннях, серед яких:

- здійснюється з урахуванням галузевої спеціалізації оцінка фінансового стану позичальника – юридичної особи;

- нормативні значення та відповідні бали для кожного показника залежно від його вагомості (значимості) серед інших показників встановлювати банк може самостійно, що можуть свідчити про найбільшу ймовірність виконання позичальником зобов'язань за кредитними операціями;

- для сегмента малого та середнього бізнесу в залежності від середньогалузевих показників по Україні визначаються нормативні значення кожного показника (крім суб'єктивних);

- на підставі основних показників та коригується з урахуванням додаткових (суб'єктивних) показників визначається клас позичальника банку за результатами оцінки його фінансового стану.

На відміну від існуючих у вітчизняних банках методик оцінки кредитоспроможності потенційних позичальників, запропонований підхід передбачає врахування факторів впливу на фінансово-господарську діяльність суб'єктивного характеру, зокрема, таких, як: ефективність управління позичальника, його ринкова позиція і залежність від циклічних та структурних змін в економіці та галузі, професіоналізм керівництв.

На основі макроекономічного аналізу банківська установа здійснює відстеження, оцінювання та критичний аналіз основних економічних індикаторів і визначає їхній вплив на стан фінансового ринку. Саме макроекономічний аналіз дає змогу банку визначити, який сегмент фінансового ринку (фондовий, валютний, кредитний) на цей момент є найбільш дохідним та привабливим для вкладення коштів. Для визначення привабливості певного сегмента фінансового ринку банкам доцільно простежувати динаміку зміни дохідності від вкладення коштів у певний інструмент (валюту, цінні папери, надання кредиту), здійснювати їхнє порівняння і прогнозування.

Галузевий аналіз суттєво допомагає банкам більш повно визначити економічну ситуацію в країні та напрямки інвестиційних та кредитних вкладень. Цей тип дослідження дає змогу банківським установам встановити найбільш привабливі галузі для розміщення кредитних та інвестиційних ресурсів. Для здійснення галузевого аналізу необхідно провести вивчення динаміки та структури основних видів економічної діяльності. Суттєво доповнити галузевий аналіз допоможуть оцінювання напрямків прямих іноземних інвестицій, які є свідченням майбутніх перспектив виробництва, й аналіз стану дебіторсько-кредиторської заборгованості в галузях, обсягу прибутку та рентабельності, питомої ваги галузі в загальному обсязі експорту України, рівня і перспектив приватизації та ін.

Проведення всебічного галузевого аналізу потребує великих затрат як для пошуку інформації, так і для її обробки та констатації результатів. Тому банківським аналітикам доцільно зіставити витрати на аналіз і вигоду, яку можна отримати в майбутньому.

Проведене дослідження надало можливість заключити, що для усунення асиметрії інформації у процесі кредитної та інвестиційної діяльності банків необхідним є забезпечення підвищення відповідальності позичальників за надання в банки або кредитні бюро недостовірної інформації.

Розвиток інвестиційних та кредитних продуктів вимагає від банків переходу до клієнтоорієнтованого підходу, що означає націленість на встановлення стійких тривалих відносин з клієнтами, які забезпечать банкам лояльність клієнтів, розуміння їх намірів і дозволять усе більш якісно задовольняти потреби клієнтів. Це означає, що банки повинні відходити від ролі продавців послуг і ставати консультантами для своїх клієнтів (структуруванню бізнесу, проектів, підбору партнерів, організації фінансування і т. д.). Банкам необхідно прагнути до інвестиційної підтримки компаній, великих можливостей структурування і гнучкості кредитних продуктів, приділяючи головну увагу якості джерел повернення боргу (достатності грошових потоків клієнтів).

Нова методологія кредитних відносин банків обумовлює зміну принципу відбору проектів – банкам слід відбирати проекти, спрямовані на розвиток бізнесу клієнтів, розробляти заходи щодо зниження проектних і кредитних ризиків та схему фінансування проектів, тобто доводити інноваційні проекти до рівня, коли може бути здійснене їх фінансування, у тому числі без участі самого банку, а також пропонувати комплекс послуг, супроводжуючих проекти.

Вихід України з кризи, стабілізація економічного становища, підвищення добробуту людей неможливі без розвиненого ринку цінних паперів. Тому необхідне здійснення низки невідкладних заходів, серед яких першочерговими є такі:

- завершити процеси приватизації, перш за все шляхом корпоратизації та акціонування державної власності;
- здійснити випуск і обіг державних всеукраїнських та муніципальних цінних паперів, відновивши довіру до них з боку населення;
- на державному рівні вирішити комплекс питань щодо вільного обігу в Україні цінних паперів іноземних компаній, купівлі українських цінних паперів іноземними інвесторами;
- удосконалити чинне законодавство у відповідності з потребами сьогоденішнього функціонування та подальшого розвитку українського фондового ринку;
- більш ефективно використовувати наявні можливості структур, що вже працюють на національному ринку цінних паперів;
- державним органам управління здійснювати належний контроль за функціонуванням ринку цінних паперів.

Здійснення цих та інших заходів дозволить прискорити формування в Україні фондового ринку. Та щоб цей ринок мав цивілізований характер, був адаптований до сучасних світових умов, необхідно враховувати набутий зарубіжний досвід, поширені у світі тенденції, кращі зразки його розвитку.

В свою чергу основними напрямками підвищення кредитної активності банків для підтримки реального сектору економіки повинні стати заходи макроекономічного та мікроекономічного спрямування.

До заходів макроекономічного спрямування слід віднести в першу чергу подальшу стабілізацію кредитного ринку України.

Ефективне функціонування кредитного ринку та його структурних елементів значною мірою залежить від організації регулювання та нагляду за кредитними установами. Важливою передумовою цього є розробка стратегії розвитку кредитного ринку щодо його інституціональної структури. Удосконалення механізмів регулювання та нагляду впливає на підвищення ліквідності кредитних установ; посилення інвестиційної та інноваційної їх діяльності; забезпечення надійної системи гарантування вкладів і захисту клієнтів; підвищення капіталізації кредитних установ шляхом збільшення статутного капіталу.

Для захисту прав вкладників та користувачів фінансових послуг доцільним є створення окремого інституту Фінансового омбудсмена, в функції якого входитиме досудове вирішення суперечок та скарг між фінансовими установами та їх клієнтами – фізичними особами. Така інституція має виступати як вікно звернень скарг вкладників та інших споживачів фінансових послуг й допомагати їм роз'яснити свої права та обов'язки. Фінансовий омбудсмен повинен бути незалежним. Рішення Фінансового омбудсмена повинні виконуватися як фінансовими установами, так і їх клієнтами.

Ключове місце в інфраструктурі кредитного ринку мають займати кредитні бюро як ланка, яка допомагає кредитним установам коректно оцінити платоспроможність майбутніх позичальників. Задля ефективного розвитку кредитних бюро необхідне спрощення процедури ідентифікації клієнта та надання дозволу для обробки даних.

Забезпечення доступу кредитних бюро до інформації в усіх відкритих державних реєстрах. За необхідне є визначення функцій держателів, адміністраторів єдиних та державних реєстрів з надання бюро кредитних

історій інформації з Державного реєстру та передбачити їх відповідальність за не надання бюро кредитних історій інформації з Державних реєстрів.

Врегулювання функціонування колекторських компаній, які необхідні для виконання умов кредитних договорів при банкрутстві позичальника. Задля ефективного функціонування ринку та приведення його до європейських норм необхідно остаточно закріпити статус колекторських компаній.

До заходів мікроекономічного спрямування повинні стати: на рівні взаємовідносин «банк-клієнт», з точки зору підвищення ефективності кредитних операцій і поліпшення схеми надання позик; на рівні НБУ, з точки зору удосконалення діючого механізму рефінансування; на рівні самого банку, з точки зору вдосконалення відповідних аспектів фінансового менеджменту, що охоплюють продукування кредитних послуг і підтримання стабільності банківської системи шляхом мінімізації ризиків та оптимального управління портфелем кредитних вкладень загалом.

Необхідно відзначити, що у період виходу з кризи у розрізі банківського напрямку виокремлюються наступні можливі шляхи удосконалення кредитних взаємовідносин, а саме:

- застосування відповідних заходів щодо стимулювання довгострокового кредитування банками суб'єктів підприємницької діяльності;
- оптимізація процентної політики банку щодо встановлення диференційованих підходів до кредитування підприємств малого та середнього бізнесу;
- удосконалення механізму зменшення або унеможливлення кредитних ризиків шляхом створення єдиної нормативної бази для визначення фінансового стану підприємств і системи рейтингів надійності позичальників, поліпшення умов забезпечення банківських позичок;
- удосконалення юридичної основи реструктуризації заборгованості та відповідних економічних механізмів видозміни заборгованості.

Отже, з одного боку, банківська система зацікавлена в розвитку економіки, постійному відновленні і постійному нарощуванні виробничого

потенціалу, що неможливо без значних кредитних та інвестиційних ресурсів. З іншого – кожен банк зацікавлений в отриманні прибутку і мінімізації ризиків, що є причиною низької кредитної та інвестиційної активності. З метою вирішення цієї суперечності щодо активного залучення банківських ресурсів для досягнення основної мети – розвитку економіки і підвищення її ефективності – актуальною проблемою держави є вирішення таких основних завдань: сприяння та часткове формування конкурентоспроможного ринку кредитних та інвестиційних банківських ресурсів; стимулювання створення кредитними установами достатнього для здійснення інвестування капіталу і забезпечення його збережуваності; сприяння зниження ризику в кредитній та інвестиційній діяльності.

Висновки за розділом 3

Удосконалення напрямів діяльності Національного банку України у контексті стратегічного розвитку вітчизняної банківської системи є нагальним. Особливо гостро ці питання стали в умовах зовнішньої воєнної агресії як завдання забезпечення необхідного рівня національної безпеки. Це ставить на перший план розробку Стратегії розвитку банківської системи України. Цілями реалізації Стратегії розвитку банківської системи повинні стати розбудова фінансово потужної і стабільної банківської системи та забезпечення стабільності національної грошової одиниці і у зовнішньому вимірі (валютний курс), і у внутрішньому (рівень інфляції). Це передбачає підвищення якості політики Національного банку України (монетарної і валютної політики Національного банку України, положення, дотримання яких забезпечить стійку роботу банківської системи, вдосконалення банківського регулювання і банківського нагляду). Особлива увага має бути зосереджена центральним банком на відновленні кредитування, адже відсутність його в різних галузях

економіки призводить до фінансової рецесії, вирішення питань проблемних кредитів, які зараз є на балансі банків та поліпшення системи захисту кредиторів. Реалізація стратегічних цілей передбачає виконання тактичних завдань.

Удосконалення здійснення пасивних операцій вітчизняними банками може реалізовуватися як на макрорівні (через Національний банк України з використанням різноманітних інструментів), так і на мікрорівні (самими банками). Управління власним капіталом кожним банком здійснюється через формування його статутного фонду, розподіл прибутку і формування фондів банку, підтримання власного капіталу на рівні, достатньому для здійснення місії банку. Управління ресурсами банками повинно здійснюватися шляхом розвитку пропозиції цікавих депозитних програм через широкий спектр видів вкладів, гнучку політику процентних ставок, комплекс високоякісних послуг з розміщення коштів і управління ними. Застосування комплексного обслуговування клієнтів повинно передбачати поєднання традиційного розрахунково-касового обслуговування із додатковими послугами, розширення кола депозитних рахунків клієнтів з різноманітним режимом функціонування; використання різних видів цінних паперів. Системність управлінні пасивами передбачає управління ліквідністю, управління ризиком процентної ставки, хеджування, управління валютним ризиком, управління капіталом.

Здійснення активних операцій вітчизняних банків передбачає удосконалення кредитної діяльності, яка регламентується кредитною політикою, яка повинна бути спрямована як на зростання обсягів активів, так і на підвищення їх якості. Основними завданнями кредитної політики банків повинні стати зменшення рівня простроченої заборгованості в кредитній діяльності; підвищення рівня конкурентоспроможності; підвищення рівня прибутковості; підвищення ринкової вартості.

Запропонована концепція формування і реалізації кредитної політики банку має чітку мету, принципи (комплексність, взаємозалежність, оптимальність, обґрунтування, функціонуванні механізму формування і

реалізації кредитної політики, системність, динамічність), особливості з врахуванням факторів впливу, а також комплекс механізмів досягнення поставленої мети та містить три складові: механізм формування кредитної політики; механізм динамічної реалізації кредитної політики та механізм контролю та регулювання кредитної політики банку. Реалізація цієї концепції дозволить банку підвищити такі складові його діяльності як кредитна активність, ліквідність; посилити інвестиційну та інноваційну сферу бізнесу шляхом застосування заходів макроекономічного та мікроекономічного спрямування.

Для захисту прав вкладників та користувачів фінансових послуг нагальним сьогодні є створення окремого інституту Фінансового омбудсмена, який займатиметься досудовим вирішенням суперечок та скарг між фінансовими установами та їх клієнтами – фізичними особами. Коректна оцінка платоспроможності потенційних позичальників можлива за участі кредитних бюро, що передбачає спрощення процедури ідентифікації клієнта та надання дозволу для обробки даних. Врегулювання функціонування колекторських компаній та закріплення їх статусу полегшить виконання умов кредитних договорів при банкрутстві позичальника.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі обґрунтовано теоретико-методичні положення, практичні рекомендації щодо проблем та перспектив розвитку банківської системи України. За результатами дослідження сформульовано такі висновки і пропозиції теоретичного та практичного характеру.

1. Розкрито економічну сутність банківська системи, під якою запропоновано розуміти складну структуровану цілісну сукупність різних за формою власності, організації та характером операцій банків, яка історично склалася у певній країні на основі її законодавства та яка постійно трансформується відповідно до внутрішніх закономірностей розвитку та зовнішніх впливів. Запропонований підхід дає можливість визначити банківську систему як ієрархічну систему: на першому рівні знаходиться центральний банк, а другий рівень формують різноманітні за статусом й характером діяльності банківські установи, можливі види яких визначаються існуючою у державі нормативно-правовою базою.

2. Досліджено механізм регулювання банківської системи, елементами якого визначено суб'єкти та об'єкти регулювання, цілі, завдання, принципи, функції, методи, інструменти та результати регулювання; систематизовано функції (організаційна, захисна, стабілізаційна, координаційна, аналітична, методологічна, інформаційна) та принципи процесу регулювання діяльності банків (еластичність, послідовність, справедливість, достатність, законність, цілеспрямованість, когерентність, збалансованість інтересів, прозорість, операційна незалежність, відповідальність). Обґрунтовано, що дієвість представленого механізму сприяє досягненню фінансової стабільності банківської системи, рівноважного стану банківського ринку, а також формуванню конкурентного середовища.

3. Доведено, що банківські установи другого рівня ієрархії банківської системи відіграють ключову роль в кредитно-фінансовій системі держави,

концентруючи основну частину її ресурсів. Узагальнено основні підходи до визначення банку як фінансового інституту (підприємства) та функціональний, за яким банк здійснює платіжно-розрахункову, ощадно-капіталотворчу, кредитно-інвестиційну функції. Здійснено поділ банківських операцій за економічним змістом та порядком відображення балансі.

4. У процесі проведеного моніторингу розвитку банківської системи України було виявлено, що Національний банк України постійно збільшував обсяги випуску в обіг готівки, при цьому постійно збільшувався показник грошової бази, приймав участь разом з банками у процесі емісії депозитних грошей через механізм грошово-кредитної мультиплікації, періодично вносив певні корективи у формування обов'язкових резервів, використовував стандартні інструменти рефінансування з метою підтримання ліквідності банків та сприяння стабільності банківської системи. З метою зниження напруги в банківській системі під час кризових періодів Національний банк України застосовував антикризові заходи, що дозволило йому розпочати перехід до інфляційного таргетування та наблизити показники інфляції в 2016 р. до цільового рівня.

5. Проведений аналіз ресурсної бази банків України виявив її суттєве зростання як у частині власних, так і у частині залучених ресурсів. Динаміка депозитних ресурсів банків України в розрізі вкладників за період, що аналізувався, свідчить про зменшення обсягу коштів фізичних осіб та збільшення коштів суб'єктів господарювання. Встановлено, що фізичні особи при виникненні кризових явищ в економіці не лише зменшують обсяги депозитів в банках України та обсяги строкових коштів, а й змінюють структуру депозитів – зменшують частку строкових депозитів. Суб'єкти господарювання, в аналогічних умовах, не зменшують коштів, які розміщені в банках, а навпаки збільшують їх обсяг, але зменшують частку строкових коштів.

6. Оцінка особливостей розміщення ресурсів банків, підтвердила, що кредитні операції для банків України є пріоритетними активними операціями.

Відбулося збільшення обсягів наданих кредитів майже в 2 рази, переорієнтування кредитної політики на співпрацю із суб'єктами господарювання, послаблення кредитування фізичних осіб. Про погіршення ефективності кредитної діяльності засвідчило суттєве збільшення частки простроченої заборгованості за кредитами у загальній сумі кредитів та частки резервів за активними операціями банків в 2009-2011 рр. та 2014-2015 рр. Саме це й стало однією із основних причин збитковості діяльності банків у ці періоди. Визначено, що частка банківських кредитів у ВВП України є досить значною, що є наслідком орієнтації кредитної політики вітчизняних банків на стимулювання внутрішнього попиту на ринку через кредитування суб'єктів господарювання. Доведено, що сучасна ситуація в українській економіці вимагає активізації проведення активних операцій банків.

7. Обґрунтовано, що напрями діяльності Національного банку України у контексті стратегічного розвитку вітчизняної банківської системи потребують коригування. В рамках реалізації розробки Стратегії розвитку банківського сектору України необхідним є підвищення якості політики Національного банку України (монетарної і валютної політики Національного банку України, положення, дотримання яких забезпечить стійку роботу банківської системи, вдосконалення банківського регулювання і банківського нагляду). Особлива увага має бути зосереджена центральним банком на відновленні кредитування, адже відсутність його в різних галузях економіки призводить до фінансової рецесії, вирішення питань проблемних кредитів, які зараз є на балансі банків та поліпшення системи захисту кредиторів. Реалізація стратегічних цілей передбачає виконання тактичних завдань.

8. З огляду на багатоплановість і складність процесу прийняття рішень при управлінні пасивами слід використовувати системний підхід, який складається із наступних напрямів: управління ліквідністю; управління ризиком процентної ставки; хеджування; управління валютним ризиком; управління капіталом. На рівні кожного банку обґрунтовано напрями управління власним капіталом, вкладними операціями за рахунок розвитку різних програм та

покращення якості обслуговування клієнтів, врахування при визначенні процентної ставки темпів інфляції, застосування комплексного обслуговування, розширення кола депозитних рахунків клієнтів з різноманітним режимом функціонування, використання різних видів цінних паперів, зокрема, сертифікатів, визначення оптимальної структури джерел утворення для конкретного банку (статутний капітал, резервний капітал, умовно постійний залишок на поточних та інших рахунках клієнтів, строкові вклади підприємств і організацій, вклади домашніх господарств, міжбанківський кредит).

9. Основою активних операцій банку є їх кредитна діяльність, яка регламентується кредитною політикою. Запропоновано створення в банках спеціальної структури – комітету з кредитної політики. Обґрунтовано концепцію формування та реалізації кредитної політики банку, що передбачає мету розробки і реалізації, ряд завдань, принципи, комплекс механізмів формування, динамічної реалізації, контролю та регулювання кредитної політики банку. Реалізація запропонованого механізму кредитної політики дозволить банку підвищити кредитну активність, ліквідність; посилити інвестиційну та інноваційну діяльність. Запропоновано для захисту прав вкладників та користувачів фінансових послуг створити окремий інститут Фінансового омбудсмена, в функції якого входитиме досудове вирішення суперечок та скарг між фінансовими установами та їх клієнтами – фізичними особами, удосконалювати інфраструктуру кредитного ринку за рахунок поширення кредитних бюро, а також врегулювання функціонування колекторських компаній.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алілуйко М. С. Сучасні тенденції формування ресурсної бази банків / М. С. Алілуйко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2014. – № 1. – С. 159–163.
2. Андрейків Т. Я. Особливості та основні напрями вдосконалення грошово-кредитної політики в Україні / Т. Я. Андрейків // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2014. – Вип. 1. – С. 228-235.
3. Банківська система: навч. посібник / [М. І. Крупка, Є. М. Андрущак, І. В. Барилюк та ін.] ; за заг. ред. М. І. Крупки. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2012. – 510 с.
4. Банківська система України в європейському контексті: генеза, структура, конкурентний потенціал : монографія / кол. авторів ; за ред. д-ра екон. наук Р. Ф. Пустовійта. – Київ : УБС НБУ, 2009. – 399 с.
5. Банківська система України: монографія / В. В. Коваленко, О. Г. Коренєва, К. Ф. Черкашина, О. В. Крухмаль. – Суми: ДВНЗ“УАБС НБУ”, 2010. – 187 с.
6. Банківські операції : підручник / [А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.] ; за заг. ред. А. М. Мороза. – [3-тє вид., перероб і доп.]. – Київ: КНЕУ, 2008. – 608 с.
7. Беленький П. Ю. Фінансовий ринок та його інфраструктура в умовах глобалізації (проблеми, перспективи, регіональні аспекти) / П. Ю. Беленький, В. І. Шевченко-Марсель, О. О. Другов ; за ред. П. Ю. Беленького. – Львів: 2003. – 48 с.
8. Бренд. Р Банковская система и контроль за банковской деятельностью в условиях рыночной экономики / Р. Бренд. – Мюнхен, 1994. – 260с.
9. Бюлетень Національного банку України за грудень 2015 року [Електронний ресурс] / Національний банк України: [офіц. веб-сайт]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/files/stat.pdf>. – Назваз екрана. –

Дата перегляду: 05.06.2019.

10. Бюлетень Національного банку України за січень 2012 року [Електронний ресурс] / Національний банк України: [офіц. веб-сайт]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=101265>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 05.06.2019.

11. Васюренко О. В. Банківські операції: навч. посібник / О. В. Васюренко. – Київ: Знання, 2006. – 311 с.

12. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – 3 дод., допов. та CD. – Київ: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.

13. Ветрова Н. М. Теоретические основы сущности экономической категории «регион» / Н. М. Ветрова, Г. А. Штофер // Економіка: проблеми теорії та практики. – Вип. 198. – Дніпропетровськ: ДНТУ, 2004. – С. 675–683.

14. Відновлення фінансової стійкості банківської системи України: антикризові заходи : круглий стіл // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 5. – С. 3–12.

15. Вінюкова Д. В. Банківська система України: сучасний стан і напрями розвитку / Д. В. Вінюкова // Управління розвитком. – 2013. – № 19. – С. 58–60.

16. Вожжов А. П. Природа і механізм трансформації банківських ресурсів: автореф. дис... д-ра. екон. наук : спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит» / А. П. Вожжов ; Укр.акад. банк. справи Нац. банку України (м. Суми). – Суми, 2007. – 41 с.

17. Волкова В. В. Организационный механизм управления капитализацией банков / В. В. Волкова // Економіка і організація управління. – 2009. – Вип. № 5. – С. 121–137.

18. Грановська І.В. Особливості становлення та розвитку банківської системи в Україні [Електронний ресурс] / І.В. Грановська // Економічний вісник університету: зб. наук. праць. – 2011. – № 17/2. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 05.06.2019.

19. Гроші та кредит: підручник / Івасів Б. С., Савлук М. І.,

Ющенко В. А., Гребенюк Н. І. та ін. ; за ред. Б. С. Івасіва. – Тернопіль: Карт-бланш, 2000. – 510 с.

20. Гроші та кредит: підручник / Савлук М. І., Мороз А. М., Лазепко І. М. та ін. ; за ред. М. І. Савлука. – [4-те вид., перероб. і доп.]. – Київ: КНЕУ, 2006. – 744 с.

21. Грудзевич Я. Розвиток і функціонування малих та середніх банків в Україні в контексті глобалізаційних і євро інтеграційних процесів / Я. Грудзевич, У. Грудзевич // Вісник Національного банку України. – 2005. – №6. – С. 35–37.

22. Демківський А. В. Гроші та кредит: навч. посібник / А. В. Демківський. – Київ: Дакор, 2005. – 528 с.

23. Дзюблюк О. Сутність банківської системи та її роль в економіці ринкового типу / О. Дзюблюк // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С. 79–85.

24. Диба О. М. Соціальні виміри іноземного інвестування економіки України: автореф. дис... канд. екон. наук : 08.00.02 "Світ. госп-во і міжнар. екон. відносини" / О. М. Диба ; ДВНЗ “Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” (м. Київ). – Київ, 2009. – 21с.

25. Дробніцька О. Р. Проблемні кредити банків: сучасний стан та можливості управління ними через процес сек'юритизації активів / О. Р. Дробніцька // Інноваційна економіка. – 2013. – №6. – С. 52–55.

26. Дудка І. М. Державне регулювання банківських відносин як ключовий компонент державної політики в цій сфері / І. М. Дудка // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 4. – С. 162–168.

27. Д'яконова І. І. Теоретико-методологічні основи функціонування банківської системи України: монографія / І. І. Д'яконова. – Суми: Університетська книга, 2007. – 400 с.

28. Економічна енциклопедія: У трьох томах / [Ред кол.: ... С. В. Мочерний та ін.]. – К.: Видавничий центр «Академія». – Т.1. – 2000. – 864 с.

29. Економічна енциклопедія: У трьох томах / [Ред кол. : ...

С. В. Мочерний та ін.]. – К. : Видавничий центр «Академія». – Т. 2. – 2001. – 848 с.

30. Енциклопедія банківської справи України / [ред. кол. : В. С. Стельмах (голова) та ін.]. – Київ : Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.

31. Єгоричева С. Б. Сучасний механізм функціонування регіональної банківської системи : монографія / С. Б. Єгоричева, О. В. Гасій. – Полтава : ПУЕТ, 2016. – 217с.

32. Едунов В. В. Механика : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. В. Едунов, А. В. Едунов. — Москва : Издательский центр «Академия», 2010. – 352 с.

33. Єпіфанов А.О. Методологічні складові ефективного розвитку банківського сектору економіки України : монографія / А. О. Єпіфанов. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 417 с.

34. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків : навч. посібник / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с.

35. Жукова Н. К. Сучасний стан та проблеми управління кредитним портфелем комерційних банків / Н. К. Жукова, Н. В. Зражевська // Економічний часопис-XXI. – 2013. – № 1–2(1). – С. 70–72.

36. Інструкція "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні" [Електронний ресурс] : Постанова, Інструкція від 28.08.2001 № 368: за станом на 02.09.2019 р. / Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 12.08.2019.

37. Іршак О.С. Сучасний стан кредитної діяльності банків в Україні та її вплив на реаній сектор економіки / О.С. Іршак // Причорноморські економічні студії. – 2018. – 34. – С. 145-149.

38. Карпінець В. І. Муніципальний банк як механізм підвищення фінансової спроможності територіальної громади в умовах бюджетної децентралізації / В. І. Карпінець // Вісник університету банківської справи

НБУ. – 2014. – №2(20). – С. 178–181.

39. Карчева Г. Т. Системно-синергетичний підхід до оцінки ефективності функціонування та розвитку банківських систем / Г. Т. Карчева // Вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 2 (25). – С. 28–37.

40. Кириленко О. А. Банківський менеджмент: підручник / [О. А. Кириленко, В. І. Міщенко, В. П. Щербань та ін.]; за ред. О. А. Кириленка, В. І. Міщенка. – Київ : Знання, 2005. – 831 с.

41. Кліх Т. Г. Перспективи розвитку банківської системи України в умовах кризових явищ у світовій економіці / Т. Г. Кліх // Наше право. – 2013. – № 13. – С. 199–205.

42. Кльоба Л. В. Методологічні підходи до визначення сутності банків і банківської діяльності / Л. В. Кльоба, В. Л. Кльоба // Економіка та держава. – 2013. – № 10. – С. 55–58.

43. Коваль С. Теоретичні основи механізму формування власного капіталу банку / С. Коваль // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2009. – № 1. – С. 106–116.

44. Колдашова О. В. Управління депозитами в контексті оптимізації ресурсної бази банку / О. В. Колдашова // Управління розвитком. – 2013. – №20. – С. 39–42.

45. Комплексна програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року [Електронний ресурс]: затв. Постановою Правління Національного банку України від 18.06. 2015 року № 391 / Законодавство України: [веб-сайт НБУ]. – Текст дані. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/docscatalog/document?id=18563297>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.09.2019.

46. Косова Т. Д. Центральний банк і грошово-кредитна політика: навч. посібник / Т. Д. Косова, О. О. Папаїка. – Київ: Центр учб. л-ри, 2011. – 328 с.

47. Котова К. Ю. Аналіз факторів формування оптимальної вартості ресурсної бази банків / К. Ю. Котова // Економічні науки. Серія: Облік і фінанси. – 2013. – Вип. 10(3). – С. 363–370.

48. Крупка М. І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного

розвитку економіки України : монографія / М. І. Крупка. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 608 с.

49. Кузнєцова С. А. Банківська система : навч. посібник / Р. А. Кузнєцова, Т. М. Болгар, З. С. Пестовська; за заг. ред С. А. Кузнєцової. – Київ : "Центр учбової літератури", 2014. – 400 с.

50. Кулінська А. В. Економіко-організаційні проблеми розвитку банківської системи України / А. В. Кулінська // Науковий вісник Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1 : Економіка. – 2012. – Вип. 1. – С. 250–254.

51. Лаврушин О. И. Банковское дело. – 2-е изд., перераб. и доп. / Под ред. О. И. Лаврушина. – Москва : Финансы и. статистика, 2005. – 672 с.

52. Лановий В. В. Методи грошово-кредитної політики як фактор впливу на макроекономічні процеси в Україні / В. В. Лановий // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2014. – №1. – С. 131–137.

53. Левченко Л. В. Моніторинг діяльності Національного банку України в умовах економічної нестабільності / Л. В. Левченко, О. В. Гасій // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Економічні науки. – 2017. – № 1. – С. 121-129. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpushk_2017_1_17.

54. Лисянська О. О. Фінансовий механізм діяльності комерційного банку / О. О. Лисянська // Банківська справа. – 2009. – № 2. – С. 89–95.

55. Любунь О. С. Банківський нагляд: підручник / О. С. Любунь, К. Є. Раєвський; Мін-во освіти і науки України. – 2-е вид., перероб. – Київ : ЦНЛ, 2005. – 416 с.

56. Лямец В. І. Системний аналіз. Вступний курс / В. І. Лямец, А. Д. Тевяшев ; 2-е вид., перероб. та допов., – Харків : ХНУРЕ, 2004. – 448 с.

57. Марцин В. С. Проблеми і шляхи підвищення капіталізації банківських установ в управлінні капіталом банку / В. С. Марцин // Фінанси України. – 2007. – № 2. – С. 77–88.

58. Масленников В. В. Национальная банковская система. Научное издание / В. В. Масленников, Ю. А. Соколов. – Москва : ТД «Элит-2000», 2002. – 256 с.

59. Маца К. А. Системы неорганические, органические, социальные: свойства и принципы организации : монография / К. А. Маца. – Киев : Издательство географической литературы «Обрії», 2008. – 196 с.

60. Мірошніченко Г. О. Напрями розвитку механізму стабілізації банківської системи в умовах невизначеності / Г. О. Мірошніченко // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – №9 (147). – С. 182–189.

61. Могилевский В. Д. Методология систем / В. Д. Могилевский. – Москва : Москва "Экономика", 1999. – 251 с.

62. Монетарна політика Національного банку України: сучасний стан та перспективи змін: монографія / [В.С. Стельмах, В. І. Міщенко, А. В. Сомик, Р. С. Лисенко, І. О. Галичин та ін.] ; за заг. ред.. В. С. Стельмаха – Київ: Центр наукових досліджень Національного банку України, УБС НБУ, 2009. – 404 с.

63. Мордань Є. Ю. Організація механізму регулювання банківської системи [Електронний ресурс] / Є. Ю. Мордань // Економіка. Управління. Інновації. – 2013. – № 2. – Текст. дані. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2013_2_53.pdf. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 08.07.2019.

64. Національна економіка : навч. посібник / [О. П. Тищенко, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін.] ; за заг. ред. А. Г. Савченка . — Київ : КНЕУ, 2011. – 646 с.

65. Новый тлумачний словник української мови. У трьох томах [уклад. В. Яременко та О. Сліпушко]. – Київ : Вид-во «Аконіт», 2006. – Т. 1. – 928 с. – Т. 2. – 928 с. – Т. 3. – 864 с.

66. Орлюк О. П. Банківська система України. Правові засади організації / О. П. Орлюк. – Київ : Юрінком Інтер, 2003. – 240 с.

67. Осадчук С. Механізм державного регулювання банківської діяльності: характеристика складових [Електронний ресурс] / С. Осадчук. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2010->

/2010_03(6)/10osvdhs.pdf. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 10.10.2019.

68. Основи банківської справи: навч. посібник / Прокопенко І. Ф., Ганін В. І., Соляр В. В., Маслов С. І. ; за ред. Прокопенко І. Ф. – Київ : Центр навчальної літератури, 2005. – 410 с.

69. Основні показники діяльності банків в Україні в 2018 році [Електронний ресурс] / Національний банк України: [офіц. веб-сайт]. – Текст. дані. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 08.08.2019.

70. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Текст. дані. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

71. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/>

72. Офіційний сайт Національного рейтингового агентства Рюрік [Електронний ресурс]. – Електрон. дані. – Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system

73. Павлишин О. П. Механізм стимулюючого впливу кредиту на розвиток економіки регіону : монографія / О. П. Павлишин, М. А. Козоріз, М. І. Хмелярчук. – Київ : УБС НБУ, 2007. – 159 с.

74. Пасічник І. В. Роль інструментів грошово-кредитної політики / І. В. Пасічник, Ю. П. Галушко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – №1. – С. 143–146.

75. Плетюх Л. О. Необхідність формування ресурсної бази та її аналіз як запорука доходів банку / Л. О. Плетюх // Управління розвитком. – 2013. – № 13. – С. 19–20.

76. Положення про деякі питання регулювання грошово-кредитного ринку [Електронний ресурс]: затв. Постановою Правління Національного банку України від 19 чер. 2012 р. № 248 / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст дані. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/-laws/show/v_248500-12. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.08.2019.

77. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [Електронний ресурс]: затв. Постановою Правління Національного банку України від 25 січн. 2012 р. № 23 / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст дані. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 20.09.2019.

78. Понеділко О. В. Розвиток державного регулювання та нагляду банківської системи / О. В. Понеділко // Економіка та держава. – 2010. – № 5. – С. 40–42.

79. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : Закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III : станом на 9 лют. 2019р. / Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 14.09.2019.

80. Проблеми реформування банківської системи України в контексті європейської інтеграції [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Текст. дані. – Режим доступу : www.bank.gov.ua – Назва з екрана. – Дата перегляду : 03.09.2019.

81. Про Національний банк України [Електронний ресурс] : Закон України від 20.05.1999 № 679-XIM : за станом на 19.06.2019 р. / Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 04.09.2019.

82. Про Основні засади грошово-кредитної політики на 2016–2020 роки [Електронний ресурс]: Постанова, Пропозиції від 18 серп. 2015р. № 541: у ред. від 18 серп. 2015 р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v-0541500-15#n13>. – Назва з екрана. – Дата перегляду : 02.09.2019.

83. Про порядок ведення банками реєстраційної кодифікації

відокремлених підрозділів і банкоматів [Електронний ресурс] : Постанова, Положення від 18.06.2002 № 221: за станом на 23.07.2012 р. / Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0561-02>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 12.09.2019.

84. Про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів [Електронний ресурс] : Постанова, Положення від 08.09.2011 № 306 : Втрата чинності від 29.12.2018 р. / Законодавство України : [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0906-01>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 04.10.2019.

85. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]: Закон України від 12 лип. 2001 р. № 2664-III / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 12.08.2019.

86. Рекіянов С. О. Сутність банківської системи України та її функції в сучасних умовах / С. О. Рекіянов // Наукові праці МАУП. – 2013. – № 2(37). – С. 77–82.

87. Рисін В. В. Принципи ресурсної політики комерційного банку / В. В. Рисін // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2008. – № 2. – С. 44–48.

88. Річний звіт Національного банку України за 2018 рік [Електронний ресурс] / Національний банк України: [офіц. веб-сайт]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://www.bank.gov.ua/files/stat.pdf>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 15.07.2019.

89. Розвиток банківської системи України : монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. Смовженко Т. С. – Київ : УБС НБУ, 2010. – 462 с.

90. Романишин В. О. Центральний банк і грошово-кредитна політика: навчальний посібник / В. О. Романишин, Ю. М. Уманців. – Київ : Атіка, 2005. –

480 с.

91. Росола У.В. Кредитна полвтика та аналіз сучасного стану кредитного ринку України / У.В. Росола // Науковий вісник Мукачівського державного університету. – 2018. – №1 (9). – С. 181-188.

92. Рочева М. Устойчивость региональной банковской системы: понятие, оценка и управление : монография / М. Рочева, Н. Степанова, С. Дубова. – LAP LAMBERT Academic Publishing, 2011. – 152 с.

93. Рудь І. Ю. Сучасний стан та перспективи розвитку ресурсної бази комерційних банків України / І. Ю. Рудь, О. С. Маташнюк // Інноваційна економіка. – 2013. – № 1. – С. 228–230.

94. Савлук М. І. Довіра населення як чинник ефективної банківської діяльності / М. І. Савлук // Вісник Національного банку України. – 2003. – №8. – С. 8–10.

95. Савченко Т. Г. Структура механізму впливу банківської системи на рівноважні стани у економіці / Т. Г. Савченко // Економіка і регіон. – 2011. – №4. – С. 53–58.

96. Свєшнікова М. В. Шляхи вдосконалення роботи банку з проблемними кредитами / М. В. Свєшнікова // Управління розвитком. – 2013. – № 15. – С. 55–57.

97. Селіверстов В. В. Особливості реалізації грошово-кредитної політики в сучасних умовах: монографія / В. В. Селіверстов. – Суми: Університетська книга, 2015. – 364 с.

98. Серпенінова Ю. С. Розвиток державного регулювання ліквідності банків / Ю. С. Серпенінова // Вісник СНАУ. Серія: «Економіка і менеджмент». – № 8 (37). – 2009. – С. 110–113.

99. Смовженко Т. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи в умовах євроінтеграції України. Організаційний аспект / Т. Смовженко, О. Другов // Вісник Національного банку України. – 2005. – №11. – С. 34–37.

100. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг,

Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева. – 4-е изд., перераб. и доп. – Москва : ИНФРА-М, 2005. – 479 с.

101. Стратегія розвитку банківської системи 2016-2020 : «Синергія розвитку банків та індустріалізації економіки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/afed-ra+bankspravi/proekt_strategi.pdf – Назва з екрана. – Дата перегляду: 08.09.2019.

102. Тагирбеков К. Р. Организация деятельности коммерческого банка / К. Р. Тагирбеков. – Москва : Издательство «Весь Мир», 2004. – 848 с.

103. Управління залученням ресурсів банку з депозитних джерел: монографія / С. П. Ярошенко, І. В. Сало, О. В. Крухмаль, О. С. Кобичева. – Суми: Університетська книга, 2011. – 105 с.

104. Функціонування банківського сектору та кредитної кооперації: теорія і практика: монографія / І. Г. Брітченко, А. О. Пантелеймоненко, С. П. Прасолова та ін. ; за наук. ред. проф. І. Г. Брітченка. – Полтава : РВВ ПУЕТ, 2010. – 152 с.

105. Центральний банк та грошово-кредитна політика: підручник / [А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук, М. Д. Алексеєнко, О. В. Дзюблук та ін.]; за заг. ред. А. М. Мороза і М. Ф. Пуховкіної. – Київ: КНЕУ, 2005. – 556 с.

106. Центральний банк і грошово-кредитна політика: підручник / [Т.А. Говорушко, А. В. Сілакова, Г. І. Лановська, Н. І. Климаш та ін.] за заг. ред. Т.А. Говорушко. – Львів «Магнолія 2006», 2015. – 224 с.

107. Частка проблемних кредитів в Україні за підсумками 2018 року досягла 56% - FitchRatings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua.prostobank.ua/spozhivchi_kreditiv/novini/chastka_problemnih_kreditiv_v_ukrayini_zapidsumkami_2019_roku_dosyagla_56_fitch_ratings. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 05.08.2019.

108. Чистов С. М. Державне регулювання економіки: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / С. М. Чистов. – Київ : КНЕУ, 2002. – 208 с.

109. Шапран В. Заборона НБУ на кредитування населення у валюті різко

знизила рівень проблемних кредитів [Електронний ресурс]. / В. Шапран. – Режим доступу: <http://btbtv.com.ua/uk/news/784-vitaliy-sharpan-zaborona-nbu-na-kredituvannya-naselennya-u-valyuti-rizko-znizila-riven-problemnikh-kreditiv>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 08.09.2019.

110. Шиндер О. В. Місце регіональних банків на фінансовому ринку: досвід Німеччини / О. В. Шиндер // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України / ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України», 2010. – Вип. 29. – С. 356–363.